HAPİSHANENİN İÇ YÜZÜ
(Cezaevi Etüdü)

Dr. Hikmet Kıvılcımlı

Sorun Yayınları

Dr. HİKMET KIVILCIMLI

□

HAPİSHANENİN İÇ YÜZÜ

(CEZAEVİ ETÜDÜ)

Sorun Yayınları

□

Sorun Broşür Dizisi: 28

Birinci Baskı: Ekim 2016

Kültür Bakanlığı Sertifika No: 31891

Matbaa Sertifika No: 18569

© Yayın Hakkı: Sorun Yayınları - Haluk Mutlu Öztürk

Baskı: Mutlu Basın-Yayın - Bahri Mutlu

Güven Sanayi Sit. C Blok No: 264 Topkapı/İstanbul

Tel: (212) 5777208

ISBN: 978-975-431-206-5

Dr. HİKMET KIVILCIMLI

HAPİSHANENİN İÇ YÜZÜ

(CEZAEVİ ETÜDÜ)

Yayına Hazırlayan: Ahmet Kale

SORUN YAYINLARI
Haluk Mutlu Özürk
Sultanahmet Mahallesi Akbıyık
Değirmeni Sokak No:33/B Fatih İstanbul
T:212 6388182 • Beyazıt VD.5483203[illegible]

Sorun Yayınları

İletişim: Sorun Yayınları Kolektifi
Akbıyık Değirmeni Sokak No: 33/B
34122 Sultanahmet-Eminönü/İstanbul
Tel: (212) 6388182 Faks: (212) 6388172
sorunkolektif@gmail.com
www.sorunyayinlari.net

İÇİNDEKİLER

- SUNUŞ 5
- KISIM I- MESELENİN KONULUŞU 7
    - MESELENİN ŞÜMULÜ 9
    - MEVZUYU TAHDİT 12
    - TAVZİH 15
- KISIM II- HAPİSHANEDE İSTİSMAR 18
    1- Mahkumların Birbirlerini İstismarı 18
    2- Bizzat İdarenin Mahkumları İstismarı 31
    3- Mahpus Çalıştırmak 45
- NETİCE 54
- HAPİSHANENİN İÇ YÜZÜ / SÖZLÜK 57
- HAPİSHANENİN İÇ YÜZÜ / ORİJİNAL METİN 67

SUNUŞ

Türkiye devrimci hareketinde "Cezaevi gerçeği" çok konuşulur, çok bilinir. Kıvılcımlı'nın, ömrünün 22 yıldan fazlasını geçirdiği ve her dönemini "üniversiteye" çevirdiği hapishaneleri incelememesi, etüt etmemesi düşünülemezdi. Nitekim etmişti de.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın sunmakta olduğumuz bu çalışması uzun süredir varlığı bilinen, hatta mikrofilm kopyaları birden çok kuruluşta bulunan Eski Türkçe el yazısı notlarından oluşmaktadır.

Kıvılcımlı Enstitüsü Derneği (KED) de Hollanda'daki arşivden bu çalışmanın yeni ve çok daha temiz bir kopyasını temin etmiş, tamamen gönüllü ve kolektif bir çalışma ile yeni harflere çevrilerek basıma hazırlanmasını sağlamıştır.

Elinizdeki metin işte o incelemenin ilk yayınlanışı oluyor.

Orijinal eski yazı metnin TAVZİH bölümünün başında 7/2/37 şeklinde bir tarih görülüyor. Demek ki bu inceleme 1929-33 yıllarını geçirdiği Elazığ Cezaevi'nde yapılmış ve daha sonra kaleme alınmış.

Metnin yeni harflere aktarılması, okunması, düzeltmeleri, mizanpajı, kısaca tüm hazırlığı Kıvılcımlı gönüllülerince yapıldı. Herkes üstüne düşeni fazlasıyla yaptı ve yazılışından 80 yıl gibi uzun bir süre geçtikten sonra bu önemli eser yayınlanabildi.

Orijinal eski yazı metnin içinde geçen Latin harfli kelimeler elinizdeki kitapta *italik* olarak dizildi. Altı çizili kelime ve cümlelerin altını çizen Kıvılcımlı'nın kendisidir, dokunulmadı.

Metinde yalnızca ilk okuyuşta anlam karmaşası yaratabilecek kelimeleri ayırt ettirmek amacıyla gerekli harfler üzerinde şapka işaretleri kullanıldı.

Metinde yer alan bazı kelimeler okunamadı. Okunamayan kelimeler; üst üste yazılmış satırlar ya da araya sıkıştırılmış cümlelerde oldu daha çok. Bu kelimeleri belirtmek için [...] kullanıldı.

Son olarak: 80 yıllık bir metni sadeleştirmek yerine olduğu gibi kendi kelime ve cümleleriyle yayımlayarak metnin arkasına bir sözlük eklemeyi uygun bulduk. Ayrıca orijinal sayfaların resimlerini de hem belge olsun, hem de okunamayan kelimeleri belki okuyan olabilir diyerek kitaba ekledik.

Yayınevimiz bu çalışmanın yayımlanmasına sadece yardımcı olmakta ve ortaya çıkarılan bu eser KED'in bir çalışması olarak arşivlerimizde/kitaplıklarımızda yerini almaktadır.

Hareketimizin en üretken insanı olan ***Dr. Hikmet Kıvılcımlı***'ya sevgi ve saygılarımızla...

Sorun Yayınları Kolektifi ve KED Gönüllüleri

KISIM I – MESELENİN KONULUŞU

Hapishane: Bu küçük sosyete; içinde kurulduğu sosyetenin bir minyatürüdür.

Hayat ve Hürriyet Meselesi

Bundan beş altı yıl evvel "Hapishane nedir?" diye soran birisine: "Bir madendir" demiştim. Yani altın, gümüş, bakır veya kurşun madeni gibi herhangi bir "maden kuyusu!"

Şimdi bu sözümü biraz daha ciddi ve umumi manasıyla koyayım: Bugünkü cemiyette bir hapishane, her şeyden evvel bir işletmedir. Ama, mecazi manasıyla değil, hakiki manasıyla ticari veya mâlî elhasıl iktisadî teşebbüsler kabilinden bir işletmedir. Bütün burjuva düzenlerindeki bütün kapitalist müesseseleri gibi bir işletmedir.

Yalnız, bu hapishane işletmesi elbette daha hususi, öteki işletmelerden hiç olmazsa şekil ve usul bakımından oldukça farklı bir müessesedir. Aradaki farkın esası şuradadır: Öteki kapitalist işletmelerinde insanlar hayatları için hürriyetlerini (yani iş saatlerini) satarlar, hapishane işletmesinde ise aynı insanlar hürriyetleri için hayatlarını (yani varlarını, yoklarını satmalarını ve insaniyetlerini) elden çıkarırlar. Gerek hapishanede, gerek öteki kapitalist işletmelerinde evvela bir işlenen insan özü var: Hayat veya hürriyet diyoruz ona... Hakikatte, bu iki kelimenin manaları arasında zannedildiği kadar büyük bir fark yok. Hayat ile hürriyet birbirlerinin aynı olmamakla beraber, birbirlerinin gayrı da değildirler. Gerek hayat, gerek hürriyet aynı insan faaliyetinin iki başka şekil altında meydana çıkışından ibarettir. Hayat tabii insan faaliyetidir; hürriyet

içtimaî insan faaliyetidir. Yahut, hayat: tabiat içinde ve tabii bir hürriyet demekse; hürriyet de: cemiyet içinde ve içtimaî bir hayat demektir.

İnsan aynı zamanda tabii ve hem de içtimaî bir varlık olduğuna göre: insan hürriyeti ile insan hayatı ikiz gider. Onun için kadim zamanda hürriyetini kaybeden insanlara, yani kölelere "*instrumenta vocalis* - sesli alet" derlermiş. Demek insan hürriyetini kaybedince hayatı gibi insanlığını da kaybediyor. Aksi dava daha sahihtir. Hayatlarını kaybetmemek isteyenler, bugünkü şartlar içinde hürriyetlerini karşılık göstermeye mecbur kalıyorlar: "Günde on bir, on dört saatlik hürriyet ve vakitlerini bir kapitalist işletmesinde bugünkü hakim rejim münasebetleri iş ile sermaye münasebetinde itibari olduğu için böylece istismarla hapislik [...] modern sosyetenin [...] haline gelmiş demektir. [... ... ...] Ferdî hayatlarına lüzumundan fazla bağlı olan serseriler, içtimaî hayatlarını, yani hürriyetlerini tehlikeye koyuyorlar. Bilakis, öyle idealistler var ki içtimaî hayat için, yani insan kümelerinin hürriyeti ve kurtuluşu için ferdî hayatlarını hiç sayıyorlar.

Hayatla hürriyetin karşılıklı münasebeti ve sıkı bağlılığı hakkındaki bu ağdalı mülahazaları, yavan bir liberalizme başlangıç olsun diye yazmıyorum. Maksadım, şimdiki hapishane ile lâlettâyin bir kapitalist müessesesi arasında, her ikisinin de birer işletme olmaları itibarıyla gayet kuvvetli bir benzerlik bulunduğunu göstermektir. Bu benzerlik anlaşıldıktan sonra, mesele konulmuş demektir. Ondan sonra, içine gireceğimiz şu hapishane müessesesinin ne biçim bir işletme olduğunu, neyi işlediğini, nasıl işlediğini, niçin işlediğini kavramak hem gayet kolay, hem de gayet geniş olacaktır.

*

MESELENİN ŞÜMULÜ

Mademki anlattığımız hapishane içinde beşerî bir öz işletebiliyor, şu halde her işletme gibi onda da bir işletenleri bir de işleyenler ayırmak mümkündür . İşlemenin şümullü karşılığı istismar demektir. Modern hapishane, bütün kapitalist işletmeler gibi bir istismar cihazıdır. Bu cihazda istismar edilenler, mahpusların kahir ekseriyetidir. İstismar edenler bir kelime ile idare adını alabilir.

İdare deyince, hapishane müdür ve katiplerinden, baş gardiyan ve gardiyanına kadar, sırf doğrudan doğruya hapishaneye bağlı olan memur ve müstahdemler hatıra gelmekle kalmamalı. Hapishane idaresi, nihayet bütün istismarlar gibi hapishane istismarının da bir aletçiğidir, bir ufak istismar maşasıdır. İdare deyince bizim aklımıza, hapishane heyet-i sıhhiyesinden müdde-i umumiliklere, umum hapishaneler müdüriyetinden veya (darılmaca yok: hapishane mütehassıslarından) Adliye Vekaleti'ne kadar (söz aramızda) bütün bir hükümet adamları sürüsü gelmeden de kalamaz. Bu sürüye Millet Meclisi'ni de içine alan bütün bir devlet cihazı kemâl-i haşmetle girer. Hapishaneler elbette bir hayli nispette hapishane idarelerinin keyfine, gardiyan vesairenin keyfine göre işlerler. Fakat, nihayet hapishane, teşriî ve icraî kuvvetleriyle yükselen bütün bir devlet cihazının bir parçası: hem de en mühim parçalarından başlıcasıdır. Hapishanedeki istismarı tekmil devlet cihazından (bir dereceye kadar belki bizde mümkün) fakat tamamen müstakil saymak büyük yanlıştır.

Lakin, hapishaneyi sırf devlet elinde bir istismar cihazı saymak da hapishanenin rolünü küçültmek olur. Filhakika devlet

fikrini elle tutulur bir hale getiren insanlar esas itibariyle silahlı adamlar olduğu gibi, aynı fikri temsil eden şeyler de gene esas itibariyle hapishanelerdir. Ama, hapishane istismarına sadece devlet karışır sanmak haddinden fazla yanılmak olur. Bugünkü cemiyette bütün kapitalist müesseseleriyle mutlak surette (yani: şahsî mülkiyet) müstakil olmakla beraber, izafi olarak (yani pazar münasebetlerince) birbirlerine şiddetle bağlıdır. Bütün kapitalist işletmeleri arasında kuvvetli, devamlı, inhilal bulmaz bir karşılıklı tabiiyet vardır. Biri ötekisiz olamaz. Şu halde, esas itibariyle bir nev' kapitalist işletmesi olan hapishane bütün öteki cemiyet işletmelerinden farkı olamaz. Hususi hapishane istismarının bütün öteki teşebbüslere has umumî istismardan farkı olamaz. Dahası var: öteki kapitalist iş yerlerini işletenlerin hapishane işletmesiyle alaka ve münasebeti asla küçük görülemez.

Söylediğimizi hülasa edelim: Hapishane öyle bir işletmedir ki, onun istismarında yalnız gardiyanlar, baş gardiyanlar, hapishane katip ve müdürleri, sıhhiye memur ve doktorları menfaatdar değildirler. Hapishane işletmesine uzaktan ve yakından alakadar olan: jandarma neferinden zabitine, polisinden müdde-i umumisine kadar kuvve-i cebriye amir ve memurları vardır; mübaşirinden reisine kadar hafif veya ağır ceza mahkemeleri vardır; kapıcı ve müstahdeminden kaymakamla ve valisine kadar hemen tekmil mülkiye makamları vardır; icabında pekâlâ ordu kumandanları vardır. Elhasıl vekiller, mebuslar ve saire vardır; nihayet arzuhalcisinden ruhiyatçı, mütehassıs hekim ve avukatına kadar küçük burjuva münevver makuleleri; ve hepsinin üstünde de, bilhassa tefecisinden bankerine ve fabrikatörüne kadar her çeşit orta ve büyük burjuva güruhları vardır. Maksadımı bir cümlede hülasa mı ettireyim? Böyle bir hapishane işletmesiyle şu veya bu şekilde alakadar olan bütün bir istismarcı cemiyet vardır.

Demek istediğim şu: şimdiki hapishaneyi ıslah etmek, bütün o saydığım insanları ıslah etmek demektir. Hapishane istismarıyla mücadele etmek, bütün o saydığım insanlarla mücadele etmek, bütün bir cemiyet sistemiyle boğuşmak demektir.

Az kalsın unutacaktım: Bu işte "Allah" da "yardımcınız" değil! Çünkü hapishane ile mücadele etmek , gök yüzünün en büyük zindancısı olan Allah'la mücadele etmek demektir. Onun için ben size: "Allah yardımcınız olsun!" bile diyemeyeceğim.

*

MEVZUYU TAHDİD

Şüphesiz, siz benden işin bu felsefesini sormadınız. Sizin istediğiniz basit, teknik müşahede ve mütalaalar. Nitekim ben de sırf böyle teknik bir planla size bazı müşahedelerimi vermek için kaleme sarılmıştım. Lakin hafızamı yokladıkça hakikatin ufukları hayalimi aştı. Gözümün önüne evvela elinde anahtar demir kapıyı bekleyen "meydancı" gardiyan geldi. Onun arkasından "tel örgü" sultanı eli kamçılı kontrol; onun arkasından demir parmaklığın içinde arslan gibi kükreyen baş gardiyan, derken süngü tak jandarma; onların arkasından "kafes-i hümayun" aşırı başlar: hapishane müdürü, jandarma zabiti; onların arkasından: müdde-i umumiler, hakimler, polis müdürleri, fırka başkanları, valiler, müfettiş-i umumiler, mebuslar, vekiller ve ondan uzaklaştıkça iyice teşhis olunamayan simalarıyla belirdiler. Ben bunlardan her birinin hapishane ile alakadar olduklarına dair birçok hatıralar sahibi olduğumu fark ettim.

Vergi zamanında köylüyü hapishaneden tarlasına çıkaran memur şefaatini düşündüm. "Rapor" veya "müdafaa" bahanesiyle "kurtarılmak" istenen mahpusa evini sattıran münevver merhametini düşündüm. Elli kuruş gündelik verdiği işçisinden "kurtulmak" için bedava iş eli demek olan mahpusu "istihsale" kavuşturan burjuva insanlığını düşündüm... hapishane duvarlarının nerede başlayıp nerede bitiğini kestirmek mümkün olmadı. Ve hapishane hudutları gözümde bir vatan-ı kadim kadar genişledi, gitti.

Bu kadar geniş bir "vatan" içinde senelerce yaşamış bir vatandaş, size ne yazabilir? Bunu birkaç defalar kendi kendime sordum. Üç şey hatırıma geldi:

1 – Roman: Baştan başa hakiki insan maceralarıyla dolu olan hapishane şüphesiz, şimdiye kadar hakkıyla asla okunmamış romanlar içinde en büyük beşerî şaheserlerden biridir. Fakat romancılık benim zanaatım değil. Şair ve ediplerin işi. Müsaadenizle onu başkalarına bırakıyorum.

2- İçtimaî etüd: Demiştim: hekimlikte idrar vücudun aynası sayılır. Bence hapishaneler de içtimaî bünyenin idrarıdır. İdrar tahlili nasıl bir vücudun sıhhat derecesini ve maraz mahiyetini gösterirse, hapishane unsurlarının tahlili de, aşağı yukarı öyle, sosyal çevrenin muhtelif alametlerine ayna olur. fakat, içtimaîyatçılık benim zanaatımdır. Sizi belki de pek o kadar alakadar etmez. Müsaadenizle, onu da kendime bırakıyorum.

3- Teknik rapor: Şu konkret manada hapishane idareciği ile alelade mahpuslar arasındaki münasebette hangi düzelecek diye enteresan noktalar görülebilir? Zannedersem sizin istediğiniz bu.

Fakat, işte, meseleyi bu kadar kesip budadıktan sonra bile, önümüze koyduğumuz mevzu, gene yukarıki umumi prensip zaviyesinden tetkike muhtaç görünür. Tekrar edelim:

Hapishane bir istismar evidir. Şu halde, hapishane idaresiyle mahpuslar arasındaki münasebet basbayağı şeklinde gene bir istismar münasebetidir.

Bu müşahadenin hususi delillerini aşağıda sayacağım. Burada o delillere takaddüm eden iki umumi müşahedeyi aynen nakledeyim:

1- *E* vilayetinde, birbiri ardından hapishane müdürü olmuş üç kişi tanıdım. Bunlar hepsi de polis neferliği kabilinden gayet mâdun ufak memurluklardan hapishaneye kayrılmışlar. Ne olmuş, ne bitmiş sormayan, otuz kırk lira maaşlı müdürlükten birkaç sene içinde çekinilen bu adamlardan birisi *E* vilayetinin en meşhur

tüccarı; ötekisi en asrî fabrikatörü olmuş. Üçüncüsü evvelce bir karış toprağı yokken, arazi, kavaklık ve çiftlik sahibi haline gelmiş. Demek, Allah bunların kısmetlerini açık etmiş.

2- *B* vilayetinde, karısını "zabit karıları gibi" gezdirmekle övünen gardiyanlar gördüm. Hepsinin hedefi "birkaç para" yapıp, sonra bir dükkan açmak. Aldıkları maaş ayda on sekiz lirayı doldurmuyor. Bir ara, gerek jandarma ile ve gerekse birbirleriyle çatışma yüzünden aralarında kızışan "gayr-i meşru rekabet" gardiyanlık ticaretini bozmuş. Servet yapıp çekilmiş eski arkadaşlarını hayıflanarak düşünüyorlardı. Demek, Allah bunların da kısmetlerini açık etmemiş.

Mamafih "müteşebbisler"in kısmeti ister açık olsun, ister kapalı, bu hal meselenin mahiyetini değiştirmez. Her ticari teşebbüste olduğu gibi hapishane işletmesinde de elbet Pazar kanunları hakimdir: sivrilip milyonerliğe çıkanlar gibi, tersine, iflas topunu atanlar da olabilir. Şans bu cemiyetin hangi istihsal şubesine hakim değil?

*

TAVZİH

Bütün bu izahatı niçin verdim? Hapishane hakkında hüküm yürütürken yanılmamak için *E* vilayetinin hapishane müdürleri ile *B* vilayetinin gardiyanları basit birer insandırlar. Onların yerinde kim olsa öyle yapacaktı. Müesseseler daima fertlerden kuvvetlidir. İçine düştükleri hapishane sistemi bir küll, müdürler ve gardiyanlar birer cüzdürler. Cüzler külle uymaya mecbur kalırlar.

Gene biraz aşağıda bazı teknik noktalar anlatacağım. Bunlar rezalet derecesinde fecii hadiseler olabilirler. Fakat bütün bu hadiselerden o on sekiz veya otuz sekiz lira maaşlı adamcağızları şahsen mesul tutmak yersizdir.

Hatta daha ilerisine gidebiliriz. En aşağılık gardiyandan en yüksek vekile kadar hatıra gelebilecek bütün şahıslar şahsen ve ferden o hatalardan mesul edilemezler. Nitekim bilfiil edilemiyorlar. Çünkü edebilmelerine imkan yoktur.

Hapishane deyince göz önüne: Allah'ı, devleti ve tekmil sosyetesi ile yekpareleşmiş biricik bir sistem gelir. Bizzat Allah, devlet ve sosyete bir yoluna konmadıkça, hapishane düzelemez, yahut ancak Allah'ın, devletin ve sosyetenin istediği mana ve istikamette düzelebilir. Mesela Türkiye'de hapishaneler pek çok nispette derebey artığı birer istismar sistemidirler. Bugün onları daha ziyade kapitalistleştirmek mevzubahis olabilir. Gerçi bu da ileri bir sistem sayılır. Fakat bu hali, hapishaneyi bir istismar evi olmaktan çıkarmaz. Belki hapishanedeki derebeyce istismarın yerine

kapitalistçe istismarı geçirmiş olur. İstismar kalkmaz şeklini değiştirir.

Hapishanelerin bu izafi düzelme keyfiyeti bile gene tek başına olamaz sanıyorum. Sosyetenin, devletin ve Allah'ın derebey vasıflarıyla mücadele etmedikçe, hapishanenin de derebey vasıfları kolay kolay veya kökünden giderilemez.

Onun için hapishane ile uğraşanlar için daha geniş ve cemiyet mikyasında bir gayret ve teşkilat lazımdır. Hapishane işi o büyük sosyal işin bir parçası olarak ele alınmalıdır. Ancak o takdirde –hatta sırf kapitalist münasebetler çerçevesi içinde kalınabilir- demokratik manada: halkçı+ inkılapçı + devletçi + milletçi + laik + cumhuriyetçi bir hapishaneye doğru gidilebilir. Ferdî kahramanlık çağı, barbarlık çağıdır. Medeniyet çağı cemiyet mikyasında teşkilatlı iş ister.

Bu itibarla bütün bu mülahazalarım sırf hapishaneye ait değildir. "Meğer bu hapishane de ne kötü müessese imiş" deyip gocunmamalı. Bu sosyetenin ben hastahane isimli en "insanî" denilen müesseselerini de yakından ve ta içinden tanırım. Hapishane ile hastahane arasında istismar bakımından tam bir muvazilik vardır. Hem de yerine göre belki hastahane istismarı insana hapishaneyi aratır!..

Hastahanesi bu olunca hapishanesinden daha ne istenebilir?

Son bir nokta: Farz-ı misal olarak, içtimaî çevreye rağmen hapishaneleri daha düzgünce bir hale sokmak yalnız imkansız ütopya olmakla kalmaz, ayrıca muzır bir suçtur da... Uzağa gitmeye ne hacet! Bugün bile, hiç olmazsa kış mevsimini geçirmek için hapishaneyi dışarı hayatına tercih edip mukannen yarım sömestrlik suç işleyen nice vatandaşlar var. Ya "maazallah" cehennem saydığımız hapishaneler biraz daha düzelirse, o zaman halimiz

nereye varır? Bütün Türkiye nüfusunun kahir ekseriyetini içine alacak bir hapishane nereye inşa edilebilir? Böyle bir hapishanenin tayini nereden çıkar? Muhafızları kim olur? Ve ilh...

Onun için sizinle bir daha mutabıkım: hapishanelerimize dokunmayalım!

*

KISIM - II HAPİSHANEDE İSTİSMAR

Hapishanede insanlar birçok şekil ve suretlerle istismar olunurlar. Bu şekiller arasında bir tasnif yapabilmek hayli güçtür. Çünkü mahpusun her istismar şekli daima öteki şekillerle sıkı sıkıya bağlıdır. Ve bir şeklin nerede başlayıp diğerinin nerede bittiği asla kolayca kestirilemez.

Bununla beraber işin mütalaasını kolaylaştırmak için velev ki izafi olsun bir tasnif yapmaya mecburuz. Onun için hapishanedeki istismarı, içeriden dışarıya doğru olmak üzere başlıca üç fasıla böleceğiz:

1- Mahkumların birbirlerini istismarı. 2- İdarenin mahkumları istismarı. 3- Mahpusları çalıştırma. Sonra ilk iki istismarı da ayrıca ikinci derece bölümlere uğratacağız:

Mahkumların birbirlerini istismarı: 1- Dışarı meydancılığı, 2- İçeri meydancılığı veya ağalık vardır.

İdarenin mahkumları istismarı: 1- Hapishane içine karışmak, 2- Hapishane dışına karışmak 3- Haraç almak, 4- Suiistimaller, 5- Masraf gördürme, 6- Hapishanede bakkal, 7- Hapishanede jandarma, 8- Hapishanede avukat, 9- Hapishanede adliye, 10- Hapishanede hekimlik istismarları vardır.

1 – Mahkumların Birbirlerini İstismarı:

Avrupa hapishanelerini bilmiyorum. Fakat orada mahkumların birbirleriyle olan münasebetleri her halde ağalık sistemine dayanmaz sanıyorum. Fakat dayandığını kabul bile etsek, bu benim bizde müşahede ettiğim hapishane ağalığı muhakkak ki

kapitalizmdeki toprak ağalığı gibi Ortaçağ yadigarı bir müstehase müessesesidir. Hapishane içindeki derebeyce münasebet tarzı, dışarda derebey artıklarının kuvvetle yaşadığını gösterir. Hapishane ağalığı idarenin de işine gelir.

Hapishane ağalığına ya doğrudan doğruya *Ağa*lık veya dolambaçlı yoldan *Meydancı*lık denir. Meydancılık sırasında bir de katiplik vardır. Meydancılığı iki güruha ayırabiliriz:

A- Dışarı meydancılığı - katiplik;

B– İçeri meydancılığı.

A- Dışarı meydancılığı: Bilhassa meydancılıktır. Bu gibi meydancıların, mahkumlar hesabına iyi kötü gördükleri bir iş vardır. Onun için bunlara fonksiyonu olan meydancılar demek caiz. Mahkumların dışarıdan gelen eşyalarını içeriye taşırlar. Mahkumların hangi koğuşlara yerleştirildiklerini bilirler. Ziyaret günlerinde mahpusları kolayca bulurlar. İdarenin davet ve tebliğlerini bunlar yayarlar.

Görüyoruz ki, bütün bu işler, hapishane gardiyanlarının vazifeleridir. Mahpuslar bu gardiyan vazifelerini gördükçe, yalnız gardiyan kadar değil, bazen gardiyandan da fazla nüfuz ve salahiyet sahibi olabilirler. Çünkü adi bir gardiyan evvela, amirlerine karşı mesuldür; halbuki mahpusun hiçbir mesuliyeti yoktur. Adi gardiyan kendisinden sonra ancak kontrolle doğrudan doğruya temas edebilir; halbuki mahpus, re'sen baş gardiyana bağlı olduğu gibi, doğrudan doğruya müdüre kadar dayanan temas imkanlarına maliktir. Hele katip kılıklıları, hapishanede müdürden sonra gelirler.

Bu adamlar, gardiyanların yükünü hafiflettikleri halde mahpusların başına beladırlar. Çünkü birçok fırsatlardan bi'l-istifade mahkumları soyarlar. Ve bu soygunu idare ile paylaşırlar. Yani

idareyi hem külfetten kurtarır, hem de ayrıca kâra kavuştururlar. Böyle bir cihazı idarenin elden kaçırmak istemeyeceği kendiliğinden anlaşılır.

Dışarı meydancıları mahpusları şu suretle istismar ediyorlar:

1- Hapishaneye ilk giren adamın kapı altından koğuşa kadar öte berisini taşımak mukabilinde mühimce bir baç alırlar. Girenlerin sayısına ve hâl-i vaktine göre baçın miktarı değişir.

2- Baş gardiyanlığa getirilen mahkum, eğer işini daha yukarıdan halletmemişse, hapishanede oturacağı koğuşu tayin edecek olanlar, baş gardiyanın emirberi dışarı meydancılarıdır. Gelen mahpusla onlar pazarlık ederler. İyi koğuşa gitmek isteyen o nispette iyi bir haraç vermeye mecburdur. Mahpusların üstü başı ve içtimaî mevkii ancak kesesinin muhtevasını öğrenmek için hesaba katılır.

3- Mahpusların her gün dışarı ile münasebeti bu meydancıların da elindedir. Mahpus muhtaç olduğu şeyleri ya bakkaldan, yahut dışarıdan tedarik eder. Her iki takdirde de dışarı meydancısı, elinden geçen şeylerden aynî (yani parça başına) bir yüzde alır. Bunu almaya o kadar alışmıştır ki, mahpusa gelen eşya, eğer bir parçası aşırılamayacak gibi ise, meydancı mutlaka bir bahşiş kopartmaya çabalar. Eşya dışarıdan geliyorsa, kendisine bedavadan bir hediye gelmiş farz eden mahpus garip bir gönül rızasıyla bahşişi verir. Eğer bakkaldan tedarik edilecek eşya bir kısmı aşırılamayacak gibi ise ve meydancı bir bahşiş kopartamayacağını hissediyorsa, akşama kadar uğraşılsa bir şey tedarik edilemez.

4- Her mahpusa haftada birkaç defa birkaç kişi ziyaretçi gelir. Meydancılar yol göstermek, ufak tefek el paketlerini taşımak, bazı müşkülat icat edip halletmek ve ilh. suretiyle bunları tırtıklamanın yolunu bilirler. Her ziyaretçiden hiç olmazsa ara sıra bir

sigara olsun kopartmak adetleridir. Fakat çok kere hal ve tavırlarıyla bahşiş lüzumunu gelen ziyaretçiye veya içerideki mahpusuna ihsas ve kabul ettirmekte ustadırlar.

5- Bihassa katip-meydancılar, hapishanenin, ellerinde icra kuvveti bulunan avukatları sayılırlar. Mahpusun istidaları ve layihaları, mektupları ve tahliye ve sair kalem işleri bunların elinden geçer. Yazmak, kaydetmek, muameleyi takip etmek keyfiyetleri hemen her mahpusun en zayıf tarafıdır. Katip-meydancı ile anlaşamadığı için temyiz hakkını kaybetmiş mahpuslar bilirim.

Bütün bu saydığımız ve daha saymadığımız ufak tefek fenalıklardan gelen paralar ve menfaatler meydancılar eliyle biriktirilir. İdarenin bu işten kazancı nedir?

Birçokları arasında başlıca şu iki şey:

1- Meydancı kayırmak: Dışarı meydancısı olmak yalnız kârlı bir iş değil, sadece bir iş olarak da her mahpusun can attığı şeydir. [...] bir insan için boş oturmaktan büyük işkence mi olur? Ondan sonra meydancı sabahtan akşama kadar dışarıda serbesttir. İdare ile ahbaptır. Her türlü istismardan muaftır. Yalnız bol hava, bol ışık alması bile bir nimet..

Herkes meydancı olamaz. Onun maddi manevi birtakım şartları vardır. Manevi şart: Meydancı olacak adamın "dişli" (yani lâakal şikayet edebilir) ve idarenin "kirli çamaşırlarını" bilir (yani şikayet etmiş veya etmek üzere) olmasıdır. Fakat hapishanede bu evsaf çok kere meydancı olduktan sonra elde edilir. Yani bütün manevi şartlar gibi meydancı manevi şartları da maddi şartlardan sonra gelir. Maddi şartları temin edip de gözü açılan mahpus, öğrendiği rezaletlerle sonradan idareyi her zaman tehdide kadir olur.

Meydancılığın maddi şartı: idareye peşin bir para veya menfaat temin etmektir. Her mahpus bu fedakarlığı seve seve yapmaya hazırdır. Çünkü, bu fedakarlık ancak bir avanstır. Bir nevi peştemaliyelik gibidir. Önce verilir. Fakat bilahare faiziyle birlikte öteki mahpusların sırtından çıkarılır.

2- Meydancıdan pay almak: Meydancılığı bir küçük zanaat dükkanına benzetince meydancı kayırmak bir peştemaliye almak gibidir dedik. Fakat malum ya, dükkan kiralanırken, önce bir peştemaliye alındığı gibi ondan sonra işleyen kiralar da ayrıca tahsil olunur. İşte meydancılığın da, küçük esnaf dükkanı gibi bir kirası vardır: meydancılar her hafta topladıkları gelirlerini yekun ettikten sonra, onun mühimce bir kısmını idareye teslim ederler. İdarenin ikinci ve devamlı menfaati buradadır.

B- Ağalık, İçeri meydancılığı hapishane derebeyliği ve babalanmak: Ağalık asıl koğuş ağalığı, sosyal manasıyla ağalık yani başkalarının sırtından, başkalarının hayrına ve hiçbir iş görmeksizin yaşamak budur. Dışarı meydancılığı az çok mahkumların işlerine yarar. İçeri meydancıları tamamen mahkumlar aleyhine kurulmuş bir tuzaktır. Ve onun için bunlara meydancı denmez: Ağa denir. Her kısmın umumi bir ağası ve o kısımdaki her odada ağanın hususi adamları bulunur. Ağa suretâ birtakım hizmetleri "idare" eder. Koğuşun asayişi veya temizliği gibi.. bir kere esasen koğuşun asayişi gardiyanların işidir. Lakin ağanın bu asayişteki rolü tamamen bir akistir. Tetkik edilecek olursa, bütün hapishane kavgalarında, mühimce meselelerde baş sebep ağalıktır. Yani ağalık hapishane asayişini sistematik surette bozmak için yapılmış bir cihazdır. Ağalar hapishanedeki asayişi yalnız pasif olarak bozmazlar. Yani, asayişsizliğe kastî olarak sebep olmakla kalmazlar. Bilakis asayişsizliği bile bile, hazırlaya hazırlaya kışkırtırlar. Çünkü bu gibi kavgalarda ağanın büyük menfaatleri vardır. Yahut bizzat kavgayı

yaptıran ağanın kendisidir. Hapishane dışarısındaki silah tüccarlarının harple münasebetleri ne ise, hapishane içindeki ağaların hapishane kavgalarıyla alakası da odur. Harp nasıl bir harp zenginliği meydana getiriyorsa, hapishane kavgaları da ağaların zenginleşmesine yarar. Ağa maddeten silah ve saire sattığı için faydalanır. Manen nüfuz ve hakimiyetini dipçik zoruyla temin ettiği için istifade eder. Rakiplerini bu sayede zorla ortadan kaldırmanın fırsatını elde eder.

2- Ağaların koğuş temizliği ile de doğrudan doğruya bir münasebetleri yoktur. Koğuşları temizleyenler gene mahkumların parya tabakasından bazı zavallılardır. Ve onlar ağadan bir sigara veya bir diş esrar almak pahasına bu işi yaparlar. Ağa, daima beş altı kat yatağının üzerinde halısına sırtını dayayarak mahpusları nasıl soymak icap ettiğini düşünür. Elini sıcak sudan soğuk suya koymaz. Bilakis, mahpuslar ayrıca ağanın temizlik hizmetlerini görürler. Suyunu hazırlarlar, takunyalarını getirirler. Leğeni, ibriğini taşırlar. Temizlik yapıyor denilen meydancılar hakikatte ağanın dahili askerleri, jandarması ve polisleri yerindedirler. Ağa mahpuslara bu meydancıları saldırtarak soygun yapar.

Şu halde, ağanın hapishanede gerek temizlik, gerek asayiş bakımından en ufak bir lüzumu yoktur. Bilakis hapishanede asayiş ve temizlik görmek istenildiği taktirde ilk iş ağalığı kaldırmak olmalıdır.

Ağalığın tarihçesi hakkında bazı tahminler yapmak mümkündür. Taşra hapishanelerinde dinlediğim bazı hikayelere dayanmak caizse, ilk hapishane ağaları, dışarıda hakikaten ağa olup da hapishanede düşmüş olan kimselerdenmiş. Ve bu dışarıda ve içeride hakiki ağalar, eskiden içerideki mahpusları soymak şöyle dursun, fakir mahpuslara yardımda dahi bulunurlarmış. Ve onun için etraftan saygı görürlermiş.

Fakat bugün, o eski ağalara dair en ufak bir misal görmedim. Bu rivayeti dinlediği hapishanede bile rastladığım birçok dışarıdan ağalar, kimseye zırnık koklatmıyorlardı. Bilakis marabalarına gelen bir narı veya beş kuruşu kendilerine hediye ettirmenin yolunu buluyorlardı.

Bir hapishanede müdüründen jandarmasına kadar herkesin hayrete değecek bir kelbilikle saydığı bazı ağalar gördüm. Merak ederek de saygının sebebini araştırdım. Neticede saygı gören ağanın hapishane içinde gayet mükemmel verimli bir kumarhane idare ettiğini ve bütün nüfuzunun buradan ileri geldiğini öğrendim. Bütün başka şark vilayetlerinde bazı hakiki ağaların, dışarıdaki kuvvetleriyle hapishane idaresini ve jandarmayı tehdit ettiklerini bilirim. Mesela: Müdürün arazisi ağanın köyleri civarında ise, müdür ağanın doğrudan doğruya elinde demektir. Yoksa, tarlasında ağaç varsa kesilir, bağları kökünden çıkarılır, damı ve mahsulleri yakılır.. Lakin işin bu cihetleri hapishane dışına ait bir mevzudur.

Bizim bildiğimiz hapishane ağaları umumiyetle dışarıdaki sosyal mevkii ile katiyen münasebetdar olmayarak serseriliği, tereddisi ve yırtıcılığı ile hapishanede nüfuz ve salahiyet sahibi olmuş kimselerdir. Bununla beraber hapishane ağalığı dışarıda, cemiyette mevcut ağalıkla büsbütün alakasız değildir. Faraza, ağalık sistemi, her halde Türkiye gibi içtimaî münasebetleri içinde henüz derebeylik artıkları bulunan memleketlerde hakimdir. Ondan sonra, hapishane içinin dışarıdaki münasebetlere ayna oluşuna bir delil de şudur: Mesela İstanbul Tevkifhanesi'nde bir noktaya dikkat ettim. Tevkifhanenin altlı üstlü yedişer koğuşlu ... kısmı vardır. Bu kısımlarda ağalığın şiddetle hüküm sürdüğü zamanlarda iki makule hakimdi: Bir kısımda Kürt ağaları öbür kısımda Arnavut ağaları. Hatta, tevkifhane halkı Kürtlerin ağa oldukları kısma "Kürdistan", Arnavutların ağa olduğu kısma da "Arnavutluk" isimlerini

vermişlerdir. Bazen taklib-i hükümet olur, Arnavut veya Kürtlerin yerine "Lazlar" geçer. O zaman kısım "Lazistan" olur. Ve ilh... Halbuki İstanbul Tevkifhanesi Türkiye'dedir. Türkiye'nin Türklerle meskun olduğu bir yerindedir. Tevkifhane içindeki mahpusların büyük ekseriyeti de tamamen Türk'tür. Ona rağmen Türklerden bir ağalık teşekkülü epey nadirdir. Ağalar daima ya Kürt, ya Arnavut olacak!.

Niçin?.. Bence bunun sebebi şu olsa gerek: İstanbul Türkiye'nin derbeylik münasebetlerinden en çok kurtulmuş olan bir yeridir. Onun için İstanbul Türkleri derebeyliği unutmuşlardır. Hapishanede ağalığı beceremiyorlar. Halbuki Kürtler veya Arnavutlar öyle değil. Geldikleri memleketlerinde çocukluklarından beri görüp benimsedikleri insan münasebeti derebeylik münasebetleridir. Onlar, hapishane gibi keyfî idareye müsait bir zemin bulur bulmaz, derhal derebeyliği hatırlıyorlar ve ağalığı bâsübâdelmevte uğratıyorlar.

Bu söylediklerimizi hülasa edersek diyebiliriz ki hapishanede mahpusları en ziyade ezen ağalık cihazının bir şartı bir de sebebi vardır. Hapishane ağalığına müsait şart, mahpuslar arasında derebey münasebetleri içinde doğmuş unsurların bulunması ise, mucip sebep de, hemen bütün Türkiye hapishanelerinde iç idarenin tamamen derebeyce olmasıdır. Hapishane idaresinde derebeylik demek, tıpkı derebeylikte olduğu gibi hapishanede de herkesin mütemadiyen tâbi olacağı bir nizam ve kanunun olmayışı, hapishanenin başına derebey gibi salahiyetli bir müdürün geçmemesi ve o müdüre kanunî ve nizamî hiçbir vazife hudut ve mecburiyetinin konulmamasıdır. Filhakika kalûbelâdan kalma bir hapishaneler kanun ve nizamnamesi varmış. Fakat ben ondan fazla hapishane müdürü tanıdım. Bunlardan hiçbirisi ömründe bir defa olsun hapishane nizamnamesi veya kanunu diye bir şeyi ellerine alıp okumuş değillerdir. Bizde

hapishane bir tecrit ve intikam salhanesi telakki edildiğinden hapishane idaresine seçilenler umumiyetle cahil kimselerdir. Bir de bu cahil kimselerin icra salahiyetlerinin büyüklüğüne rağmen, maaşlarının küçüklüğü düşünülsün. O zaman hapishanelerdeki keyfî idarenin manası ve şümulü kolay anlaşılır. İşte bu zemin üzerinde kurulan ağalığın temelleri de gene derebey şatosundan elbet daha dayanıklı olur.

Hapishane ağalığının iki çeşit fonksiyonu vardır: 1- Ezici ve soyucu fonksiyon, 2- Bozucu ve çürütücü fonksiyon... Bu iki çeşit fonksiyondan birinin nerede başlayıp ötekisinin nerede bittiği kestirilemez. Yalnız kolay anlaşılsın diye meseleyi ikiye bölmüş oluyoruz.

Mahpusların ağalar tarafından ezilip soyulması kendine göre bir ihtisas işidir.

1- Ezip soyma cihazı: Bir kısman giren mahpusun konulacağı koğuş çok kere kısım ağasından sorulur. Ağa yeni gelen mahkumun üstünü başına, yaptığı işe bakar. Onu karşısına çekip bir çay ikram ettikten sonra sagir bir isticvaptan geçirir. Bu sayede mahpusun şahsı, ailesi ve içtimaî ahvali hakkında Avrupa'nın değme hapishane mütehassıslarından daha derin malumat toplar. Sonradan o malumatı tahkik de eder. Bu malumatı idareye de münasip şekilde anlatır. Yalnız bütün bu tahkikat mahpusun tamamen aleyhinedir. Öteki çareler ve vasıtaları tazyik altına alıp nasıl soymak icap ettiği bu tahkikatla tespit edilir. (Kapı altında üstü aranan mahkumun kaç parası olduğu da daha evvel ağaya bildirilir)

Mahpusun soyulması için kullanılan umumî vasıtaları burada uzun boylu tekrarlamayalım. İlk gelen mahpusa içtiği çayın parası olmak üzere bir "Allah kurtarsın" parası istenir. İstemenin yolu şudur: Yeni mahpusun önüne bir tepsi konur. Tepsi içine en ufağı tek

lira olmak üzere birçok 5, 10 ve daha fazla liralık paralar konulur. Lisan-ı hâl ile mahpusa vereceği paranın bunlardan aşağı olamayacağı anlatılır. Mahpus birkaç lira verirse ne âlâ, vermezse, derhal ağa adamlarına (meydancı paryalara) bir işaret eder. Kendisi başta olmak üzere mahpus sille tokat en kötü koğuşa atılır. İstanbul'da bu kötü koğuşun adına "Adem baba koğuşu" derler. Çünkü bitlenmek için tamamen soyunmuş bulunurlar. Mahpus ayak bastı parasını verirse, kendisine hal ve vaktine göre yatak yorgan kiralanır. Bu bir tuzaktır. Polisin sillesi altında yeni gelen mahpus şiddetle istirahate muhtaçtır. Ne olursa olsun bu ikramı kabul eder. O zaman yatak, [...] yer paraları çarçabuk büyük bir yekun tutar. Bu gibi borçlarını ödeyemeyen mahpuslar çok defa abdesthaneye kapatılıp dövülür ve soyulur. Yani sırtında nesi ve nesi yoksa alınıp haraç mezat edilir.

Peki mahpusun mahpusa bu kadar zulmettiği yerde idare yok mudur? denilecek vardır. İşte bu ağa gibi idaredir.

Çay veya yemek yapıp satma gibi işler ağanın inhisarındadır. Ve bu iktisadi yolla ağanın çapulu hususi bir [...] Ziyaret günlerinde, bayramlarda görüşme, görüştürme meseleleri ve bahşişler de ağaların idaresindedir.

2- Bozup çürütme cihazı: Bir kere yerleşen mahpus, ondan sonra rahat kalmaz. Ağalar, mahpuslara gelen giden şeylerden gardiyanlarla müştereken pay alırlar. Mahpusun en başından yiyecek ve giyeceğe dair mecburi hediyeler isterler. Fakat onların en büyük kârları, mesela silah satma ve keyif veren zehirlerin inhisarı ile kumar oyunlarının imtiyazını ellerinde tutmalarındadır. İki ağa hizbi arasındaki dahilî muharebelerin en mühim sebepleri kumarı kimin oynatacağı, esrarı kimin satacağı etrafında cereyan eder.

Keyif veren zehirler başta esrar ve eroin gelmek üzere her çeşit [...] olur. Ancak, kokain hatta rakı ve ilh. her içki hapishaneye girebilir. Denilebilir ki memleketin en emniyetli, en tehlikesiz kokain ve esrar tekkeleri hapishanelerdir. Orada kontrol edecek mevkide olanlarla kontrol edilenler el ele verip keyif veren zehirlerin tamimini kolaylaştırırlar. Esrar ve sairenin hapishaneye sokulması bir bakıma gayet zordur. Çünkü bütün gardiyanlar, kapıcılar, hatta meydancılar ve hatta bizzat ağalar bir zerre keyif veren zehrin içeriye kaçak girmesine dört gözle dikkat ederler. Esrar şüphesi altında hapishaneye girerken kullanılacak hiçbir şey yoktur. Yepyeni ayakkabıların altını ortasından ikiye kesmekten tutun da kadınların fercini, erkeklerin şercini parmaklamaya kadar her vasıta hapishane arayıcıları için mubahtır. Fakat ona rağmen hapishanede muntazaman ve hatasız işleyene bir zehir ticareti vardır. Silah kaçakçılığı da böyledir. Çatalla yemeye alışmış okur yazar mahpusların çatal ve kaşıkları sokulmaz. Buna mukabil her araştırmada "zula" denilen saklama yerlerine sokulamamış birçok çakı, bıçak, şiş, sustalı meydana çıkarılır.

İçeriye bir tek iğnenin girmesi müsaadeye bağlıdır. Dışarıdan gelen kömürlerin bile içleri kırılıp araştırılır. Bunda gerek idare gerek ağalar ve meydancılar el birliği ile çalışırlar. Mevzu içeriye bir şey sokmamak değil, kaçak olarak sokmamaktır.. Bir devletin sınırları içinde kaçak eşyanın nasıl yasaksa, hapishane içinde de öylece yasaktır. Lakin unutmayalım: Esrar, bıçak ve sairenin kendileri değil, kaçak olmaları yasaktır. İdare ve meydancılar kaçak malın girmesine tıpkı gümrük memurlarının zihniyeti ile dikkat ederler. Maksatları açıktır: silah ve zehir satışlarının iç inhisarını elinde tutanlar kaçak suretiyle kendilerine rakip mal sokulmasına razı değillerdir. Maksat "yerli malı kullanmak"tır. Tütünün ve içkinin inhisar malı olmasına dikkat edildiği gibi, hapishane memnu eşyasının da hapishane ve

ağalar inhisarı tarafından tedarik edilmiş bulunmasına ehemmiyet verilir. İnhisarı mutlak surette muhafaza etmek idarenin ve içerideki meydancı-ağa teşkilatının en büyük vazifesidir. Aracıların büyük telaşı bundan ileri gelir.

Peki, ara sıra jandarma baskını ile hapishanede silah ve memnu eşya araştırılır. Buna ne demeli? Evet. Bu hadise de hapishane ekonomisinde bir istisna değildir. Bilakis hapishane inhisarının en tabii ve mantıki neticesidir. Bir kere bütün araştırmalar daima "ihbar" üzerine yapılır. Ve bu ihbarlar çok kere idare-ağalar teşkilatının kendi hususi casuslar cihazı vasıtasıyla yapılır.

Araştırmaların ağalar ve inhisarlarına bir zararı yok mudur? Hayır. 1) Hemen daima ağalar araştırmanın yapılacağını evvelden bilirler. Ona göre hazır davranırlar. Hele bizzat kendilerinin araştırma yapılmasını istedikleri vakit mesele yoktur. 2) Ondan sonra, yapılan araştırmalar esnasında daima ağa olmayanların ve bilhassa esasen ihbar edilmiş olan kimsenin eşyası bulunur. Ve güya mahpusları temsil eder. Onun için ağaların bu gibi araştırmalardan hemen hiç bir zararı yoktur denilebilir.

Araştırmaların ağalara ve inhisara bir faydası yok mudur? Bir değil bir çok faydaları yok değil vardır. Bilhassa şu iki şıkka göre esrar ve silah inhisarcıları araştırmalardan daima kârlıdır: Araştırmayla bulunan silah ve zehirler ya inhisar malıdır yahut da değildirler! İnhisar malı iseler ve kazaran bir veya birkaç gafil tarafından iyi saklanılamadığı için bulunur iseler inhisar bundan memnudur. Çünkü onlar bulunan esrarların paralarını evvelden almıştırlar. Satılan esrarlar idare tarafından müsadere edilince bir taşla iki kuş vurulmuş olur. Bir taraftan onlar idareden yarı fiyatına ağalar tarafından geri alınır. Diğer cihetten mesela esrarsız veya silahsız kalanlarından esrar ve silah tedarikine kalkışırlar. Esrar ve

silah talebi artar. Ağalar inhisarı yeni sürüm sahaları bulur. Daha yüksek fiyatla, ("Ne yapalım kalmadı!") diye spekülasyon yapar ve mal satılmış olur. Kendilerinde esrar çıkanlar isticvap edilmezler mi? Edilirler. Fakat satıldığı yer basamak basamak ağalara doğru çıkıyorsa, tahkikat hemen oracıkta örtbas edilir. İçene birkaç tokat vurulur. Dilini tutması tembihlenir. Zaten müptelası olan mahpus bunu tembihsiz de bilir. 2) Bulunan silah ve zehirler inhisar haricinde içeriye getirilmişlerdense.. vay haline getirenlerin. Bodrum katında zincir ve sopanın haddi hesabı yoktur. Bu sayede kaçakçılığın önüne geçmiş olur. İdare ile ağalara mahsus olan silah ve keyif veren zehir inhisarının rakipleri temizlenmiş olur. Nihayet devlet nasıl kendisinden başkasında silah bırakmak istemezse ağalar da kendilerinden başkalarında silah bulundurmak istemezler. Ancak o sayede silahlı adam kullanabilirler. Tatbik, soyma ve [...] tedib kuvveti elde etmiş olurlar.

Bütün bu saydığımız ezip soyma, bozup çürütme hadiseleri sadece mahpusların keselerini ve sıhhatlerini bozmaz. Ahlaklarını da bozar. Genç mahpusların ırzına esrarla kafalar tütsülendikten sonra veya bıçak tehdidi altında geçilir. Çok defa müthiş bir yoksulluğa düşen mahpuslar maddi ve manevi tazyiklerle tereddiye sürüklenirler.

Bütün bu işlerde idarenin kazancını anlamak güç değildir. İdarenin hapishane içinde eli ve kolu bu ağalar teşkilatıdır. Kaç defa ağalık ve meydancılık ilga edilmişse gene bizzat idare tarafından yeniden tesis olunmuştur. Ağalar ser gardiyanla her an, müdürle de her istedikçe temasa geçerler. Zaman zaman ağalık münhal oldukça gizli münakasaya çıkarılır. Ve en çok arttıranın üzerinde kalır. İdarenin dışarı meydancıları kısmında söylediğimiz miktar maddi ve manevi menfaatleri bilhassa ağalıklar için de aynen bakidir. Tekrar teferruat üzerinde kaybolmamak için sadece işaret edelim:

1- İdarenin ağalardan maddi menfaati: Ağalık parasını satmak. Ağalık haraç ve çapullarından pay almak ve ilh...dir.

2- İdarenin ağalardan manevi menfaati: Mahpuslar arasında mevcut soyguna karşı doğabilecek hoşnutsuzluğu vaktinde haber almak, şikayetlerin önüne geçmek, şikayetçileri dövdürerek sövdürerek ortadan kaldırmak için en mesuliyetsiz ve müessir kuvvet ağalar cihazıdır.

Bu suretle idare ağaların eline müthiş surette [...]vermiş olur. O kadar ki bir gardiyana söz söylenilmeyen hapishanede, zaman gelir taç ve tahtından muvakkaten indirilmiş bir ağa avaz avaz haykırır, hatta hapishane müdürünün "anasına avradına" bin bir küfür eder de, ceza vermek şöyle dursun mükafaten tekrar ağalığa iade olunur.

2- Bizzat İdarenin Mahkumları İstismarı

Bu hususta mümkün mertebe kısa olmak için idare istismarının iki prensibine temas edelim:

1- Tedbirin manası: İdareye birtakım hak ve salahiyetler verilmiştir. Hapishanelerde zamanla teşekkül eden birtakım örfî adetler de gelip o hak ve salahiyetlere ilave olunmuştur. Hepsi birden mahpuslara karşı alınan "tedbir" şekline bürünürler. Fakat, yukarıda birkaç defa konkret olarak gösterilen hapishanelerde mahpuslara karşı namütenahi tedbirler alındığı gibi, hiçbir tedbirin alınmadığı da olur. Hekimlikte ilacın tedbir olduğu gibi, hapishanecilikte tedbirin de çokluğu demek yokluğu demektir. Fakat biz bunu bir kelime ile ifade edersek "tedbir = istismar"dır. Yani, herhangi bir tedbir, ancak istismara elverişli ise ve ancak istismara elverişli olduğu müddetçe istismara elverişli olacak şekilde tatbik olunur falan, filan. Onun için, idarenin mahpuslarla münasebetlerinde namütenahi bir

andeterminizim [indéterminisme] vardır. Ve bu andeterminizimde ibrenin ucu daima istismarı gösterir. Mahpusun en basit haklarından ne istirahati, ne de ihtiyacı düşünülür. Yalnız nasıl tazyik edilip hız verilecekleri düşünülür.

Ve bir misal: mesela hapishaneye gelen eşyaların yoklanması icap eder. İçeriye yasak şey girmesin diye mi? Onu yukarıda gördük, yoklama ancak idareye verilmiş bir salahiyettir. Ve her salahiyet gibi onun da hedefi mahpuslara gelen eşyadan bir yüzde pay almak, bazı memnuiyetler istenildiği gibi taksim ederek ona göre faydalanmaktır.

2- Meşuliyetin manası: Hapishane için yukarıda hapishane suiistimalleri kadar güç manalanacak bir şey olamaz. Çünkü bir defa herkes aledderecat suiistimale bağlıdır. Ne gardiyan müdüre, ne müdür gardiyana pek kolay yan bakamaz. Ondan sonra çok kere müdde-i umumiler de Osmanlı saltanatından kalan memur şubeleriyle "hem ye, hem yedir!" kanaatini taşırlar. Bizzat mahpusların şikayeti, umumiyetle aşağılık insanların iftiraları sayılır. Elbette bu kanaatin birisinde hakikat vardır. Çünkü (siyasi mahkumlar bir tarafa) hapishanede hakikaten ezilen, zavallı vaziyetinde kalan mahpuslardan hiçbirisi şikayet edemez. Şikayet edebilenler gene bahsi geçen eli bayraklılardır. Şikayet merciine gitmez. Gitse, tahkikat ya jandarmaya havale olunur o da gider yüzbaşı vasıtasıyla fikrini bildirmiş olur. Yahut nadiren adliye müfettişine iş düşer. O zaman hapishane idaresinin yaptığı suiistimal menfaati birkaç parçaya ayrılarak taksim edilmiş olur. Fakat suiistimalin önüne geçilmiş olunur.

Suiistimal hiç mi meydana çıkmaz? Çıkar. Ya "milyonlarla çalan"lardan olamadığı için "birkaç kuruşun mürtekibi" olan bir zavallı üzerinde celadet gösterilir. Yahut nadiren idare ile jandarmanın veya vilayetin veya adliyenin arası açılır. Ancak o

taktirde mızrak çuvala girmediği için iş meydana çıkar. Fakat, ispatı? Daima imkansızdır. Tahkikatın neticesi ya becayiş yahut işten el çektirme ile kalır.

Bu iki nokta baki kaldıktan sonra hapishane içinde hapishane idaresinin yapabileceği ne vardır?

Fakat biz hülasacılığımızdan ayrılmayalım. Birkaç nokta üzerinde duralım.

1- Hapishane içine karışmalar: Mahpusların ufak tefek bazı ihtiyaçları vardır: teneffüs etmek, gezmek, oynamak, ziyaretçisini görmek gibi. Bunlar, hüsn-i niyet sahibi bir idare için gayet basit şekilde intizamına konulabilir. Fakat hüsn-i niyet sahibi.. diyemem: istismar prensibi üzerine dayanmayan idare derim. Ancak öyle bir idare için bu küçük ihtiyaçlar ufak bir gayret ve eforla intizama sokulabilirler. Lakin bugünkü prensiplerle hareket eden bir idare altında, dünyanın en iyi mütehassısları bir araya gelse, bu ufak işlerin üstesinden gelip ortaya bir intizam koyamazlar.

Mahpusların bu küçük ihtiyaçları, idare için tükenmez birer ezme ve soyma olukları haline gelir. Gezme, ziyaret, yatıp kalkma ve ilh. gibi hususlarda hiçbir mecelleye sığmaz namütenahi maddeli birtakım Likurg [Likurgus] kanunları tesis edilir. Mahpus gemilerle konuşur. Ne zaman konuşur, nasıl konuşur, ne kadar gezer, ne zaman uyur ve ilh... Bütün bu hususlarda idarenin zahiren birtakım prensipleri vardır. Hakikatte bu prensipler birtakım müdahaleciklerden ibarettir. Prensip daima istismardır. Müdahaleciklerin aslı oraya dayanır. Ben bu namütenahi müdahalelere "on kuruşluk müdahaleler" dedim. Yani, bir mahpus bütün bu kayıt ve kuyuttan, bütün o Likurg kanunlarının en kati hükümlerinden gardiyanın eline on kuruş tokuşturmakla kurtulabilir. On kuruşun karşısında dayanacak idarî hiçbir müdahalecik yoktur.

Fakat ben "on kuruş" diyorum. Siz onu çok daha çeşitli isimlerle de anabilirsiniz. Mesela: "bir yemeklik müdahaleler", "bir kahvelik müdahaleler", "bir kaşık yoğurtluk müdahaleler" ve ilh., ve ilh...

Bizde mahpusa hapishaneyi hakikaten zindan eden bu gayet ehemmiyetsiz bir kaşık yoğurtluk müdahaleciklerdir. Mahpus sırf müdahalecikler yüzünden bir yılda on yıl ihtiyarlar ve kahrolur. Çünkü, evvela pek çok mahpus, müdahaleciklerin neden ileri geldiğini bilmez. Bilse, on kuruştan ne çıkar, varsa verir, kurtulur. Fakat bazen -bizimkiler- meseleyi bildikleri halde on kuruş vermeyi bir türlü beceremezler. O yüzden Madrid'in müdafaasından beter bir boğuşma ile kıymetli vakitleri ve sinirlerini israf ederler!

Bu müdahaleler mukabilinde alınan paralara hakk-ı sükut veya bahşiş denilebilir.

2- Hapishane dışına karışmalar: Bunlar, çok kere, "bir babalık yapmak" kabilinden, hayırperverlik ve insaniyetperverlik müdahaleleridir. Hapishaneye düşenlerin dışarıda bağı, bahçesi, köyü, tarlası, davarları ve ilh. gibi mülkleri bulunur. Başı sıkışan mahpus bunları kiralamak ve satmak ve vaziyetlerinde kalır. Mahpus (umumiyetle fukara veya orta halli insanlardan olduğundan ayrıca bir vekil-i umur tutamayacağına göre) kira ve satım işlerinde hapishane idaresinin "ocağına düşer." Yalnız müşteri bulmak değil, müşteriyle buluşup anlaşmak için bile hapishane idaresinin "iyiliği" ilk şarttır.

Hudutları tasavvur edilebilecek bu gibi iyilik tavassutlarını da, tahmin edebileceğimiz gibi idare babası hayrına yapar. Bundan evvelki menfaatlere bahşiş denilirse, bu daha büyük müdahaleler faslına komisyonculuk denilebilir.

Bazen komisyonculuk bizzat alış veriş yapmak şekline girer. O zaman komisyo... mahpusun bundan varı olduğu gibi idarenin zimmetine geçer.

3- Haraç almak: Mahpusun parası gelir. Onun yüzde bir miktarı idareye verilmezse para haftalarca gecikebilir. Bazı hapishanede bazı kimsesiz mahpuslara bol bol istida yazdırılır. Hasır kağıtlarda kayıt ücreti olan 20 kuruşları cebine indirmek için istidalar hasır altı edilir. Bu gibi muamele haraçlarından sonra ... ... üzerinden haraçlar gelir. Bizde hapishane içinde yiyecek ve içecek temin edilemediği için mahpus hemen her şeyi dışarıdan tedarike mecburdur. Bu gelen şeyler kapıda birçok "idarî" ellerden geçer. Gayet sıkı surette aranır, taranır. Bu sıkı tedbirlerden kasıt geçen eşyadan bir "mürüriye resmi" almaktır. Ve bu, meydancıların aldıkları iç gümrüklerden ayrı bir resimdir.

Bazen eşyayı bizzat mahpus geçirmek ister. O zaman "bir kere sorulmak" üzere eşya muvakkaten "kapı altında" alıkonulur. Tabii, eşyanın hatırı "sorulduktan" sonra, içeriye sahibine gönderilir. Bazen haracı alınamayan yemekler dökülerek sahibine verilir.

Bu gibi müruriyeler hapishane devletinin muntazam geliratındandır. Bir de fevkaladeden, veya "istisnaî" gelirler de vardır. Mesela mahpusun baba yadigarı bir saati var. Mahpusun üzerinde bulunur: kendisine verilsin mi, verilmesin mi? Saatin içinde gizli bir nesne bulunması ihtimali var. Yahut saati içeride çaldırıp idarenin başına dert açması mümkün. Hele bir müdüre gösterilmek üzere saat bir yana ayrılır. Aksi gibi o sıralarda müdür daima "makamında" bulunmaz. Mahpus bir kere saati alınarak içeriye atıldı mı, artık müdürün değil, baş gardiyanın yüzünü bile bin bir salavatla göremez. Yazacağı "maruzat"ın bini bir paraya... aradan aylar geçer. Mahpusun zayıf taraflarının keşfederler. O noktalardan mahirane

taarruzlara geçilir. Yahut, mahpus cep saatini değil, evdeki asma saatini dahi müdür beye bir "hediye" olarak vermek için can atar! Pek arsızlık ederse, hakkında "iftira" suçuyla mükemmel bir falaka cezası da cabadır.

Yahut mahpusun tâ Amerika'dan getirdiği, dâr-ı dünyada yegane mülkü ve canı gibi sakladığı bir dürbünü var. bir gün "arama" esnasında dürbün jandarmanın gözüne ilişir. Vay alçak mahpus vay! Hapishaneden etrafı ve mesela nöbetçilerin kuşluk uykularını gözetlemek için dürbün mü kullanıyor? Yüzbaşı meseleye vaziyet eder. "Tahkikat" sopa ziyafetine, sopa ziyafeti birtakım "itirafat"a varır. Neticede, zaten sandığında tutabilmek için idareye aylardan beri para yedirdiği dürbünü, evlat acısı duyarak zabite terk eder. Ve ilh, ve ilh...

Bu idarî haraçların birincilerine müruriye dersek ikincilerine usulü veçhile müsadere tabirini verebiliriz.

4- Suiistimaller: Hapishane idaresinin umumî mubayaaları vardır. Lehülhak bunlardan mahpusları beslemeye mahsus olanları vatandaşların müsavatı namına esbak adliye vekili Mahmud Esad tarafından İstanbul Hapishanesi'nden de kaldırılmak suretiyle, Bacille de Koch hazretleriyle onun müttefiki olan doktor beylere yeni yeni faaliyet zeminleri açılmış ve hapishaneler tembelhane olmaktan çıkarılarak, boğaz tokluğuna çalışılacak birer müessese haline sokulmuşlardır.

Hapishanenin şimdi yaptığı mubayaalar bilhassa yiyecek ekmek işi ile, kışın yakacak kömür ve hamamda yıkanacak sabun etrafındadır.

Bu alım satımlardan kimler çöplenmez? Mesela, ekmek münakasasını müdde-i umumiler yapar. Her gün gelen kumlu ve

hamur ekmeği âlâ gösteren hekimlerdir. Müfettiş geldikçe ekmekleri bayatlaştıran ve güzelleştiren, gittikçe, [...] pidesine çeviren hapishane idaresiyle [...]r.

Elhasıl bu işlerde suiistimalin nerede başlayıp nerede bittiğini kestirmeye gene imkan yoktur. Malumdur ki, ekmek işinde suiistimal iki şekilde olur: 1- Toptan ve senede bir kereye mahsus olan müteahhide ihale esnasındaki karışmalar; 2- İhale olduktan sonra, taahhüt yerine getirilirken mukavele şeraitini ihlal etmeler.

Ekmek için söylediklerimiz kömür ve sabun için de tamamen caridir. Bir iki hususiyete temas edelim.

Mesela hapishaneyi ısıtmak mevzubahis idare b[...] dağıtma usulüyle kömürü tercih eder. Bir kere kömürün müteahhide ihale dalavereleri var. Sonra mahpuslara dağıtılırken eksik tartıp fazla göstermek var. Nihayet taksimatta idarenin kendisine ve beylere mahsus olarak ayrılan arslan payları var. Bu muamelelerden her birinin ait olduğu makamlar ayrıdır. Alelumum ihale işlerine büyük idare ve müdde-i umumiler karışır. Kömürün ve ekmeğin eksik ve kötü haline ve göz hakkına müteahhitle bizzat hapishane idaresi (müdür ve katipleri) karışır. Üçüncü derecede göz hakkına ise baş gardiyan, gardiyan ve sair küçük memurlarla ağaların elindedir.

Bu suiistimalin en ufağı göze görünenidir: tevzi edilen kömürden, mesela bir tek gardiyanın mangalına düşen hisse (!) bir koğuş halkına (yirmi elli, elli kişiye) verilen kömür kadardır.

Ekmekler daima (hep mahpusların mideleri bozulmasın diye) akşamları dağıtılıp iyi bir tedbir denilecek! değil. Şurada ekmek yiyen mahpus var. bunlar hiç olmazsa taze ekmek yeseler elbet daha iyidir. Fakat hayır. Ekmeklerin bayat verilmesine asıl sebep şunlardır:

1- Gardiyanlar ekmeklerini hapishaneden tedarik ederler (maaşları bunu icap ettirir). Bazı gardiyanlar dışarıdaki fukaralara hapishane ekmeği satarak ekmek ticareti yaparlar (maaşları bunu da icap ettirir). Tabii evdeki çoluk çocukla, pazardaki müşteriler hapishanedeki mahpus değildirler ki bayat ekmek yesinler. Taze ekmek isterler. Taze ekmek nerede? Sabahları hapishaneye gelir. Hapishane içinde ucuzca tedarik edilen bayat ekmekler, getirilip bu tazeleriyle değiştirilir. Dışarıya taze ekmek çıkar, içerideki mahkumlara bayatları girer. Böylece muvazene hasıl olur. Onun için mahpuslar bayat ekmek yerler.

2- Eğer ekmekler mahpuslara taze olarak verilse, sırf ekmekle geçinenler, ekmeğin hepsini bile yeseler taze ekmek çok yenilir. O zaman, içeri piyasasında ekmek azalır. Ekmeğin arzı azalırsa, ekmek borsasında fiyatlar yükselir. Hapishaneden ekmek ihracatı yapanların kârına kesat gelir.

Hatta sırf ekmek piyasasını düşürmek bakımından bile, iştihayı kesecek keyif veren zehirlere hayır dua eden ekmek alıcıları bulunur. Tayınlar aynı zamanda meydancı parasına mahsuben ağalar tarafından kesilebilir.

Bu kadar ince hesapları düşünecek adam nerede? demeyin. Bunlar basit bir tecrübe meselesidir. Onun için, hapishanede ekmek ticaretine engel olmaktansa taze ve güzel ekmek verivermek belki daha yerinde olur. O zaman ekmek yiyenlere satılmaz veya satılırsa yarı fiyatla satılır. Ekmek satışını yasak etmek sadece fiyatları düşürmek olur. Satış gene [...] gizli satış şeklini alır. Ve o yüzden talebi azalır satanların eline bir şey kalmaz.

Sabun ve hamam: hapishanelerde hem verilir hem verilmez. Verilir: Çünkü tahsisatı, mübayaası, münakasası, ihalesi ve ilh. vardır. Verilmez: Çünkü, mahpusların eline bu nezafet işinde pek az

şey geçer. Mesela sabun, fukaralara ses çıkaramayacakları için verilmez; zenginlere tenezzül etmeyecekleri için verilmez. Ve "verilmiştir" kaydıyla, bir elden satın alınan sabunlar öbür elden satılığa çıkarılır. Bazen hamam işinin tanzimi de ayrıca dolayısıyla sabun işine tesir eder. Çok kere, hamam, hapishanede berberlik, bakkallık gibi birtakım müteahhitlerin eline verilir. Ve işletme içinde işletme gibi, hapishane içinde hususi bir işletme olarak kullanılır. İstanbul gibi medeni yerlerde, yani hususi bir hamamı olan yerlerde hamam işinin suiisitimali daha hususi şekiller alır. Bu meyanda en klasik suiistimal şekli, hamamı ayda bire indirmek, sonra ayda bir yakılmış gibi masraf gösterilerek bir buçuk ayda bir yakmak gibidir.

Hamamın bir hususiyeti de öteki mahpuslar kırkar ellişer kişi birden istif edildikleri halde, ağalara veya katiplere mahsus olmak üzere hamam yakılmasıdır.

5- Masraf Gördürme: Hapishane yalnız ekmek, kömür, sabun, odun satın almaz. İnsanlara lazım olan her şeyi satın alabilir. Mesela: lamba, ampul, cam, çerçeve, süpürge ve ilh. gibi. Bunlardan maada birtakım tamirat da vardır. Bütün bu noktalara için hapishanelerin iyi kötü bir tahsisatları bulunur.

Tahsisatlar bulunadursun, umumiyetle bu gibi masrafların mühim bir kısmı hapishanede oturan mahpuslardan alınır. Ufak bir kısmı da bordrolara fatura koymak için tüccarlarla anlaşılarak deve yapılır.

Bazen tamirat değil, koskoca inşaat bile mahpuslara bedavaya yaptırılır.

6- Hapishanede bakkal: "İdarenin" belli başlı "irad" kaynaklarındandır. Bakkalın yapabileceği suiistimalleri birer birer saymaktansa, umumî manası üzerinde iki kelime söylemek evlâdır.

Mahpusların kullanması yasak olan birtakım eşya var. onların sokulması memnudur. Çünkü onları hapishaneye sokmak inhisarına muhaliftir. Fakat bir de bunlar haricinde, yasak olmayan şeyler vardır: yiyecek, içecek, giyecek, yakacak ve ilh. nesneleri. İşte bakkal, bu gibi yasak olmayan eşyanın üzerine konulmuş idarî bir inhisardır. Daha doğrusu, mahkumlarca kullanılan bütün şeylerden yasak olanların inhisarını idare doğrudan doğruya eline alır, yasak olmayanları da dolayısıyla bakkal vasıtasıyla inhisarlaştırır.

O zaman, sırf mahkumlara bir kolaylık olsun diye açılmış görünen bakkal, en berbat inhisar soygununu sistemleştirmiş olur. Fiyatların bazen iki misline yakın olması, malların kalitece en düşkün bir şekilde bulunması, her baskında kantar eksikliğinden ötürü on beş lira nakdî ceza vermeyi göze alacak derecede ölçü sahtekarlıkları, ve ilh. gibi teferruat... kalsın.

Bakkallığın daima arttıranın üstünde kalan bir iş olduğunu ve her an idarenin "kontrol" altında bulunduğunu hatırlatmaya hacet var mıdır? Bu hatırlanıldıktan sonra idare tarafından, zaman zaman falan veya filan yasak olmayan şeylerin hapishane haricinden değil, bakkaldan alınmak mecburiyetini de ilan etmesi elbette kolay izah olunur. Bu yeni yeni yasakların, esbab-ı tevcihesini bulamayacak kadar idareyi budala zannetmeyiniz: Mesela, odun, hatta kesilmiş olsa bile hapishaneye sokturulmaz. Sebebi, mahpusların kafa göz yarmamaları, yahut duvarları delmemeleridir.. Fakat, siz dikkat ettiyseniz, evvelce odun sokulan bir hapishaneye, herhangi bir mahpus odun vasıtasıyla kaçtıktan sonra değil, bakkal çuvallarla kömürü satışa çıkardıktan sonra odun sokulmasının yasak edildiğini kavramış olabilirsiniz. Mamafih bu hususta daha garip paradokslara da rastlamak mümkün. Mesela, ne kafa göz yarmaya, ne de duvar delmeye yaramayan petrol de odunun akıbetine uğrayabilir. Petrolün mazarratı hakkında size ne felsefeler yapılmaz. Halbuki faraza gayet

iyi hatırlayabilirsiniz: 1923 senesinde İstanbul Tevkifhanesi'ne kömür denilen nesnenin zerresi sokulamazdı: içinde esrar kaçırılır ve ilh. diye. Fakat petrol yakacakları serbestti. Sonra, hapishane idaresinin maltız mamulatı başladı. Petrollü yakacaklar "hikmet-i idare"ye muvafık görülmedi. Evvelce kömür tanesi bulunmadığı için bir cezvelik kahvesini mahpuslar fındık tanesi yakarak pişirirlerdi. Şimdi pul yasak. Ancak kömür kullanılacak ve ilh...

Bununla beraber, iş dayanana göredir: hapishaneler [...] içinde rakı ve esrar alemi yapmak mümkün olduğu gibi, işini bilenlerin petrolle iş görmelerinde de en ufak bir mani yoktur... Belki usulen bir müdahale olur. Hatta belki bu müdahale 10 kuruşluk müdahalelerden değildir. Olsa olsa nihayet 100 kuruşluk veya birkaç yüz kuruşluk bir müdahale olabilir.

7- Hapishanede jandarma: Gene hapishane mikyasında yapabilecekleri pek çoktur. Hatta değme müdde-i umumilerin yapamayacaklarını jandarma yapabilir: 1- Jandarma istediği ile konuşuverir. 2- Mübaşirler vasıtasıyla bağlandığı sorgu ve mahkeme dairelerinde rüşvet muamelelerinde tavassut yapar. 3- Yolda isterse kelepçe vurur, isterse serbest gezdirir. 4- Mahpusla beraber evine veya meyhane kerhane gidip alem edebilir. 5- Nihayet mahpusu gayet kolayca kaçırabilir ve ilh. ve ilh... Bütün bunlar pek de fena şeyler değil.

Fakat hapishaneyi bilhassa alakadar eden cihetse şudur: Herhangi bir şekilde giremeyen bazı suiistimaller, jandarma kisvesi altında tebdil-i kıyafet ederek, resmî bir şekilde girebilir.

Bazı iptidaî hapishanelerde jandarma müdahaleleri cidden tahammül fersâdır. Mamafih sivil idare ile jandarma umumiyetle el ele yürür. Ve sivil idare çok kere bizzat yapmaktan çekindiği tazyiki

ve istismarı jandarmanın muafiyetini perde tutarak yapar, yani jandarmaya yaptırır.

En iyi silah kaçakçılığı, esrar ve saire ithalatı nöbetçilerle yapılabilir. Nöbet yerinden aşağıya para atarak kumara iştirak eden nöbetçiler çoktur.

8- Hapishanede avukat: Avukatlarla mahpusların münasebetini değil, alelade hapishane idaresi bakımından avukatı murad ediyordur. Mahpusların Teşkilat-ı Esasiyece en "mukaddes" ve herkesçe en zarurî görülen bir "müdafaa" ihtiyaçları vardır. Mahpus onu çok kere ya seçemez, yahut seçtiğini arayıp bulamaz. Onun için alacak verecek işlerinde olduğu gibi müdafaa işinde de toptan komisyonculuk eden hapishane idaresidir.

Kurnaz avukatlar idare ile birtakım mukaveleler yapmışlardır. İdarenin daima temas ettiği, "adamına göre" tercih ettiği birtakım "kendi" avukatları vardır. Mahpuslara en "ehven" fiyatla, kolayca hep bu avukatlar tedarik ettirilmeye bakılır.

Ve tabii avukat ücretinden bir yüzde pay...

9- Hapishanede adliye: Mahkumların adliye ile olan bütün münasebetini değil, hapishanede iken adli hususiyetini murad ediyoruz. Burada hapishane idaresinin rolü çoktur. Bir iki misal verelim.

Mahpus kaçırma: Hapishane idarelerinin dahli çavuş teşkilatı devletin gizli polis teşkilatından daha mühimdir. Onun için, -nadir istisnalar bir tarafa- bir koğuşun bütün fertleri kaçmaya karar vermedikçe, bir mahpusun hapishanede idarenin haberi olmadan kaçmasına imkan yoktur.

İdare ile bu hususta pazarlık yapılır. Mesele meşru bir şekle sokularak kaçılır.

Rüşvet: Hapishane idaresi mahpusların yalnız müdafaalarıyla değil kurtulmalarıyla da alakadardır. Mahpusun en mühim kurtulma yolu adliyeyi doyurmaktadır. Fakat hiç bir mahpus kendi başına böyle bir teşebbüste bulunamaz. Derhal eline yüzüne bulaştırarak ceza-yı sezasını bulur. Arada mutlaka bir vasıta bulunmalıdır.

Her hususta olduğu gibi, adliyeye rüşvet hususunda da en iyi mutavassıt ve komisyoncu hapishane idaresidir. Hatta, çok kere her müdde-i umuminin ve her hakimin hapishanede birer eli veya elçisi bulunur. Hapishane tanırım, orada müdür müdde-i umuminin, baş gardiyan ceza reisinin adamı idi. Hatta bazen bu rüşvet ticareti rekabeti kızıştırabilir. O zaman ziyan eden taraf, öbür taraf aleyhine komplolar hazırlar.

İşini bilen zeki ve tecrübe-dîde adalet misalleri bir şehirden ötekine giderken kendi el ulaklarını da mübaşir veya gardiyan, baş gardiyan takımıyla yedeklerinde taşır götürürler.

10- Hapishanede hekimlik: Nihayet bu pek "insanî" müessesenin hapishanedeki rolü hakkında da bir iki kelime söyleyelim. Hissiyata dokunmamak için sadece görüp bildiğimiz vakaları sayalım.

1- Hapishane revir ve hastahanesi: Umumiyetle hastaların sıhhati ile alakadar olmaktan ziyade, bazı hapishane parazitlerine yeyim yeri olmaya yarar. En mühim hizmeti hatırı sayılan "arkalı" mahpuslara apartman ve paralılara kiralık oda vazifesini görmektir. Öyle meşhur keyif veren zehir kaçakçıları tanırım ki, hapishane hastahanesi onlar için kale kadar sağlam bir sığınak olmuştur, hastahanenin sıhhî ve seyyi merasimi altında senelerce ticaret yapmıştırlar. Hastahanenin bir rolü de beylere mahsus randevu meclisi olmasındadır. Bir fakir mahpusun karısına sokulduğunu görmeye tahammül edemeyen idare, şehrin bütün fahişelerini bir

kokain kaçakçısının hastahanedeki hususi odasına her hafta eliyle taşıyabilir.

Hemen bütün hapishanelerde hastahane kısmı sıhhî hekimin, yani doktorun kiraladığı irad getiren bir akardır. Onun için doktorun iradlarına engel olabilecek kimseleri hastahane semtine pek uğratmamaya çalışırlar.

Bir hapishanenin hastahaneye ayrılmış kısımlarını hatırlıyorum. Hapishane müdürü ile doktoru bu kısmı oda oda aralarında paylaşmışlar. Hususî mukaveleciklerle mahpuslara kiraya veriyorlardı.

2- Hapishane doktorluğu: Elbette şu zikr-i cemilini yaptığımız hapishane hastahanesinin adamı olmaktan kurtulamaz! Ender-i nadirattan namuslu birkaç mütehassıs bir tarafa hapishane doktorluğu ile hall ve hamur olmuş bütün hapishane doktorları, hakiki birer zindan simsarıdırlar. Bunların hapishane sıhhati ve hayatı namına yaptıkları en mühim işler şunlardır:

a) Hapishane idaresinin bütün suiistimallerini, ilim ve tababet namına haklı çıkarmak; bozuk yiyecek içecekleri sıhhî göstermek, çamur ekmeğe "kabil-i ekldir" raporu vermek, oturulamayacak bodrumları "kabil-i iskan" bildirmek ve ilh. gibi.
b) Parası olan mahpuslara hapishanede iyi olması imkansız ve fena olması mümkün bir illet kulpu takarak tahliye raporu satmakla apartman veya çiftlik sahibi olmak.
c) Hasta mahpusları angarya çalıştırarak evine koltuk ve mefruşat temin etmek ve tedavi ücreti kabilinden bu gibileri hastahaneye kayırmak.
d) İlaç ekonomisi yapıp, sene sonunda bu ekonomiden yüzde beş pay almak. Diğer taraftan mahkumlara kendi paralarıyla ilaç aldırıp, bedava yapılacak tedavileri para mukabilinde ve gayet kötü şeraitte yapmak.

e) Hariçte tatbikten çekinilen bazı tehlikeli tedavi usul, ilaç, ameliyeleri hapishanedeki fakir mahpuslarda tatbik ederek tecrübe hayvanı masrafından kurtulmak.
f) Aynı pis iğne ile elli mahkuma çiçek aşısı yapamam derken frengi aşılamak.
g) Nihayet, aylardan beri mahkum yatan ve hapishaneye tertemiz giren bir oğlanın makatında keşfettiği bel soğukluğunu –bera-yı tahaffuz- gardiyanlara ve alâkadarâna (tabii müdde-i umumiliğe asla değil!) haber vermek. Ve ilh. ve ilh...

3- Mahpus Çalıştırmak

En "insanî" hareket gibi gözüken şey mahpusların çalıştırılmasıdır. Mahpusları çalıştırmak en insanî değilse bile her halde yeni rejime "en uygun" bir tavırdır. Bu insanilik de ondan kinayedir. Derebey hapishanesi, derebeylik rejimi gibi "avarelikle zorbalık" at başı gittikleri birdir. Kapitalist hapishanesi, kapitalist rejimi gibi, günün yirmi beş saat olamadığına esef eden bir işletip soyma cihazıdır. Fakat işlemek tembellikten her halde daha müspet bir hareket olduğuna göre, mahpusların çalıştırılması da daha insanî bir şey sayılabilir. Tabii unutulmamalıdır ki "kapitalistçe insanî" yani insanın insanı işletip soyması şeklinde bir şeydir bu. Lehü'l-hak hayvanlardan henüz bu kabil "insanî" tezahürat görülmemiştir: eşek eşeği, öküz öküzü bir türlü istismar edemiyor. Maalesef...

Mahpusların çalıştırılma suretiyle daha insanî, yani daha burjuvakârî istismarları ya hapishane içinde ya hapishane dışında olur.

1- Hapishane içinde çalıştırma: Nispeten eski bir usuldür. Meşrutiyet burjuvazisi zamanından beri tatbik edilmekte bulunmuş olsa gerek. Onun için, tabii meşrutiyet burjuvazisi gibi bu eski

hapishane içinde çalıştırma usulü de iliklerine kadar derebeyce vasıflarla yüklüdür.

İçeride mahpuslar başlıca iki şekilde çalıştırılır: Ya bizzat zanaatkâr ... için atölyeler açmak suretiyle; yahut mahpusları alelumum hapishane angaryalarında işletmek suretiyle.

a) Atölye usulü çalıştırma: İş bilenlere çok kere aletleri kendileri tarafından tedarik edilmek suretiyle hapishanenin bir köşesinde çalışma yeri açılır (bizzat iş aletleri hapishane idaresi tarafından tedarik edilerek mahpusların tam bir kapitalist fabrikasındaki amele gibi götürü çalıştırıldıkları hapishaneler gayet nadirdir).

Mahpuslar için bu çalıştırma şeklinde tatbik edilen istismar metotları namütenahidir denilebilir:

1- Bir defa çalışmaya kayrılmak imtiyazdır, bir hak değil. Ve her imtiyaz gibi onun da birtakım şartları, masrafları vardır. Toptan bir menfaat temin etmeyen mahpus çalıştırılmaz.
2- Çalışan mahkum jandarmasından müdürüne kadar bütün idarenin kendi kolundaki ihtiyaçlarının bedava veya bedavaya yakın şartlarla gidermek mecburiyetindedir.
3- Mahpus daima kazancının üçte birinden yarısına kadarını "idare"ye haraç verir.
4- Çıkardığı mahsullerin satışı hususunda idarenin insafına kalmıştır. Komisyonun envaına dahil olmazsa ... kalır.
5- Bütün bu "formal" haraçlar ve başlardan sonra, -tıpkı derebeyler tarafından bir zaman bezirgan ve esnaf mülklerine karşı yapıldığı gibi- ani baskınlarla küllî çapullar vardır. Mesela müdürün göz koyduğu bir nokta varsa bir gün çalışılan yere ansızın baş gardiyan gelir mahpusa takımlarını toplatır. Eşyaya vaz-ı yed eder.

Atölye kapanır... Bu hadiseler bazı pazarlıklarda uyuşulamadıkça sık sık tekerrür eder.

Bu atölye istismarına mahpuslardan da bir kısmı iştirak edebilir. Paralı bir mahpus birkaç ... alır. Boğaz tokluğuna mahpus çalıştırarak yüzde birkaç yüz kazancı idare ile paylaşır. Bu yok pahasına iş kuvveti sayesinde, hapishanede birkaç sene içinde bir çorap makinesiyle işe başlayıp on çorap makinesi sahibi olan katiller; kendi eliyle mürettipliğe başladığı halde sonrada bütün hapishane atölyelerini her türlü vesaiti yerinde kocaman bir asrî matbaaya çeviren İngiliz casusları tanıdım.

b) Angaryalar: Elbette mütenahi değildir. Hapishanede tamir, sıva, badana, tesisat ve ilh. gibi işler hiç eksik değildir. Sık sık kısımlar ve pavyonlar ilavesi, yani inşaat işleri meydana çıkar. Bu gibi işlerde idarenin kârı yalnız mübayaa dalavereleriyle kalmaz. Ayrıca işçi masrafı olarak gösterilen paralar da doğrudan doğruya idarenin cebine girer.

Bir inşaat hatırlıyorum. Adliye Vekaleti'ne [...]hanesine dahil binlerce liralık masraf gösterilerek birtakım pavyonlar yapılıyordu. Fakat, hatırımda kaldığına göre bu inşaat için lazım olan malzeme (kereste, taş, toprak, tuğla ve saire) tamamen yıkılmış eski binanın bakayasından tedarik edildi. Bunlardan yeni pavyon inşası için gereken iş kuvveti ise, mahpuslardan bol bol tedarik edildi.

Burada mahpusların çalıştırılması için ücret teklif edilmişti. Birçok mahpuslar dışarıda yirmi kuruşa çalıştırıldığı halde içeride beş kuruş ücrete can atarak işe sarıldılar. Peşinen kimseye on para verilmedi. Ay başında herkese alelhesap gündelik birer kuruş hesabıyla birkaç para dağıtıldı. Aylar geçti, geriye kalan alacakları elde etmek şöyle dursun, evvelce alınan bir kuruşlar bile gecikmeye ve nihayet verilmemeye başlandı.

Dahası var. Bir gün ser gardiyan bütün çalışan mahpusları idareye borçlu çıkardı. Bir hesap yapılmış, bilmem kaç bin kuruşluk kereste ortada yokmuş! Kereste uçmaz ya... Her halde mahpuslar tarafından kullanılmış... Mahpuslar bir müddet de bu keresteleri ödemek için çalıştırıldılar.

Zavallı baş müdde-i umumî geldiği zaman anlatacak oldular. Bu muhterem zat vaktiyle pek müdavim olduğu tekke müritliğinden kalma sıtma görmemiş sesiyle herkese işittirecek surette, aynen şöyle höykürmüştü:

Köpek bile yatacağı yeri eşer de yatar. Siz köpekten de aşağı mısınız? Fakat, hangi köpek insanları, ki ne insanlar kadar ısırabilir? Şikayet eden mahpuslar aylarca müddet ziyaretçilerini göremediler.

Görüyoruz ki bu eski usul çalıştırmalarda mahpus bir şey almaz. Mahpustan bir şey alınıyor. Ve onun için istismar tarzı tam bir toprak-bendle ağa arasındaki gibidir. Burada mahpuslar hapishane-bend olarak işletilip soyulur ki, almaktan ziyade verirler.

2- Hapishane dışında çalıştırma: Hapishane içi çalıştırmalarında galip unsur derebey tarzıdır. Burada galip unsur kapitalist tarzıdır. Bizim bu tarz cumhuriyet devriyle beraber başlayıp inkişaf etmektedir.

Hapishane dışı çalıştırmasında bir derebey vasfıyla karışık istismar tarzı, bir de halisü'd-dem kapitalist istismar tarı olarak iki çeşide ayırabiliriz.

a) Derebeylikle karışık istismar: Birçok şekilleri var. Fakat en klasik şekline misal "idare"nin dışarı işlerinde mahpus çalıştırmasıdır. Mesela nam olsun diye hiç yoktan bir Halkevi binası inşa ettirecek yahut şan olsun diye bir park açtırıp ortasına bir heykel

diktirecek. Dışarıdan işçi bulmak hem müşkül hem gayet pahalı. Gelsin hapishane!

Şüphesiz jandarma zabitinin bahçesini açmak, müdürün evini "tamirat" [yeni bir kısım inşası anlayın] yapmak, hapishane doktorunun bağlarını çapalamak veya budamak ve ilh. gibi sırf derebey-kârî ve hemen hemen para vermeyerek yapılan hapishane dışarısı istismarlarını bir tarafa bırakalım.

Hidemât-ı âmmede, nafia işlerinde, vilayet veya kaza umurunda mahpus çalıştırma gibi bütçeyi alakadar eden işlerde daima mahpusa lüzumlu ücretin üçte biri veya dörtte biri kabilinde bir ücret verilir. Ama bu mahpusa beş on para çıksın diye yapılmaz. Bir kere para zaten "kese"nin (yani "idare"nin) cebinden çıkmaz. Ondan sonra asıl mesele, bütçeden çıkan tahsisatı işçi ücreti veriyormuş gibi yapıp deve etmektedir.

Burada esas itibariyle işçiye bir ücret verilir gibidir. Fakat: 1- Daima bu ücret normal işçi ücretinin yarısından aşağıdır; 2- Çok kere mahpusa nasip olmaz. Mahpusa ücretin nasip olamayış keyfiyeti gayet basittir. Bu gibi dışarıda çalıştırılan mahpuslara ücret doğrudan doğruya değil, "idare" vasıtasıyla verilir. Ve tabii (bütçe usulüyle) aydan aya verilir. Muhasebede ufak bir müşkülat ücretleri birkaç ay sonraya bıraktırılır. Fakat muntazaman verilse de "idare" hazretleri onu hiçbir vakit aldığı gibi mahpuslara teslim etmez. Umumiyetle mahpusların içinde elebaşı vasfında olanlarla anlaşır. Onlara tam ücret verir. Öteki şikayet edemeyecek gibi olan zavallılar bedavaya çalıştırılır.

Mahpuslar nasıl bu ile alıştırılır? Zarla ve zorla. Yani kâh deveye hendek atlatan birer turam platonik otlarla. Yahut zor-ı pazu ve tazyikle.

Mahpusları, hatta doğru dürüst ücret almadan çalışmaya sevk eden şeylere misal:

1- Hapishanenin kuvvetli, kayıtlı kuyutlu kapalı havasından dışarıya, bol hava ve ışığa, az çok serbestiye kavuşmak hırsı;
2- Dışarıda akraba ve taallukat ve bildikleriyle daha çok ve etraflı görüşebilmek imtiyazı;
3- Ara sıra gidilen ve çalışılan yerden (yakacak odun, çivi vesaire gibi) ufak tefek öte beri getirmek imkanları;
4- Kadın (bu gibi mahpusların daima çalıştıkları yer civarındaki umumhanelere uğramalarına göz yumulur. Ve bir mahpusun en zayıf tarafı da budur).

Mahpusları dışarıda yarı angarya ile çalışmaya mecbur eden zorunluğa misal: pek çoktur. Küfür ve tahkirden, ağaları başına musallat ettikten tutun da, en ehemmiyetsiz vesile ile dayak atmaya kadar bin bir eziyet ve işkence araya gider. Lakin bunların hepsinin üstünde mahkumu ezen cihet, ziyaret meselesidir. İşte gezen mahpusun ziyaretçisi ile görüşmesi yasak edilir. Mahpus olmayan bunun manasını bilemez. Ziyaretçiden mahrum kalmak maddi ve manevi en büyük tazyiktir. Ziyaretçisi gelmeyen mahpus, okyanus ortasında kömürü bitmiş bir gemi gibi veya suyu kesilmiş bir değirmez vaziyetine düşer. O zaman her şeye razı olur.

b) Halisü'd-dem kapitalist istismarı: Şu son yıllarda "asrî hapishane" şeklinde tecelli etmektedir. Burada artık doğrudan doğruya kapitalistle işçi karşılaşır. Mahpusla işçinin bir farkı kalmaz. Yalnız birçok farklı yer vardır: Mahpus işçi, harikulade uslu, harikulade ucuz ve harikulade istikrarlı iş eli demektir. Yani herhangi bir kapitalist işletmesi için ideal işçi!.

1- Mahpus harikulade uslu işçidir: Çünkü, kelepçesi cebinde, jandarması başucunda duran işçidir. Kelam,

cemiyet, içtima, neşir, intihabat ve ilh. gibi tekmil medeni vatandaşlık haklarından mahrumdur. Kapitaliste karşı müstakil olarak hiçbir tazyik yapacak fiilî imkana sahip değildir (mahpus olmayan işçilerin bu hususta durumları ikinci bir mesele veya bir zaman meselesidir).

2- Mahpus harikulade istikrarlı bir işçidir: Bizde kapitalizm harp sonunun hususi vaziyetinden bi'l-istifade birden bire ve şiddetle inkişaf etti. Bu yüzden sınıf münasebetleri allak bullak oldu ve müthiş bir proleterleşme akını meydana geldi. Lakin, bütün bu umumî temayüle rağmen, henüz ananevi işçi, babadan oğula geçen amelelik hayatı tesis edemedi. Tarlasını bırakıp, dükkanını kapayıp kapitalist işletmesine koşan vatandaş, işçileştiği halde bile gözü daima gerideki dükkanında veya tarlasındadır. İlk fırsatta köpek bağıyla bağlı bulunduğu eski durumuna dönmeye can atar. Bu yüzden bütün kapitalistlerimizin en büyük sıkıntısı istikrarlı iş eşi bulmaktır. Mahpus istikrar cihetinden bir harikadır. Bir şehirden öteye gitmek şöyle dursun dört duvarın dışına çıkamayan insandır mahpus. Kapitalistin istediğinden çok daha fazlasıyla işletmeye zincir-bend bir işçi olur. Nitekim Zonguldak'ta maden amelesi imal eylemek üzere kurulan hapishane, sırf istikrarlı maden işçilerinin yokluğu yüzünden hissettirilmiş bir zarurettir.

Fakat dikkat edilsin. Modern işçi demek, her şeyden evvel iş kuvvetini serbest pazarda hür bir insan gibi satan insan demektir. Zincir-bend bir işçi kitlesi kurmak, kapitalist şartlar içinde toprak-bendliği yeniden ihya etmeye varabilir. Bu hal, derebeyliğe dönmek olur. Yani, kapitalizme has olan maddî terakki ve inkişaf hızı bu yüzden baltalanmış olur.

3- Mahpus harikulade ucuz işçidir: Buna en güzel misal gene Zonguldak Hapishanesi hakkında dinlediğimiz

sarih rakamlardır. Dışarıda vasati olarak işçi ücreti 110 kuruş iken mahpuslara 60 kuruş ücret veriliyormuş. Yani bir mahpus işçi mahpus olmayan işçi ücretinin ancak %54'ünü alıyor. Mahpus yüz kuruştan 45 kuruş eksik alıyor.

Lakin burada ücretin azlığı kadar feci olan bir diğer nokta daha mühimdir. Mahpus işçinin aldığı farz edilen ücret hakikatte mevhum bir ipotez, yani uydurma bir faraziyedir. Mahpusun eline hakikatte on para geçmez. 60 kuruşluk mahpus işçi ücretinin akıbeti şudur:

[Boş bırakılmış bir kısım var]

Yani mahpusun kendi sahip olduğu para olarak eline 5 kuruş geçmesi icap ediyor. Fakat idare yıllarca sonra erişebileceği [...] ileriye sürülen bir haktır. Zaman gösterecektir ki, birçok amele teşekkülleri gibi bu mahpus beş kuruşlukları da bir bankanın çarklarına yağ veya bir şirketin kasasına tazminat olarak girebilir.

O halde mahpuslar boğaz tokluğuna çalıştırılan asrî zincir-bend işçilerdir.

İstikrar bahsinde yapılmasını istediğimiz dikkati burada bir kat daha acil bir

zarurettir. Yemeği fazla pişireyim derken dibini tutturmak veya yakmak tehlikesi vardır. Normal bir kapitalist rejimi, terakkîci olduğu için arzu edilir. Fakat kapitalist bir zarf içinde bu şekilde münasebetleri gizlemek, o zarfa tamamen derebeyvari bir mazruf ve muhteva sokmak olur. Şöyle ki:

Türkiye'nin bugünkü anomalilerinden birçoğu esasen bol bol derebey artığı sosyal döküntülerin kapitalist çarkları arasında sıkışmış olmasından ileri gelmektedir. Nihayet kapitalizm dahi

kendine göre normal bir sistem olabilir ve öyle olduğu taktirde tarihî terakkîci rolünü layıkıyla oynayabilir. Aksi taktirde yapılan bunca fedakarlıklara rağmen alınan neticelerin hiçlikler önünde bugünkü gibi -etatist- telaşlara düşmek mukadderdir.

Mesela, bizde bunca muafiyetlere, himayelere, imtiyazlara, vergi bağışlamalarına rağmen beklenen sınaî teşebbüs inkişafı edilen maddi fedakarlıklarla mütenasip değil. Neden? Çünkü sosyal reformların en mühimi olarak işçinin derebey artığı münasebetler içinden kurtarılması tarihî bir zaruret iken yapılmıyor. İşçiyi domuzuna istismar imkanlarını bulan burjuvazi hiçbir zaman makine kuvveti kullanmak lüzumunu hissetmiyor. Hatta, bazı işletmelerde Avrupa'dan getirilmiş makineler paslanmaya terk ediliyor da, makine yerine işçi kullanılıyor. Bu hal işçinin yok pahasına oluşundandır. Bu hal Türkiye'de sınaî ve medenî inkişafa engeldir.

Mahpusların, zaten yok pahasına satılan iş kuvvetine büsbütün bedava bir rakip gibi çıkarılması, Türkiye'nin terakkisini bir daha ta kökünden baltalamak olabilir. Bu felaketin önüne geçmek için, bizce alınacak tedbirler şu olmalıdır:

1- Mahpus işçiye verilen ücret serbest işçi ücretine müsavi olmalıdır (veya olmaya doğru götürülmelidir).
2- Mahpus işçiler mümkün mertebe sırf devlet teşebbüslerinde kullanılmalıdırlar. Şahsi ve hususi kapitalist işletmelerinde çalıştırılmamalıdırlar (bu da hiç olmazsa şimdilik bir ehven-i şerdir).

*

NETİCE

Yukarıdaki gibi bir hapishane işletmesini düzeltmek diolarla güreşmekten beterdir. Daha doğrusu *Danaid*lerin fıçısını doldurmak, Türkçesi kalburla su taşımak demektir.

Mamafih bir şey söylememiş olmamak için, hiçbir izaha kapılmadan birkaç umumî noktaya işaret edelim.

1- Siyaseten hapishanede derebeylik yıkılarak demokrasi inkılabı kurulmalıdır ve kurulabilir. Hapishanede derebeyliği yıkmak ne demek? Yukarıda fırsat düştükçe bu hususta tek tük misaller vermek, mesela ağalığı, meydancılığı, nizamnamesiz keyfî idareyi, kategori imtiyazlarını, derebeyce çalıştırmayı ve ilh... kaldırmak, hapishanede derebeyliği kaldırmaktır. Mümkün mertebe şuurlu, planlı, disiplinli ve bilhassa kolektif bir self guvernemant metodu tatbik etmek, demokratik burjuva inkılabını kurmaktır.

Mamafih bütün bu noktalarda karar-ı katiyi verecek pratiktir. Tatbikattan evvel ölü formüller yumurtlamaktan bir şey çıkmaz. Prensip söylenebilir o kadar.

2- İktisaden hapishaneyi istihsale bağlamalı. Ama mahpusları şimdiki gibi yarı ücretle çalıştırarak o yarı ücreti de hemen hemen sırf boğaz tokluğuna hasretmek yanlıştır. İktisadi sahada dışarıdaki işçi ailelerine kötü rakip olmayacak şekilde iş ücreti ve iş müddeti tayin etmeli. Mahpus işçiye ücretin oldukça az bir kısmını mecburi kolektif ihtiyaçlara ayrılmalı. Bu mecburi masraflar mahpusun kültür seviyesini ve yaşam şartlarını yükseltmeye münhasır kalmalı. Hatta yiyecek gibi maddi ihtiyaçlar sahasında bile ücreti mahpuslara mahsus bir kooperatif tarzı

bulunmalı. Fakat muhakkak ki ücretinin lâakal yarısı nakden mahkumun bilâ-vasıta tasarrufunda kalmalı. [...] beraberlik az çok iradî olmalı.

Yalnız bu iki prensip üzerine kurulacak hapishane az çok uzun müddet mahpus kalacaklar için variddir.

3- İdareten: Gardiyanlar bir sürü memurlar kadrosu kalkmalı. Bütün bu haşeratın maaşını yekûn ederek idealist bir müdürle bir hekim tayin etmeli! Gerek müdürün ve gerekse hekimin yerleri mahpusların teşrifatla bile erişemeyecekleri kadar uzakta olmamalı. Müdür ve hekim masa başında değil bizzat hapishane içinde, her gün ve çalışma müddetleri esnasında mahkumlarla daimi temas halinde bulunmalı. Bütün dikkat edecekleri şey, derebeyliğe mani olmak, çalışma ve yaşama şartlarını mahpuslarla el birliği ederek düzeltmek, müşterek hayatta kültür seviyesini yükselterek keyif veren zehirlerle kumarı durdurmak ve umumi kontrol [... ...] inzibatsızlık üzerine jandarma zaten her zaman hazırdır.

Bir de giren çıkan mahpusların sicilini tutacak katip tutulabilir. Şimdi olduğu gibi gene mahpuslardan yardımcıları bulunabilir.

Mahpuslar, muntazam toplantılarda, daima azlolunabilir icra heyetleri seçmek ve gittikçe kendi kendini tenkit etmek suretiyle hapishanenin bütün işlerini bizzat başarırlar . Yatma, kalkma, yeme içme, eğlenme, spor , ziyaret ve ilh. Bütün meseleler mahpuslar meclisi tarafından tayin edilmeli. Hapishanenin temizlik ve saire gibi bütün hizmetlerine bütün mahpuslar nöbetleşe girmeliler. Hesaplar mahpuslar tarafından tutulmalı.

Mahpusların cinsî ihtiyaçları yoluna konulmalı. Hariçte kerhane açan devlet hapishanede meşru evlenmelere mani olmamalı.

Daha doğrusu hapishane beylerine bilfiil verilen hak bütün mahpuslara teşmil edilmeli.

HAPİSHANENİN İÇ YÜZÜ - SÖZLÜK

Ahval :	durum, vaziyet, hal
Akis :	akseden, yansıyan
Alaka :	ilgi
Alamet :	belirti, işaret, iz
Aledderecad :	derecelerine, rütbelerine göre
Alelhesap :	hesâba karşılık, alacağına sayarak
Ananevi :	geleneklere uygun, geleneksel
Asayiş :	emniyet, güvenlik
Asri :	çağa uygun, çağdaş
Baç :	vergi, (argoda) haraç
Basubadelmevt :	ölümden sonra dirilme
Becayiş :	karşılıklı yer değiştirme
Bera-yı tahaffuz :	sakınmak amacıyla
Beşeri :	insana ait, insani
Bi'l istifade :	fırsat bilerek, yararlanarak
Bil fiil :	fiilen, gerçekten
Bilahare :	daha sonra, sonradan
Caiz :	yasak olmayan, yerinde, uygun
Celaded :	şuurlu cesâret, yüreklilik, yiğitlik
Cezaiseza :	uygun, layık ceza
Cihaz :	alet, aygıt, aparey
Cihet :	tutulacak yön

Cüz :	parça, kısım
Ehemmiyet :	önem
Elhasıl :	sözün kısası, hâsılı
Envaı vaz-ı yed:	çeşitli el koyma türleri
Esbab-ı tevcihe:	yöneltme sebepleri
Faraza:	diyelim ki, söz gelişi
Farzı misal:	örneğin, mesela
Farziye:	bazılarına göre kabul edilir sayılan, aslı ispat edilmemiş hüküm
Fasıl:	ayırma, ayrılma; bölüm, kısım, devre
Ferdi:	ferde âit, bireysel
Fil hakika:	gerçekten, hakikatte, doğrusu
Fırka:	insan topluluğu, bölük, parti
Gayri meşru:	meşru olmayan, kanun ve nizama aykırı, yasa dışı
Hakiki:	inkâr edilemeyecek şekilde var olan, var olmuş bulunan, gerçek
Hakk-ı sükût:	birine bildiğini söylememesi için verilen sus payı
Halisü'd-dem:	saf kan, kanına başka kan karışmamış
Heyeti sıhhiye:	sağlık heyeti, kurulu
Hidemat-ı amade:	amme hizmetleri
Hikmet-i idare:	idare ilmi
Hülasa:	bir sözün veya yazının özünü belirten kısaltılmış şekli

Hüsniniyet:	hâlis ve temiz niyet, yürek temizliği, iyi niyet
Hususi:	birine, bir şeye, belli bir zamana veya tarza mahsus olan, özel
İcra:	yapma, yürütme, uygulama
İcrai:	yürütme ile ilgili
İçtimai:	toplulukla, toplumla ilgili, sosyal
İçtimai etüt:	toplulukla, toplumla ilgili, sosyal çalışma, araştırma
İhsas:	üstü kapalı olarak anlatma, sezdirme, duyurma
İnhilal:	dağılma, çözülme
İnhisar:	yalnız bir şeye veya kimseye ait olma, tekel
İnkişaf:	gelişme, açılma
İntihabat:	seçmeler, seçimler
İntizam:	düzgünlük, düzen, tertip
İrad:	gelir, varidat
İsticvab:	sorguya çekme, sorup cevap alma
İstida:	dilekçe, arzuhal
İstihsal:	üretme, üretim
İstismar:	işletme, faydalanma, kullanma
İtibari:	gerçekte öyle olmadığı halde öyle sayılan
İzafi:	geçerliliği şartlara tâbi olan, göreceli
İzahat:	izahlar, açıklamalar
Kabil-i ekl:	yenilebilir

Kabil-i iskan:	oturulabilir, iskan edilebilir
Kadim:	geçmişi uzun zamana dayanan, eski
Kafes-i hümayun:	padişahın divan-ı hümayun toplantılarını izlediği pencere
Kahir:	kahreden, mahveden, yok eden
Kahir ekseriyet:	ezici çoğunluk
Kalubela:	çok eski zaman, başı olmayan zaman, ezel
Karar-i kati:	kesin karar
Kelbi:	köpekle ilgili
Kemal-i haşmet:	mükemmel bir büyüklük, heybet
Keyfiyet:	iş, mesele, durum
Konkret:	somut, kesin, katı
Küll:	parçaları olan bir bütün
Kuvve-i cebriye:	zor kullanma, zor kuvveti
Laakal:	en azından, asgarî
Layiha	Herhangi bir konuda bir görüş ve düşünceyi bildiren yazı, tasarı
Lakin:	ama, ancak, fakat
Lalettayin:	rastgele, gelişigüzel
Lehül hak:	hak sahibi
Lisan-ı hal:	özle değil, hal, tavır ve görünüşle olan ifade, hal dili
Maada:	–den başka, –den gayri
Madun:	alt taraf, alt

Mahiyet:	bir şeyin ne olduğunu belirleyen asıl unsur, nitelik
Makule:	cins, tür, takım, çeşit, nevi
Malumat:	herkesçe bilinen, malum şeyler/bilgi
Maraba:	araziyi ürünün bir kısmı karşılığında ekip biçen, işleyen kimse, yarıcı
Maruzat:	üst bir makama sözlü veya yazılı olarak bildirilen istek, sunulan bilgi
Mazarrat:	zarar, ziyan
Mazruf:	zarf içine konulmuş, bir şeyle sarılmış
Mecelle:	kitap, dergi, mecmua, risâle
Mefruşat:	halı, kilim, divan, koltuk, perde vb. ev döşemeye yarayan şeyler
Memnu:	menedilmiş, yasaklanmış, yasak
Menfaatdar:	yarar sağlayan
Meskun:	içinde oturulan, ikamet edilen
Mesul:	yaptığı işlerden ve davranışlardan hesap vermeye mecbur olan, sorumlu
Mevhum:	gerçekte olmadığı halde var gibi düşünülen, kuruntuya dayanan,
Mevzu:	ele alınan, incelenen, üzerinde durulan mesele, konu
Mevzu bahis:	söz konusu
Mikyas:	bir şeyi ölçmeye yarayan âlet, ölçü âleti, ölçek
Muaf:	kendisine ayrıcalık tanınan (kimse), imtiyazlı

Mübaşir:	Mahkemede duruşmaya girecekleri ve tanıkları çağıran, yargıcın emirlerini bildiren, kâğıtları getirip götüren görevli, çağrıcı
Mübayaa:	satın alma
Mucip:	sebep olan, gerektiren
Müdavim:	bir yere devam eden, devamlı gidip gelen (kimse)
Müdde-i umumi:	savcı
Müessir:	tesir eden, tesirli, etkili, etkileyici
Müfettiş-i umumi:	genel/kamu denetçisi
Mühim:	ehemmiyetli, önemli
Muhtelif:	farklı, çeşitli, çeşit çeşit, türlü
Muhteva:	içerik
Mukadder:	allah tarafından ezelde belirlenen, takdir edilen, alın yazısında bulunan
Mükafat:	bir başarının, iyi ve güzel bir davranışın karşılığı olan şey
Mukannen:	ne zaman, nasıl ve ne kadar olacağı veya yapılacağı kesin olarak belirlenen, şaşmaz bir düzen içinde devam edip giden, kural ve kanun haline gelen
Mülahaza:	düşünce
Münasebet:	yakınlık, ilgi, ilişki
Münakasa:	açık eksiltme
Müptela:	bir şeye kendini kaptırmış olan, tutulmuş, düşkün

Mürtekip:	kötülük yapan, günah işleyen (kimse)
Mürüriye resmi:	bazı yol, köprü, iskele gibi yerlerden geçerken insan, hayvan ve eşyadan alınan vergi
Müsadere:	birine ait mal ve mülkün bir kısmına veya tamamına devletin el koyması
Musallat:	bir kimsenin sıkıntı verecek, bıktıracak şekilde üzerine düşen
Müsavi:	birbirinden ne fazla ne eksik olan, eşit
Müsbet:	doğruluğu ispatlanmış, doğru, sağlam
Müşkülat:	zor işler veya meseleler, zorluklar, güçlükler, engeller
Müstakil:	bağlantısı olmayan, bağımsız
Müstehase:	fosil, taşıl
Mutabık:	herhangi bir konuda anlaşmaya varan, anlaşan, birbiriyle uzlaşan
Mutavassıt:	taraflar arasına giren, aracılık eden (kimse), aracı
Mütehasıs:	uzman
Mütalaa:	okuma, görüş söyleme
Mütemadiyen:	ara vermeden, durmadan, sürekli olarak, devamlı
Mütenahi:	sona eren, biten, sonlu
Mütenasip:	birbirine uyan, uygun, uyumlu, orantılı
Müteşebbis:	(bir işe) girişen, kalkışan, teşebbüs eden (kimse)

Muvakkat:	belirli bir zamana mahsus olan, sürekli ve devamlı olmayan, geçici
Muvazene:	denge
Münevver:	aydın, aydınlanmış
Muzır:	zarar veren, zararlı
Nafia:	bir yeri bayındır duruma getirmek için yapılan işlerin tamamı, bayındırlık işleri
Namütenahi:	sonsuz, sonu sınırı olmayan
Nasip:	bir kimsenin payına düşen şey, hisse
Neşir:	yayma, dağıtma, yayınlama
Nezafet:	temizlik, paklık
Nüfuz:	sözü geçme, sözünü geçirme gücü
Peştemaliyelik:	hava parası
Ruhiyatçı:	ruh bilimi uzmanı, psikolog
Sagir:	küçük, ufak
Sahih:	yalan veya hayal ürünü olmayan, gerçek, doğru
Salahiyet:	yetki
Sarih:	açık, belirgin
Şark:	dört ana yönden güneşin doğduğu yön, doğu
Şerait:	şartlar, koşullar
Sosyete:	toplum, cemiyet
Suiistimal:	yetki, görev, hak, güç vb.ni kötüye kullanma, yolsuzluk yapma
Şumüllü:	kaplayan, içine alan

Şuur:	bilinç
Taallükat:	akrabalar, yakınlar
Tahammül-fersa:	sabır tüketen
Tahdid:	sınırlama, hudut koyma
Tahkik:	bir şeyin ne olduğunu, anlamak için yapılan araştırma, soruşturma
Tahkir:	hakaret etme, aşağılama
Tahsisat:	bir iş için ayrılmış belli bir para
Takaddüm:	öne geçme, öncelik
Taklib-i hükümet:	hükûmet darbesi
Tasnif:	sınıflara ayırma, sınıflandırma, sıralama
Tavassut:	araya girme, arabuluculuk etme, vâsıta olma
Tavzih:	açıklama, aydınlatma, açıkça ifade etme
Tazyik:	zorlama, baskı
Tebliğ:	eriştirme, ulaştırma, nakletme
Tecrübe-dide:	tecrübeli
Tedip:	terbiye etme, edeplendirme
Teferruat:	bir şeyin ikinci derecedeki tamamlayıcı unsurları, ayrıntılar
Tekmil:	tamamlama, bitirme
Temayyül:	bir tarafa doğru eğilme, bir tarafa meyletme
Terakki:	ileri gitme, ilerleme, gelişme
Tereddi:	oysuzlaşma, yozlaşma
Teşkilat-ı esasiye:	anayasa

Teşrii:	kanun yapma, yasama
Tetkik:	inceleme
Toprak-bend:	toprağa bağlı
Umumi:	genel
Vasıta:	bir işin gerçekleşmesi için gerekli olan şey, kullanılan nesne, âlet
Vekil-i umur:	birinin işlerine bakan kimse, vekil
Velev ki:	ola ki, ise
Yekpare:	bir parçadan ibaret, tek parça, bütün
Yekün:	toplama işleminin sonucu, toplam
Zahiren:	görünüşte, görünüşe göre
Zikri cemil:	eskiden derslerinde başarı göstermiş talebelere verilen bir çeşit vesika
Zincir-bend:	zincire bağlı, zincire vurulmuş
Zor-ı pazu:	kaba kuvvet zoruyla

HAPİSHANENİN İÇ YÜZÜ / ORİJİNAL METİN

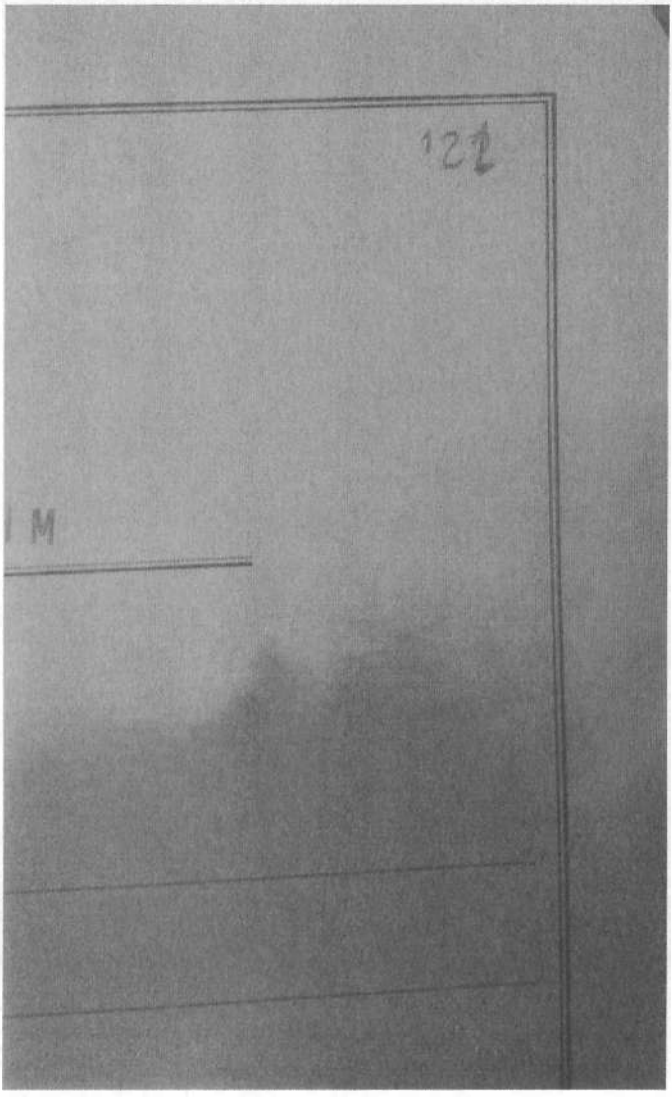

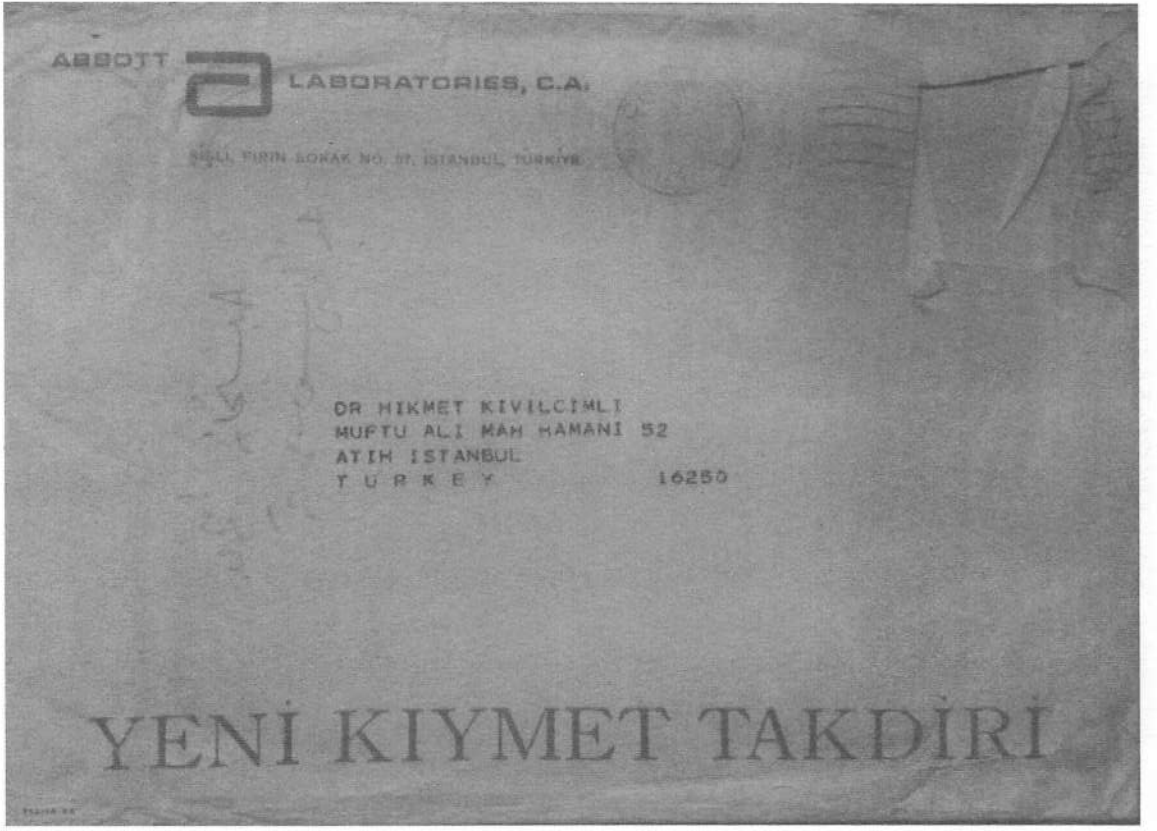
ABBOTT
LABORATORIES, C.A.
DR HIKMET KIVILCIMLI
MUFTU ALI MAH HAMAMI 52
ATIH ISTANBUL
TURKEY 16250
YENİ KIYMET TAKDİRİ

HAPISANE
(Edi yaya tawa nattin)

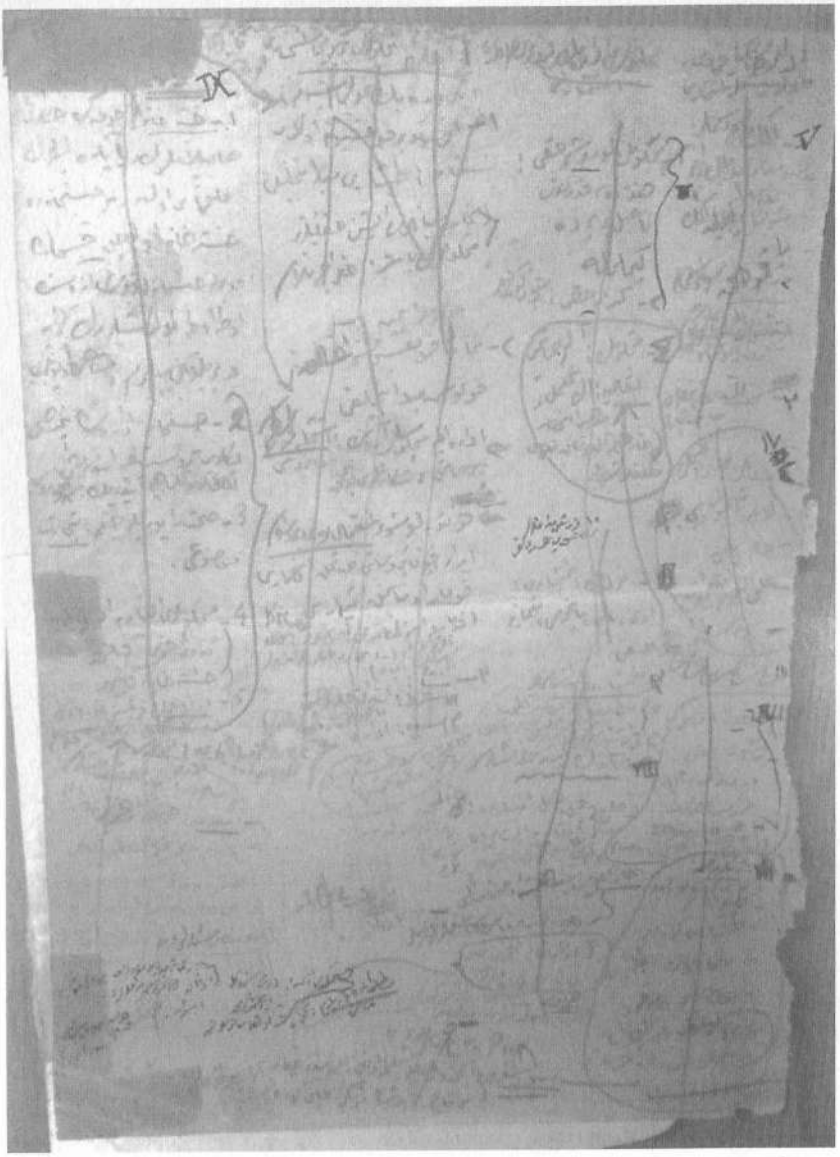

I. – MESELENİN KONULUŞU

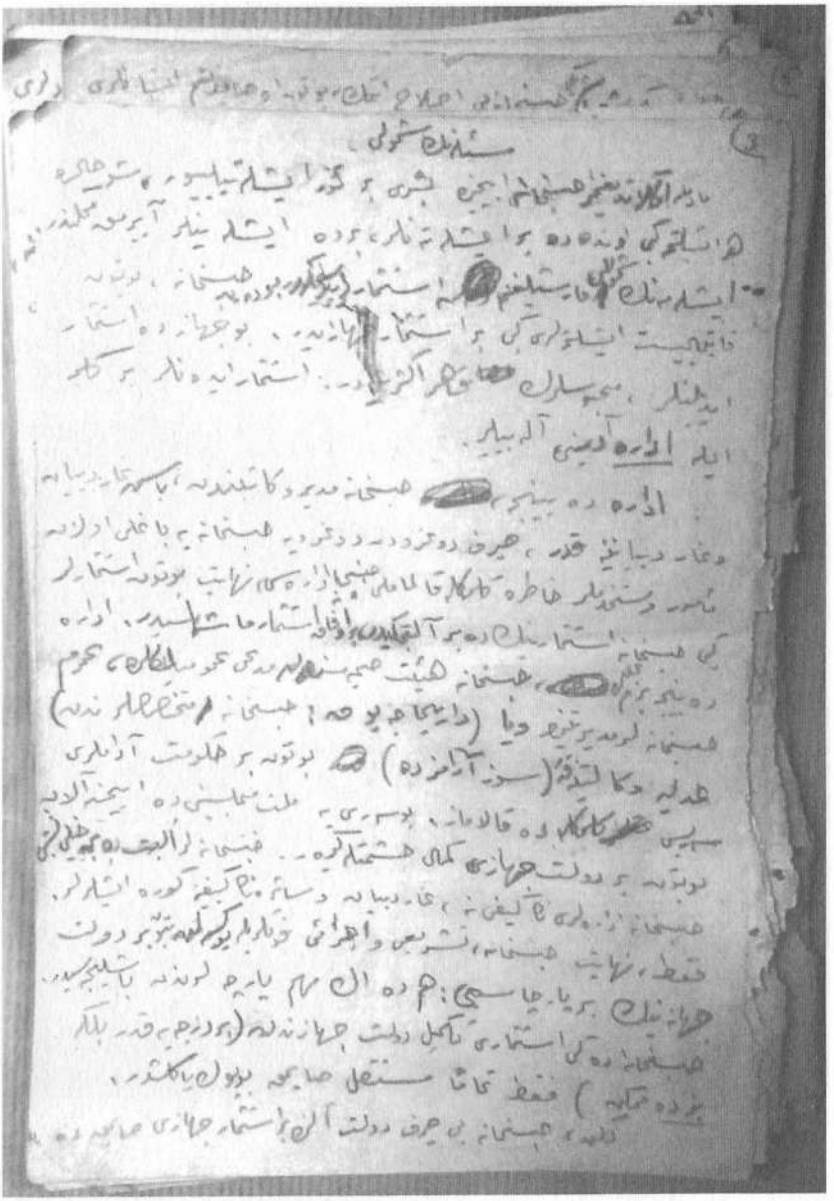

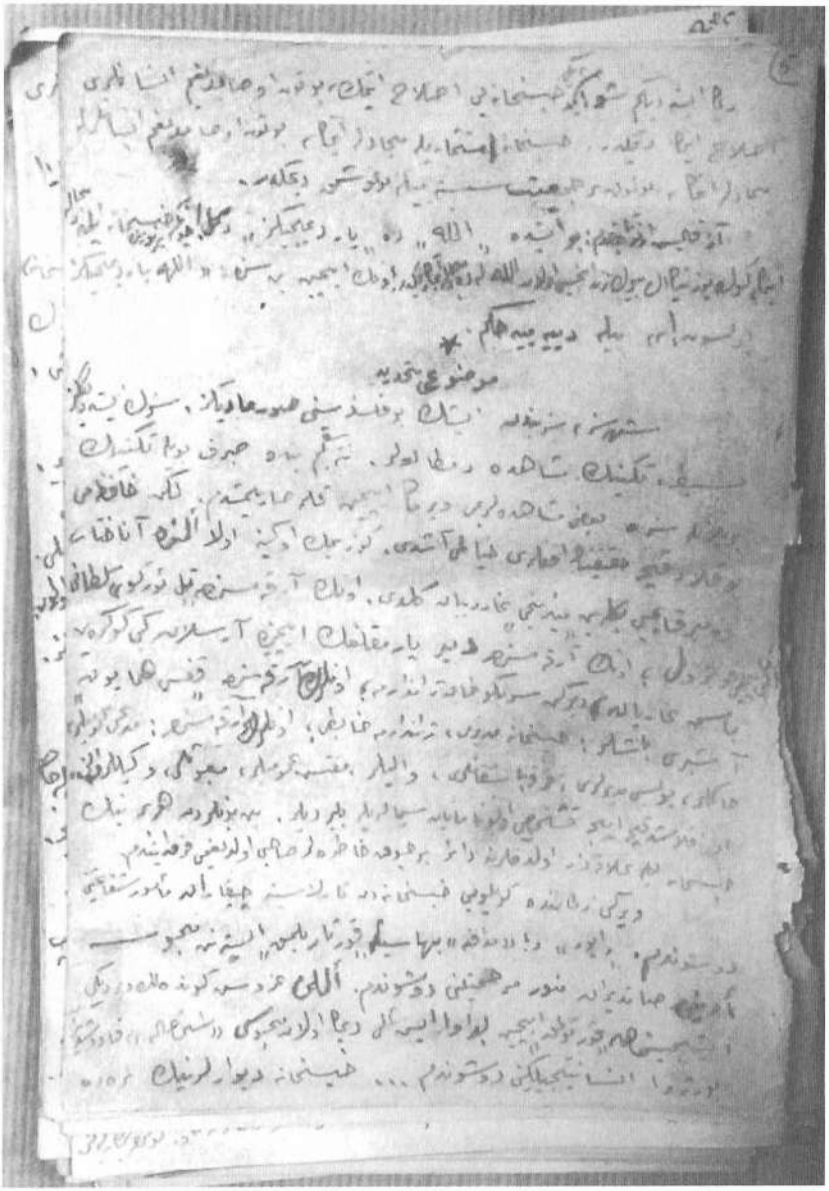

بوشهره نک خصوصی دکللرینی آشاغی صایه جقم. بوراده او دلیللره نقدا
ایلک عمومی مشاهده یی یاپه جغم:

1 - E ولایتی، بوری آدنده طبیعتده مدیره ایلسه اوچ گیشه طاغیلدیغی
بولدیغیس ده پولیس نوتلی قیلندیغی حالده دخی اوفاقه ناموسه اعتبار ویرمه طبیعتده
قاچیرمیشلر. نه ایلسه، بوجسه صوصیال دموکرات حزبی مبعوثلرندن اینجه چلبی
بوآدامدن بریسی E ولایتی مشهورلرندن تجار کدن ؟ نوتر کیس ال یعنی
قاچیرمقلرنه کی ایلسه، اوغلیسی، اینجه بوقاچیرمه حوزنجی نوتلسه،
آیاغی، قاوقاله وغیرلری صاچی هاکه کلسه، دیمک. الله بیلیر
قسملرینی آچمه ایستمم.

2 - B ولایتی، قاچاق « ضابط قاچاقچیلری کی کوردیکلری نوکرلرینه خدمتیانلر
کوردم. [redacted] قاچاق « بوقاچاقچیلره یاپیلور. حکم بوکاله آچمه. آلدقاری
مقابله آیچ اوده سلانیکلی دولدورمیور. بوآدملرک تاندقلری ایله دوکوکسیورلر
چیقمیورلر. آنلرک قرشیسنه « غیر مشروع » قاچاقچیلغه « قایمت » خدمتیانلره تجاسی بوندر.
خروج پاپورلی چیلیسنه اسکله قدر سلانیکلی خیفلانه رهبرلک ایدیور. دیمک،
الله یولداشلرینی چیلیسنه آچمه ایستمم!

ثم فی بیغلرک قسمی اینجه آچمه ایسه، ایسه قایمالی. بوکی مسئله لرک
ماهیتلری دکیشدیرمز. هر حالده تشبث اولونرسه طبیعتده اثباتی مسئوله
آیتلر یاپه جغم. مثلا: سیرپلوپ میلیونه کلم حیفلانمکلی، توتونه اعلاس
توتمیور آتمادیغی اولدیغی، شانس یوجمیتلک هاکمی استعفا ایتمیور
حرکی ؟

7-2-37

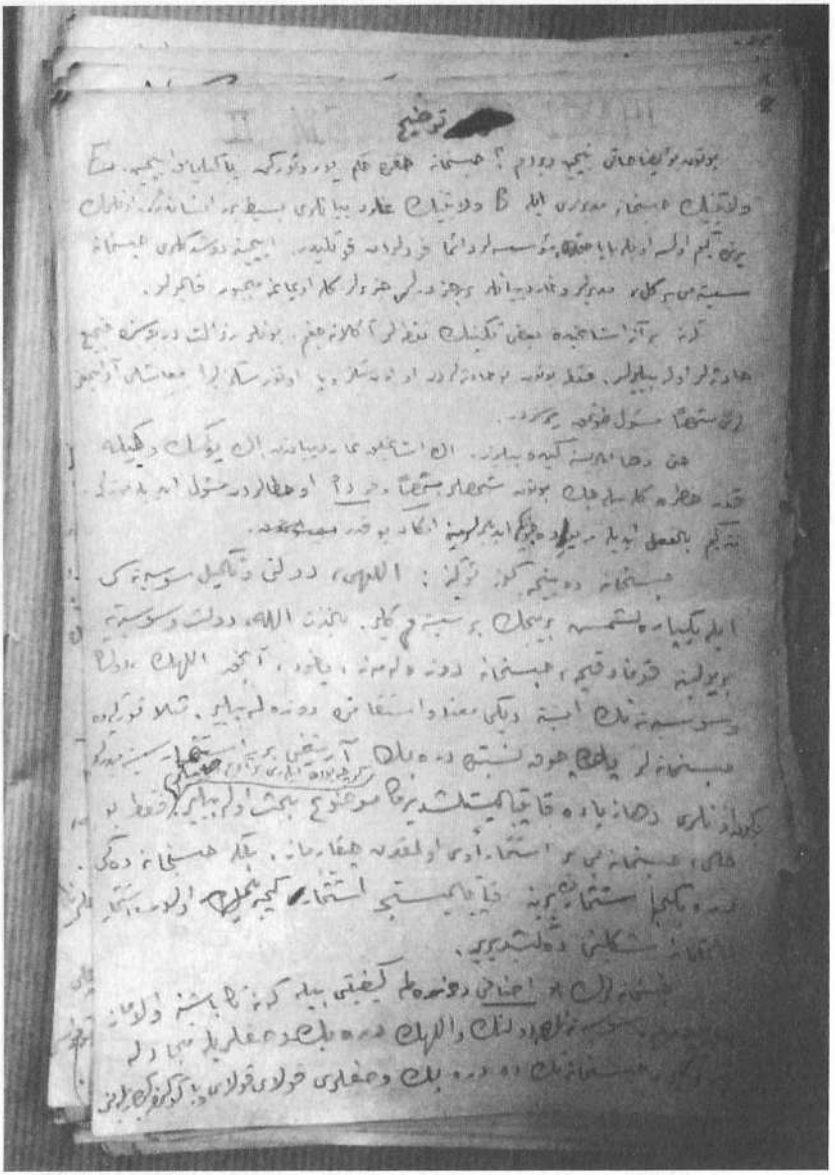

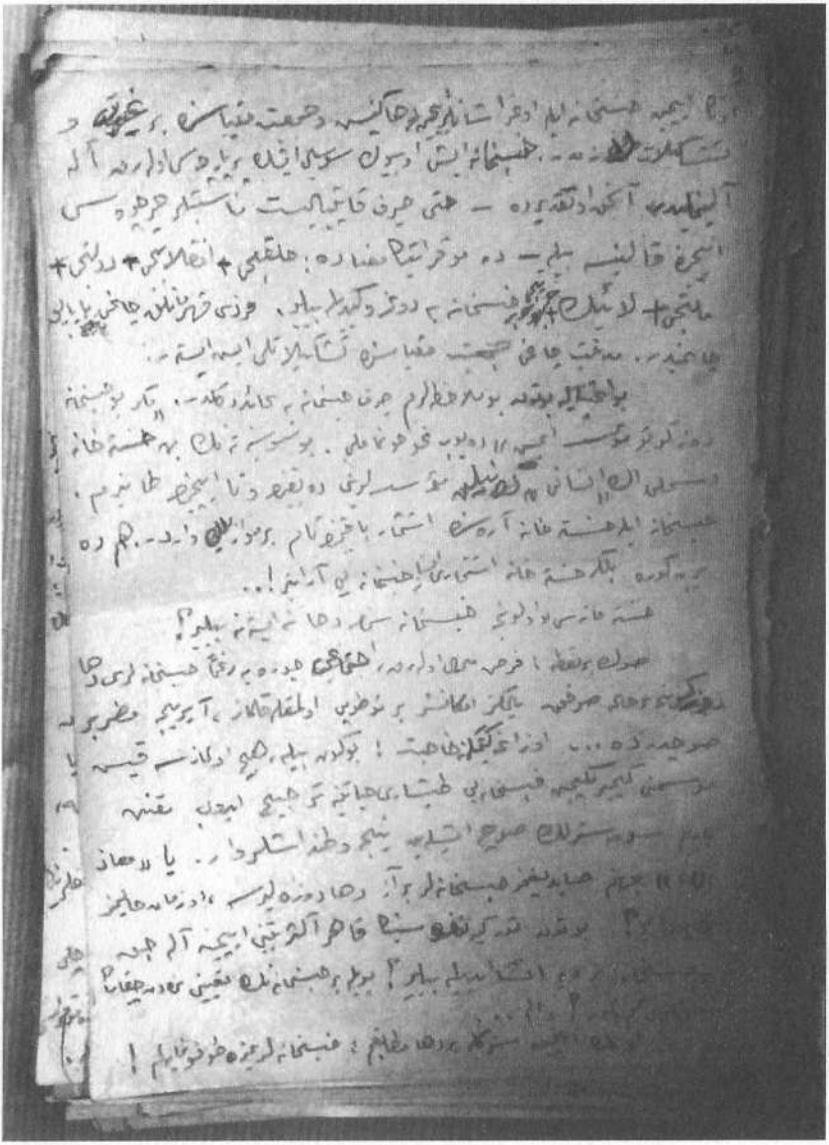

KISIM - II

HAPİSANEDE İSTİSMAR

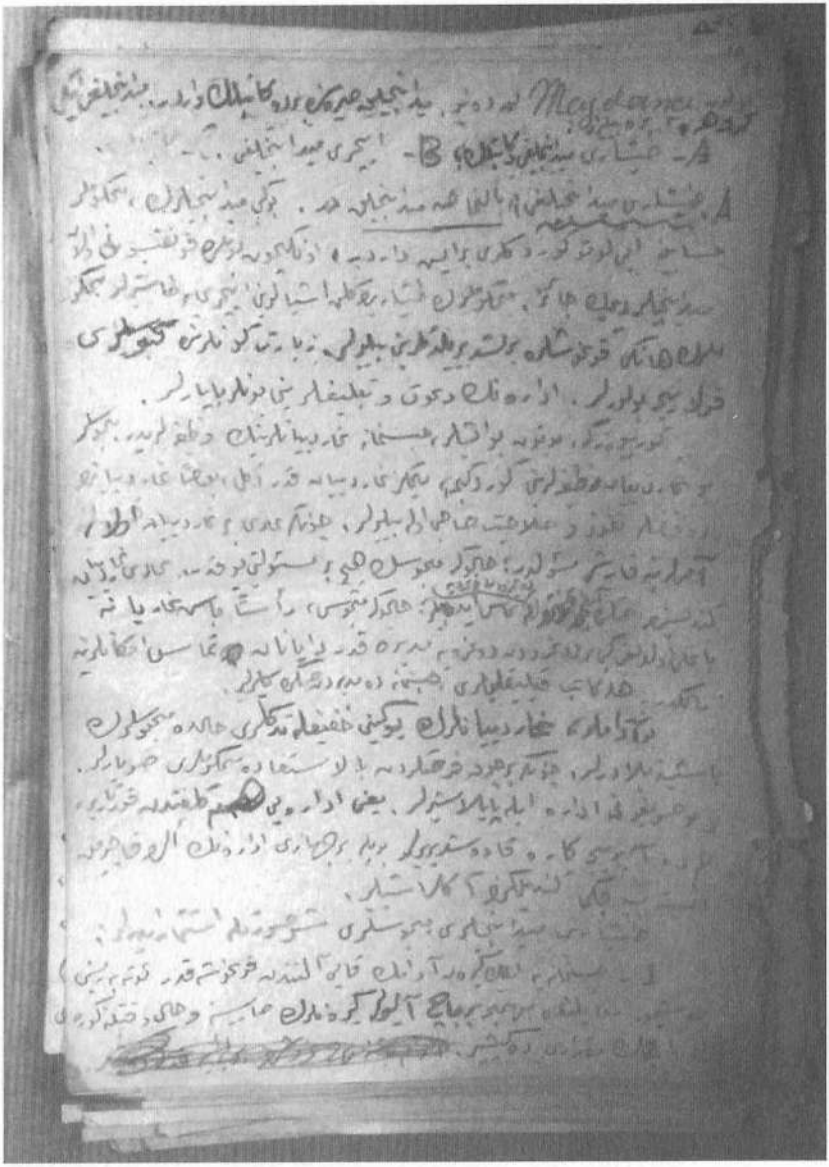

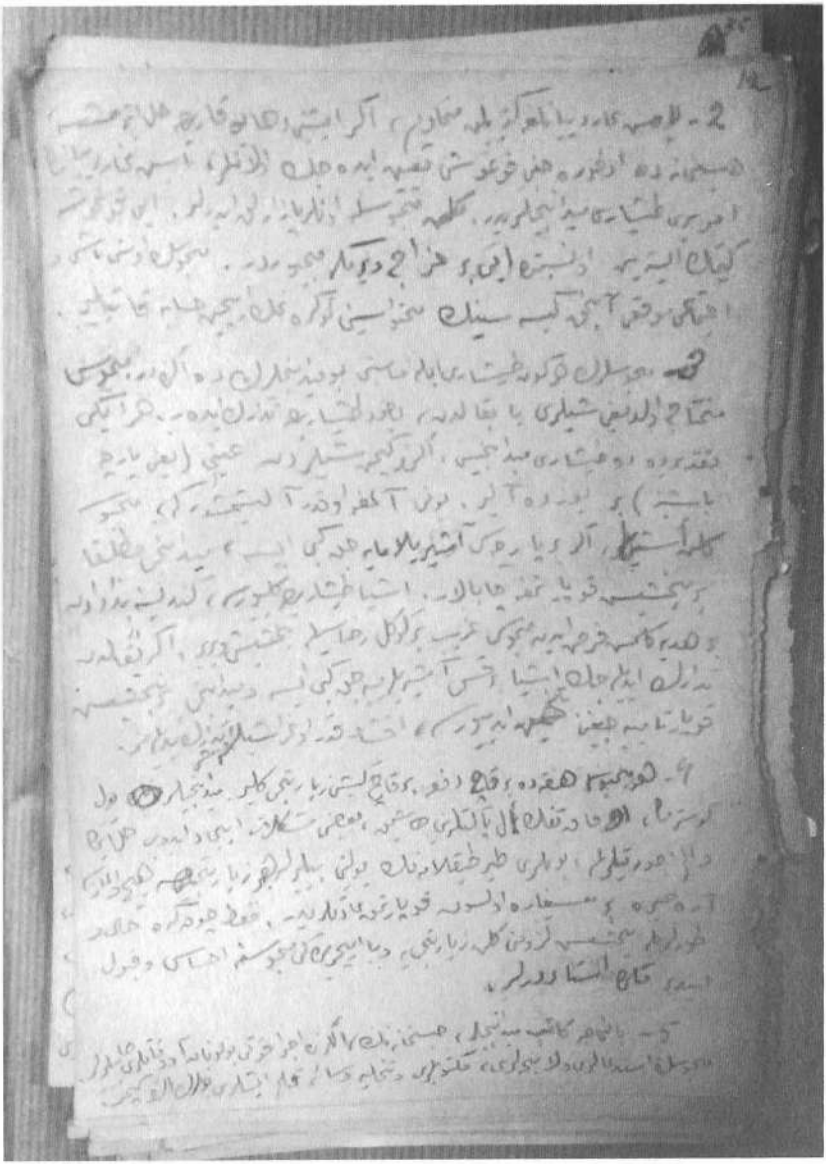

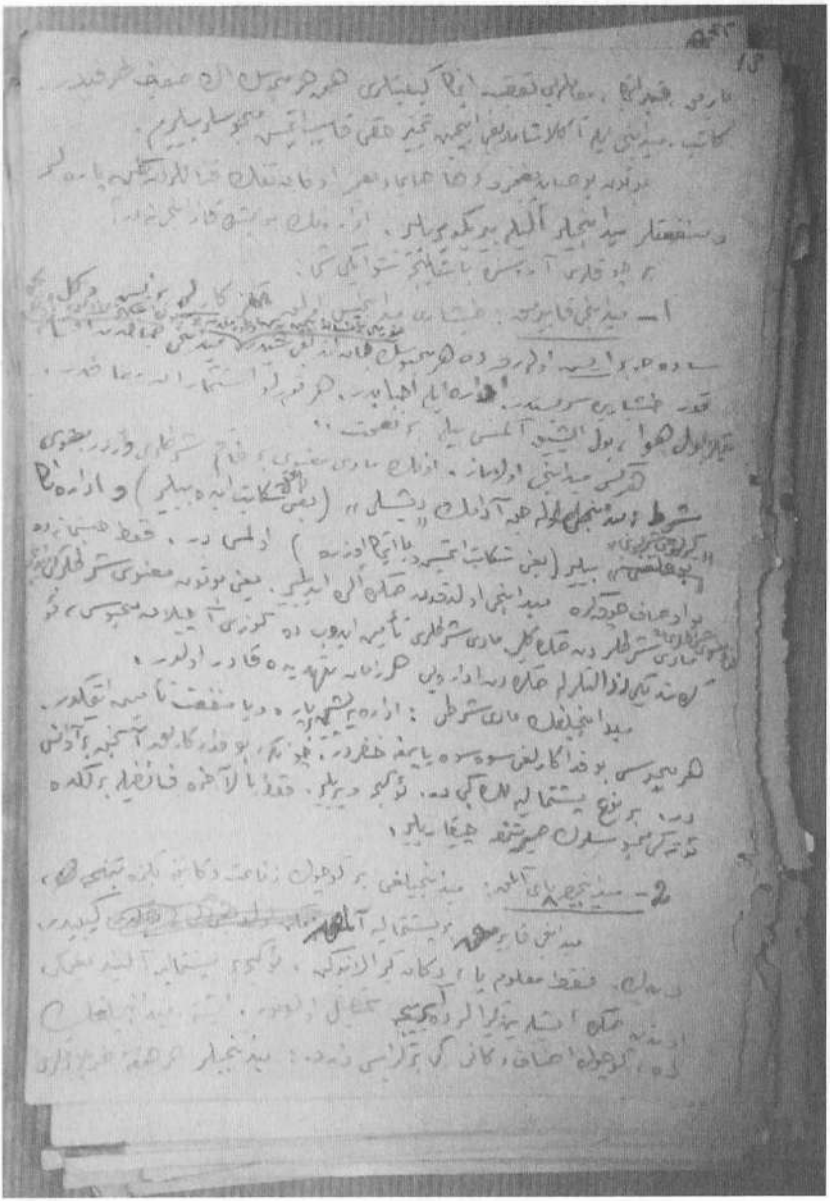

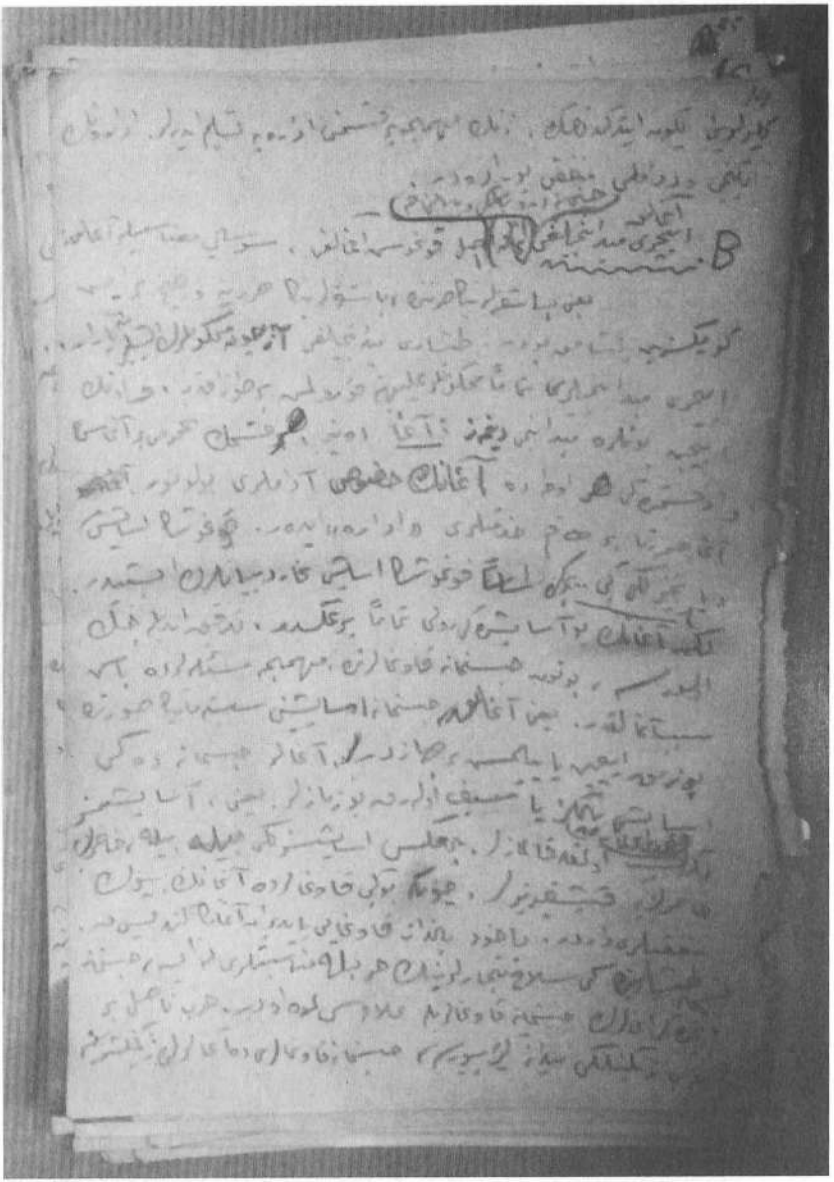

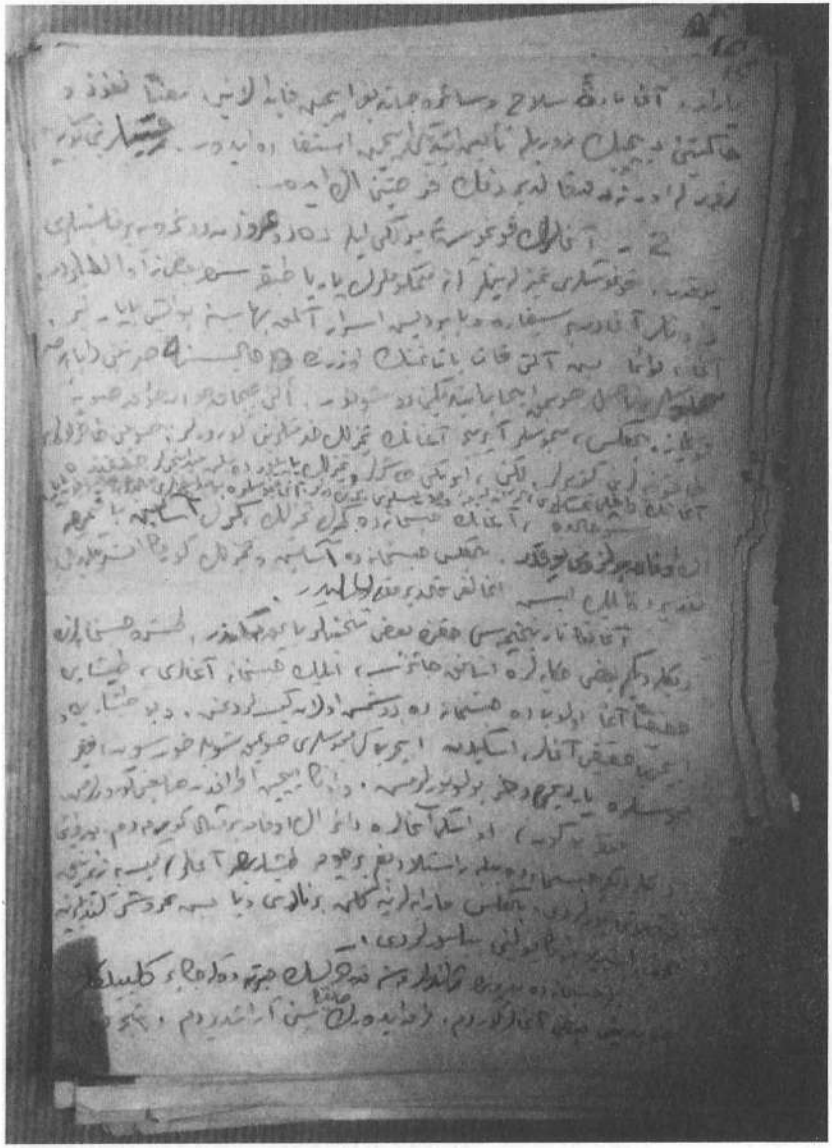

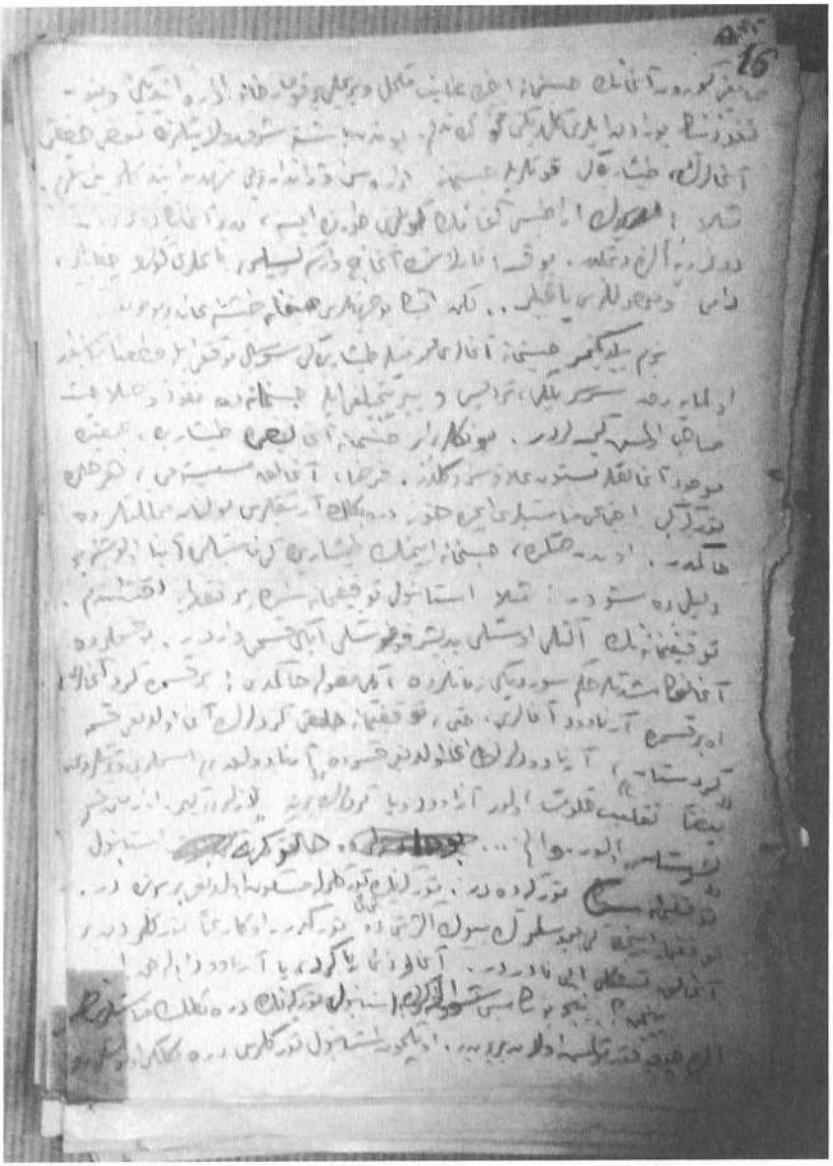

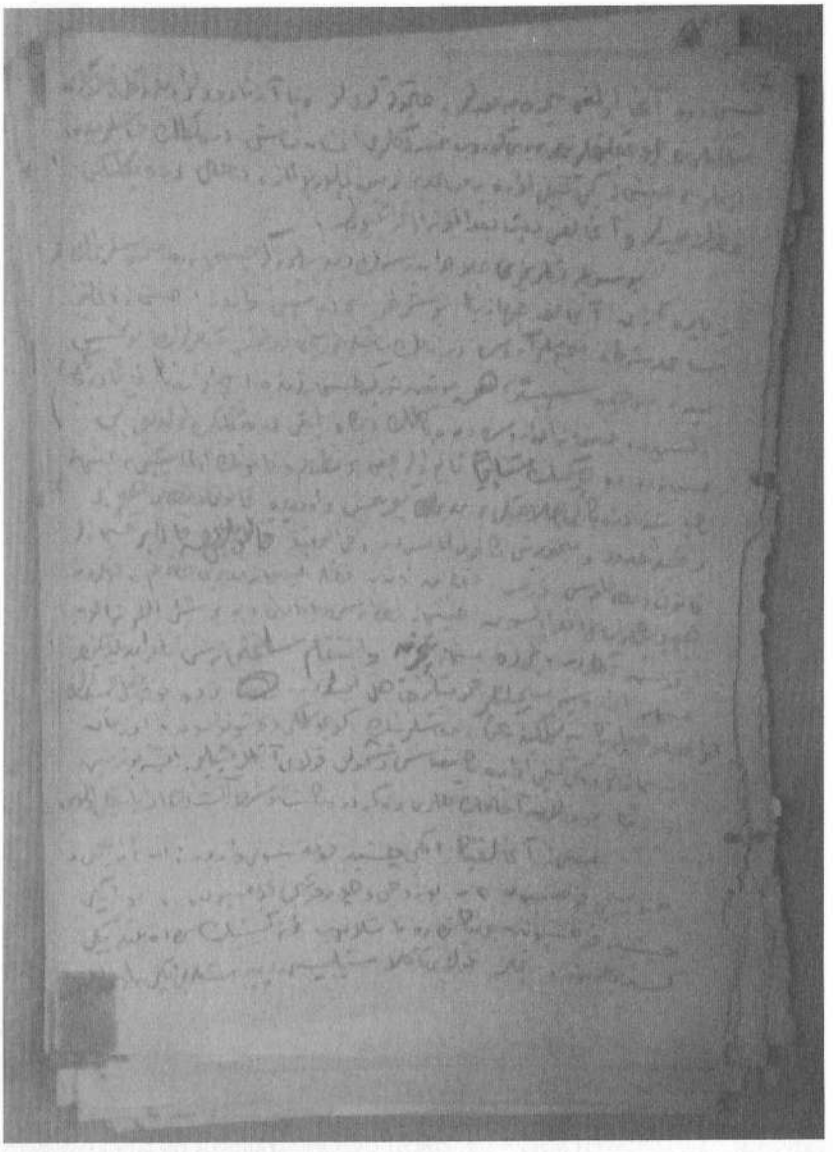

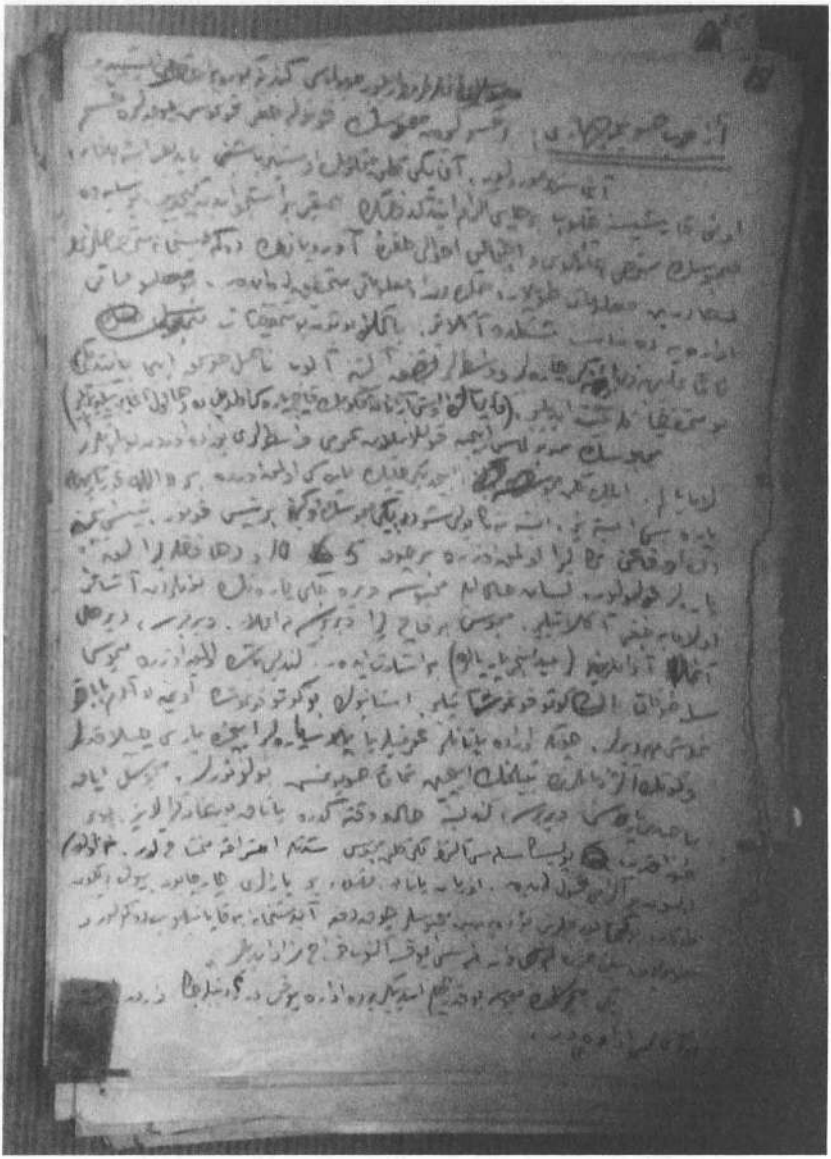

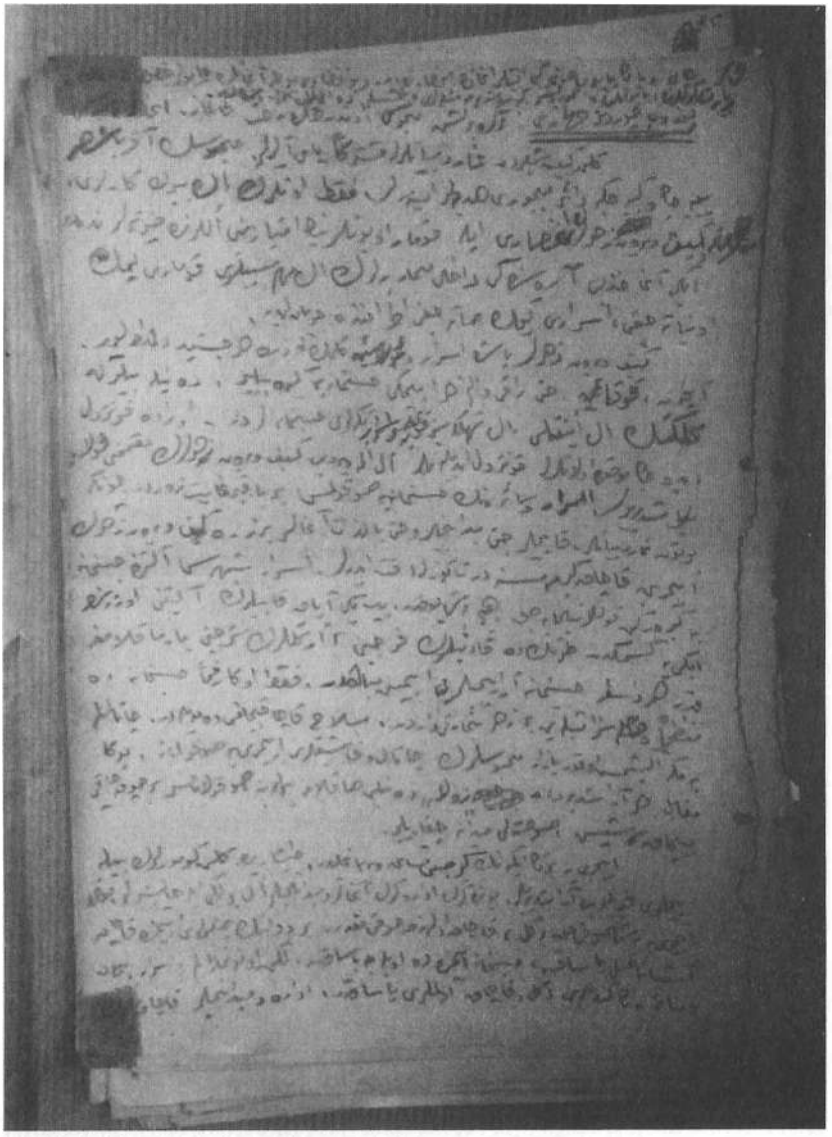

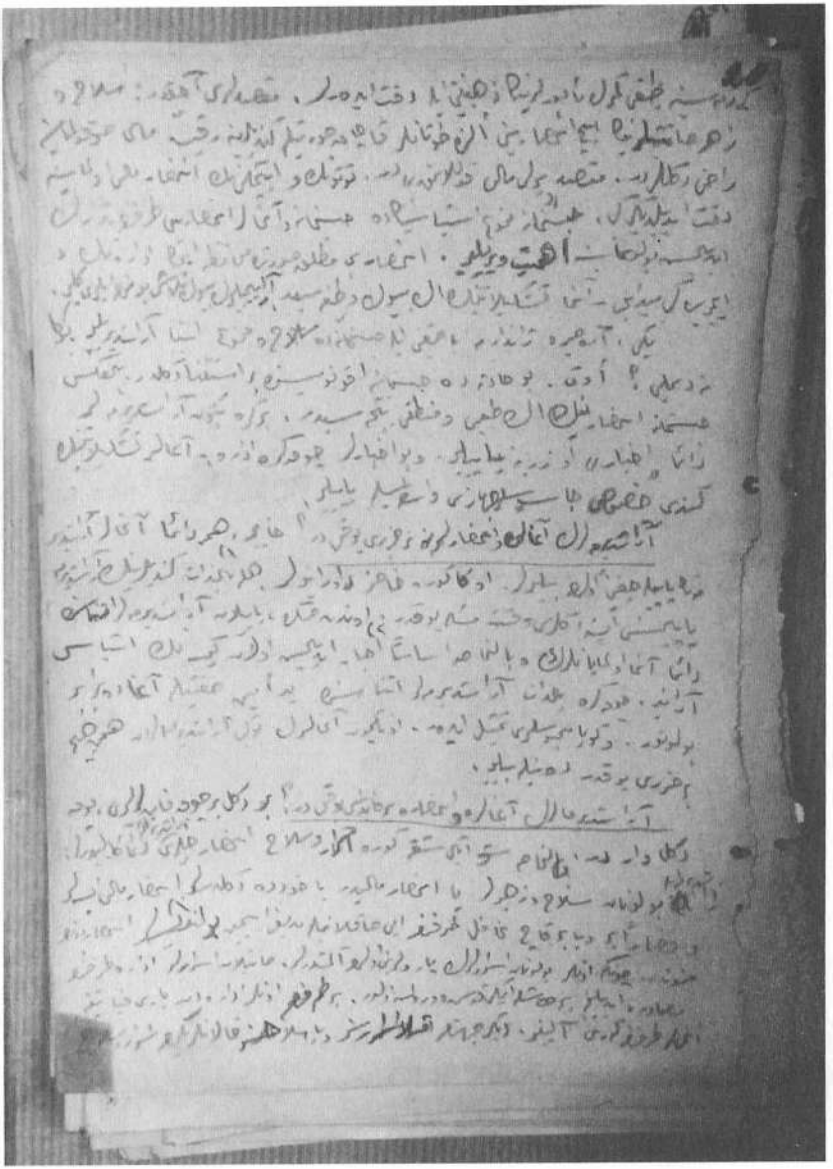

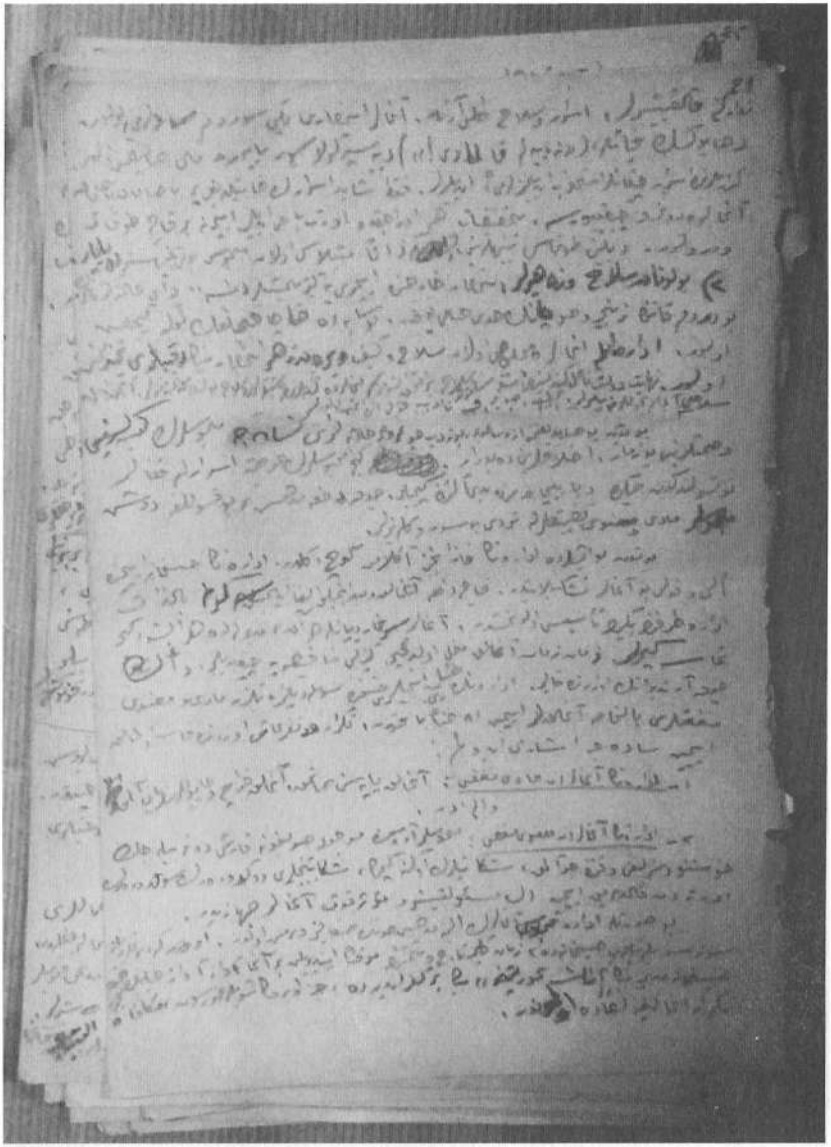

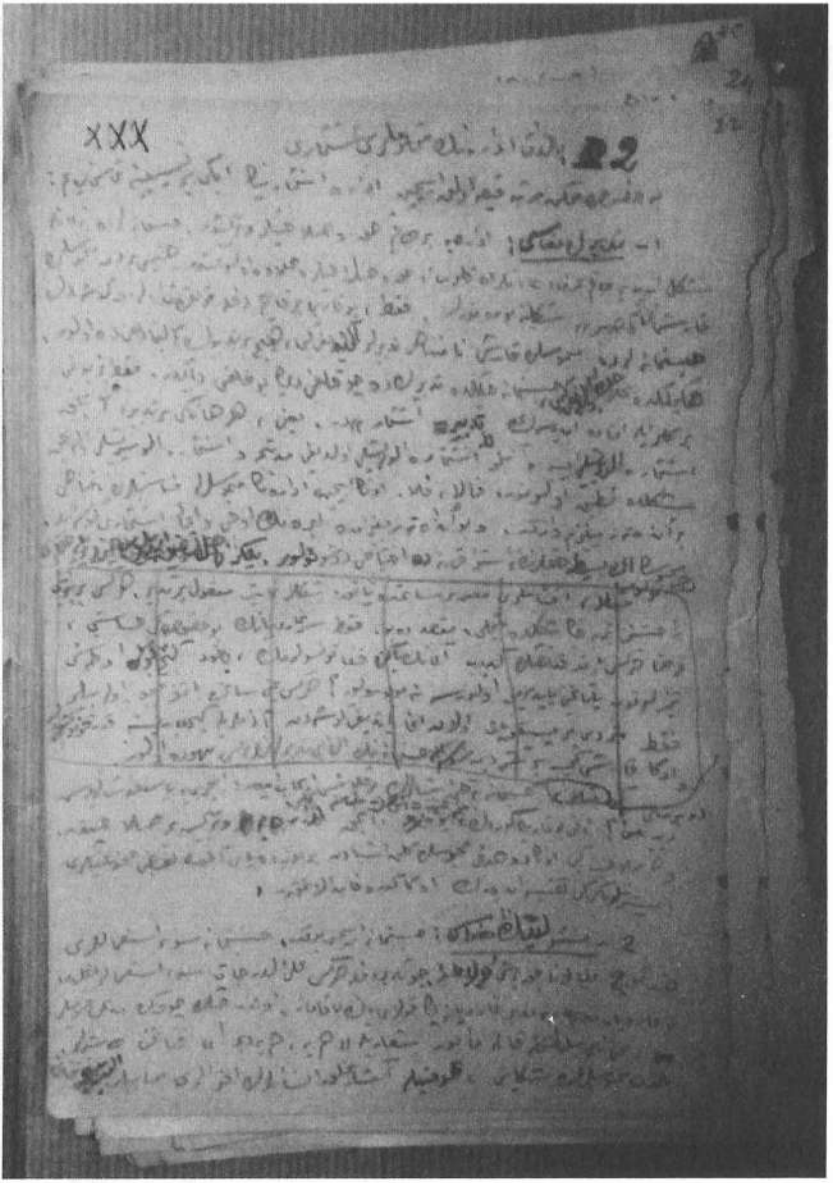

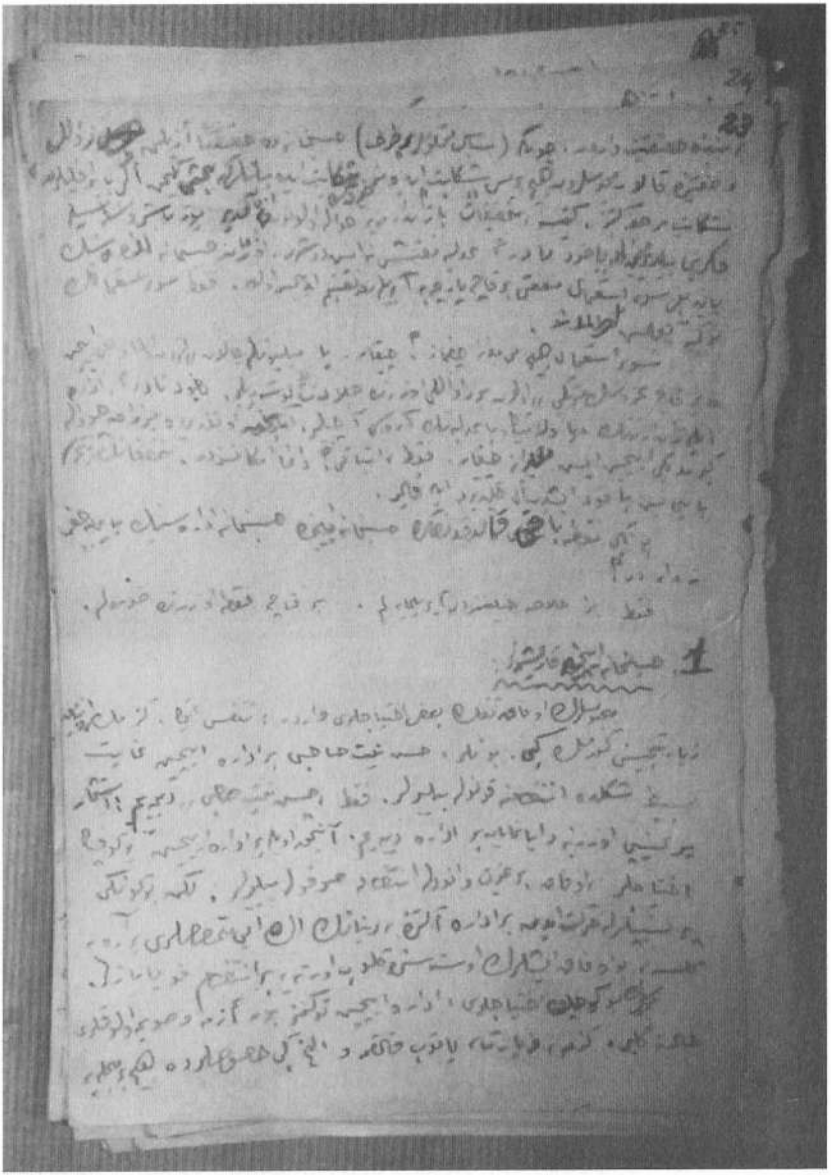

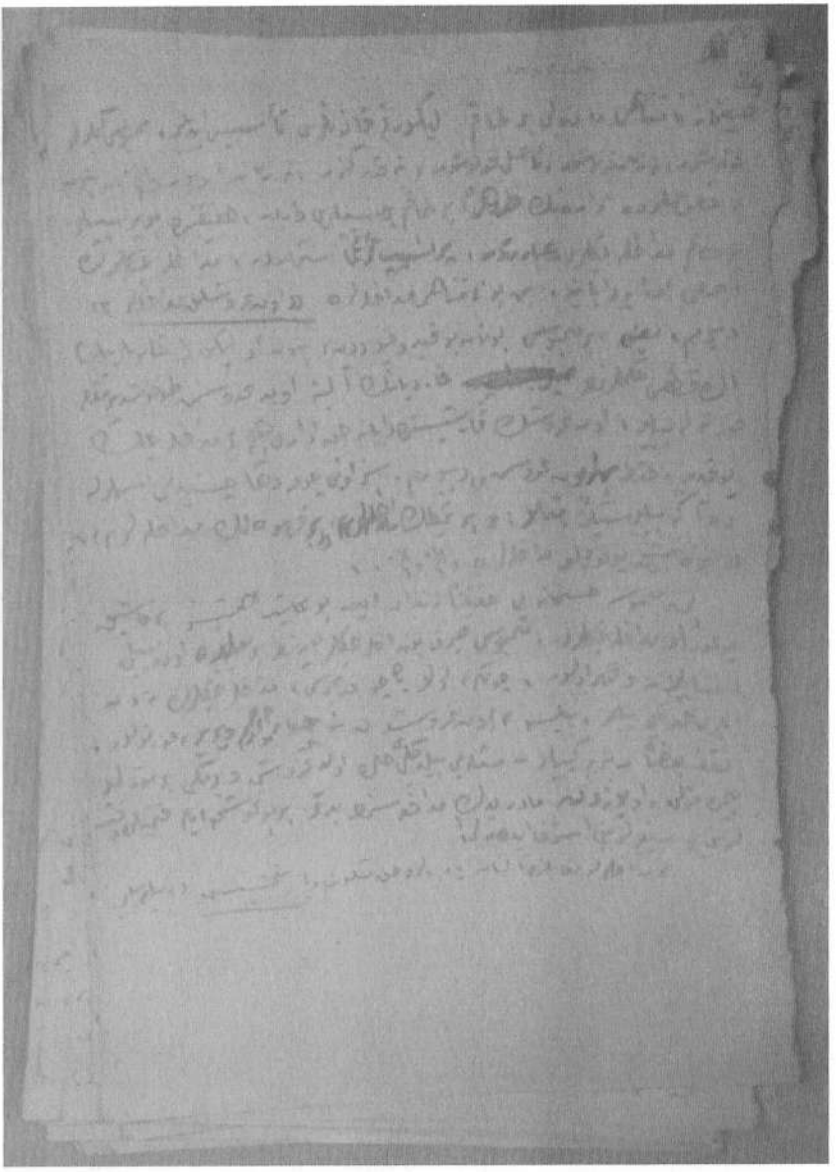

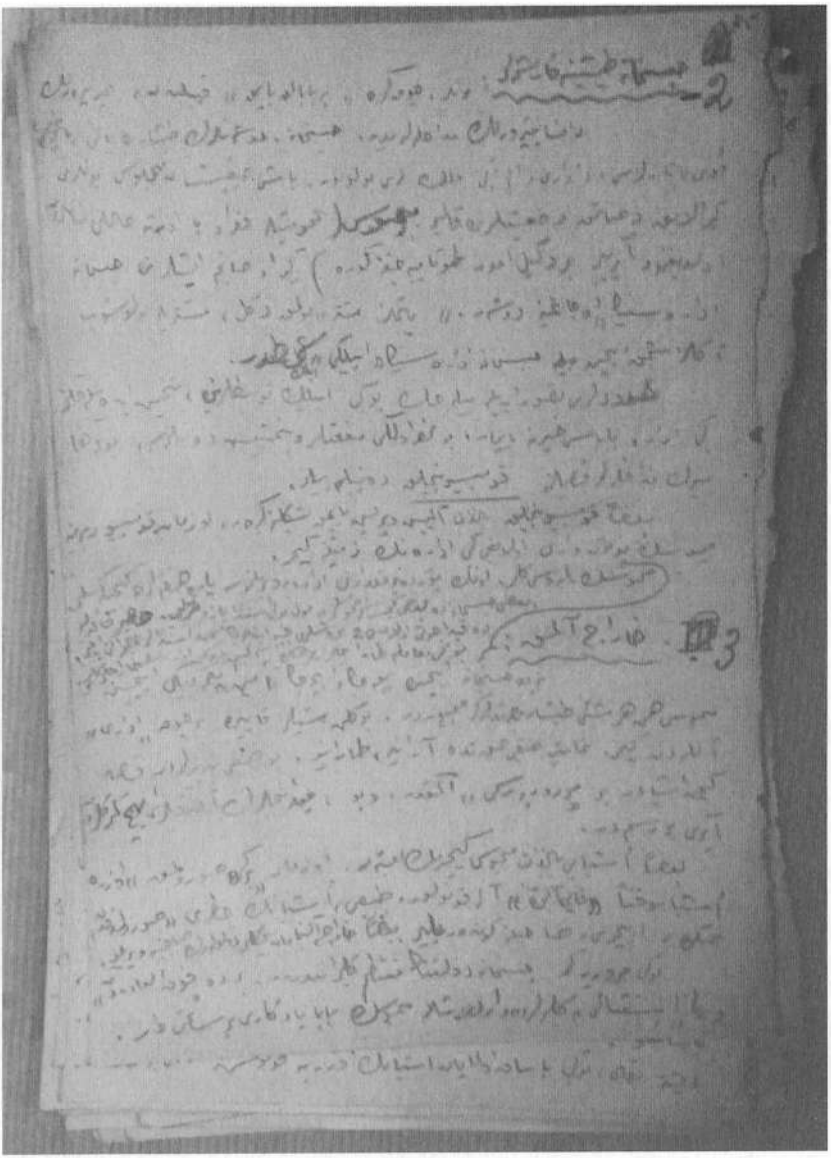

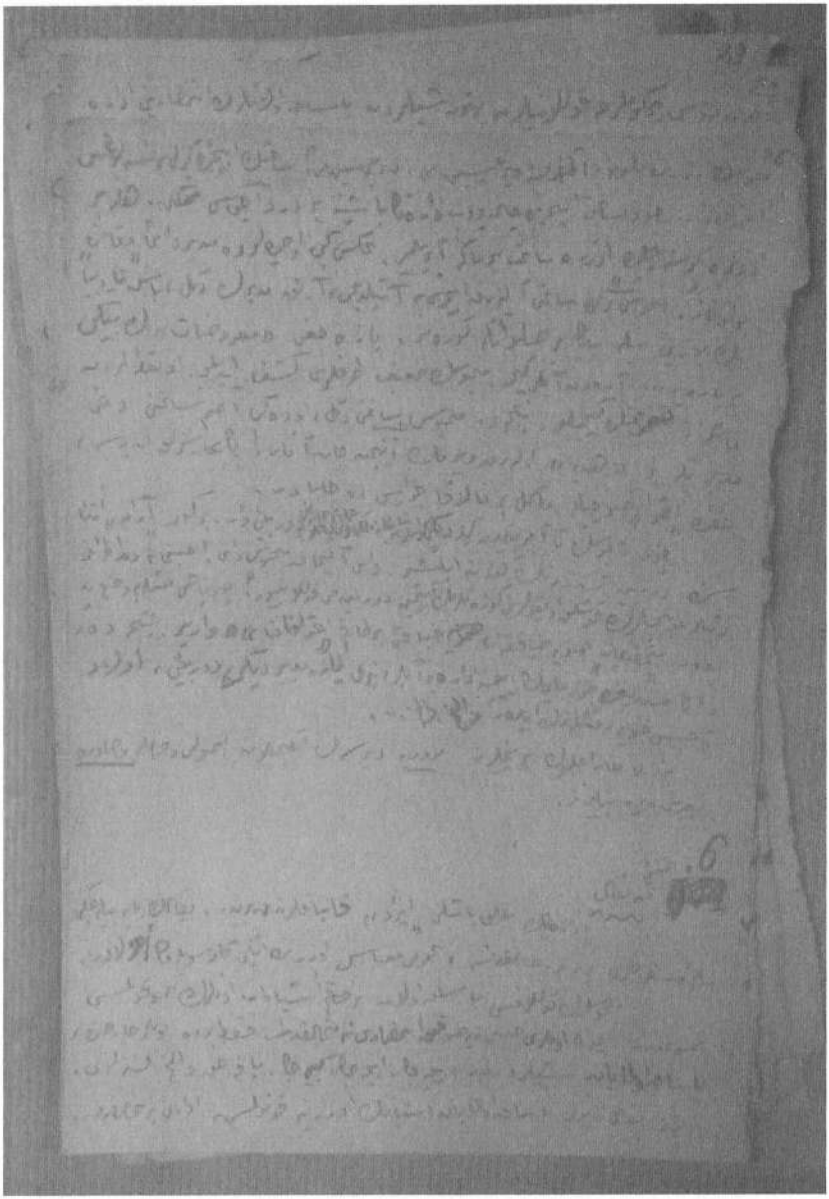

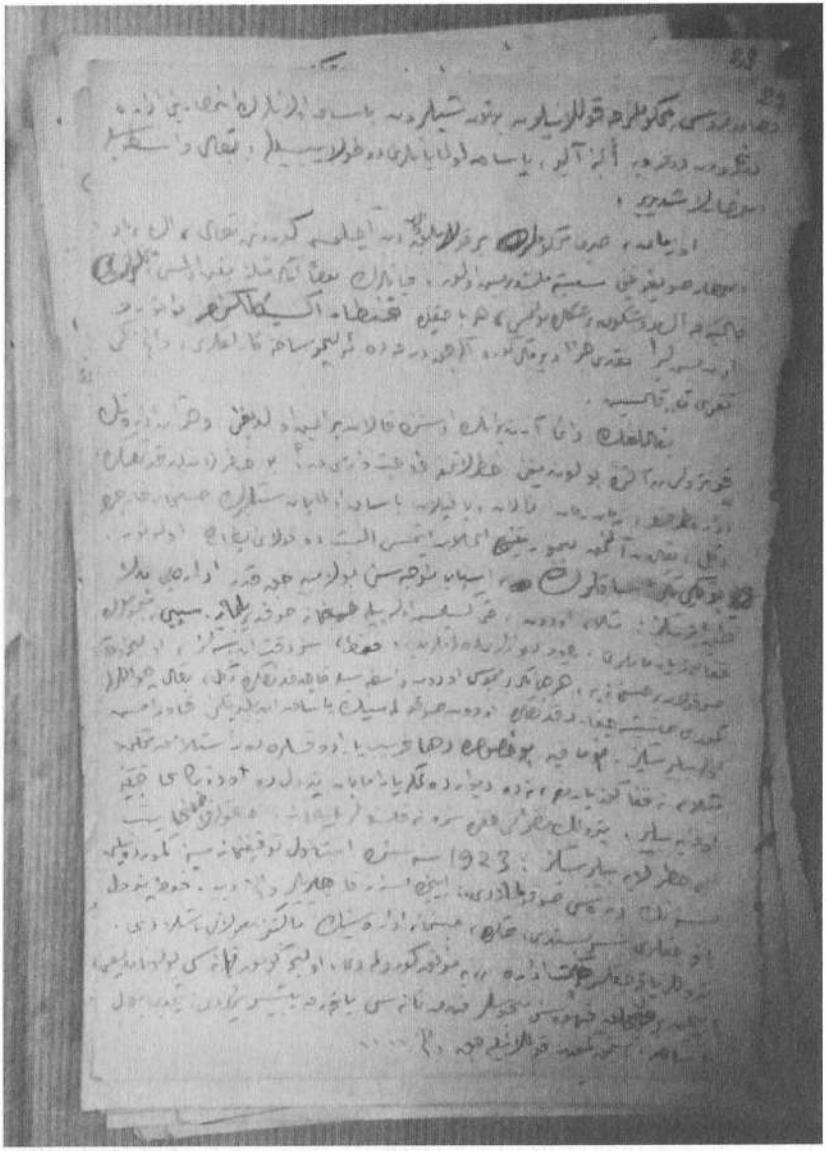

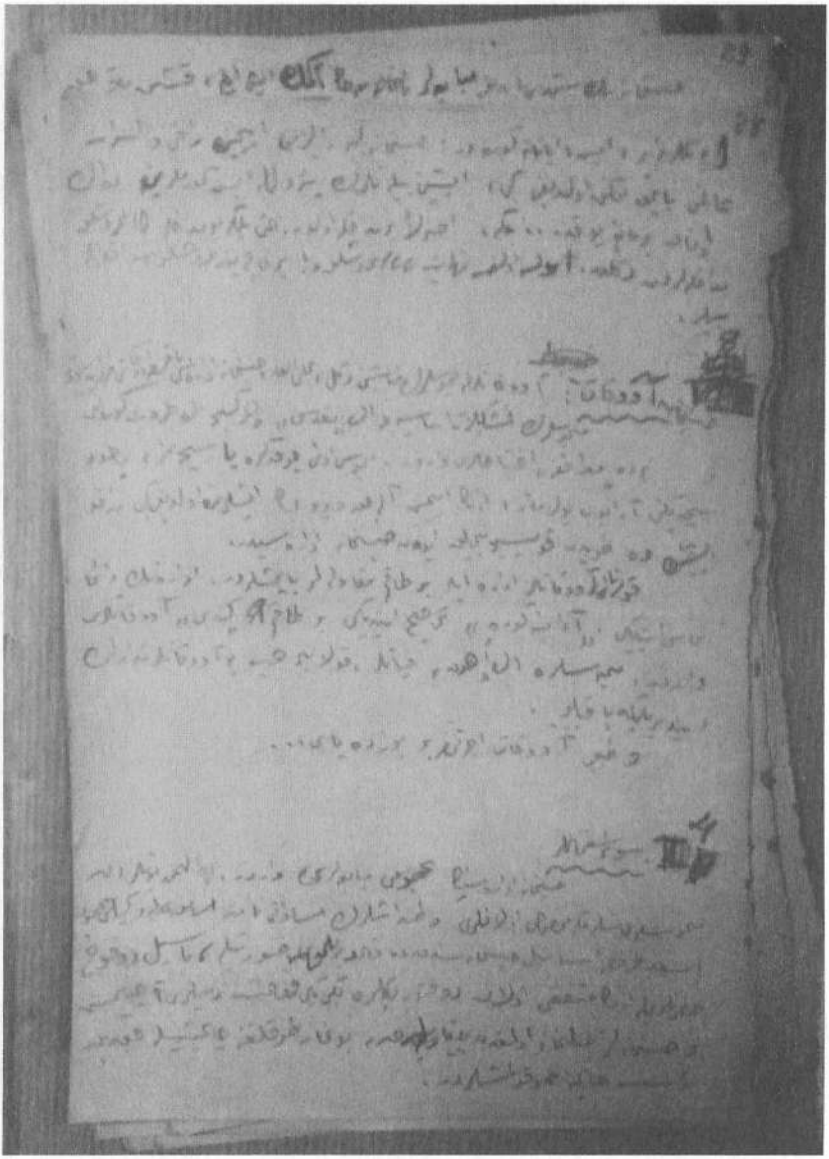

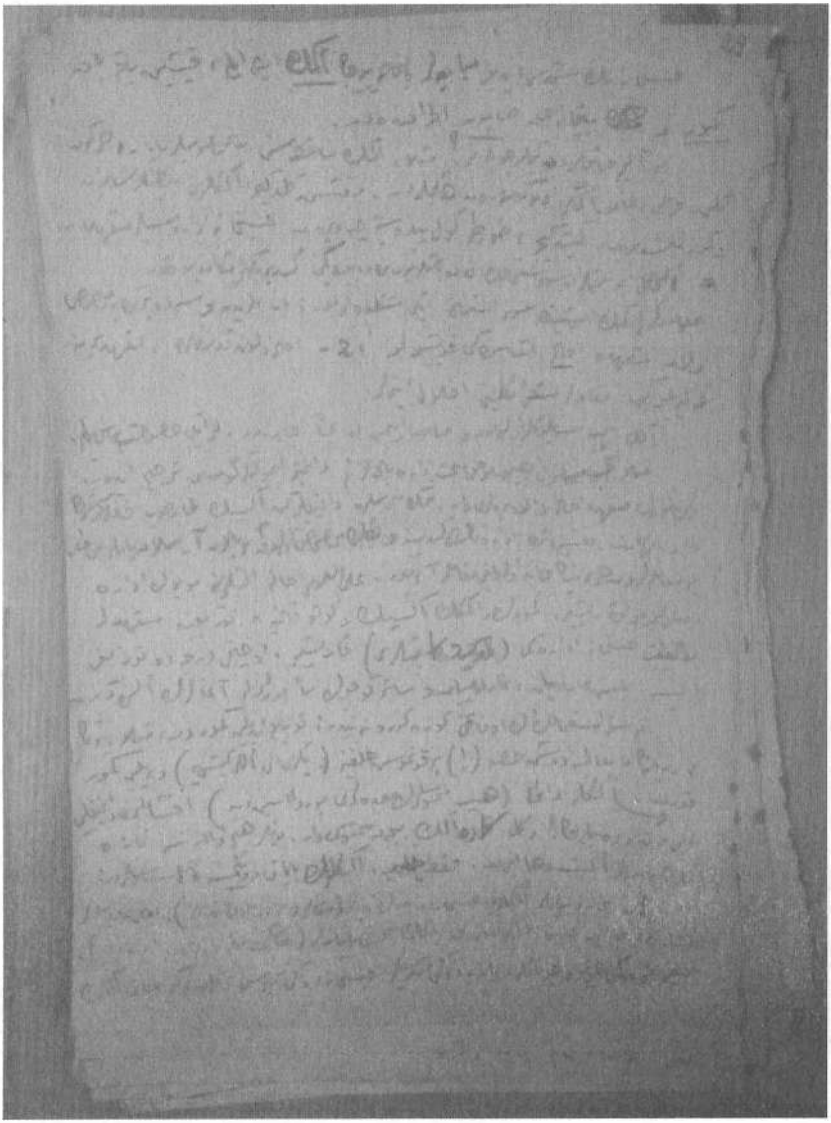

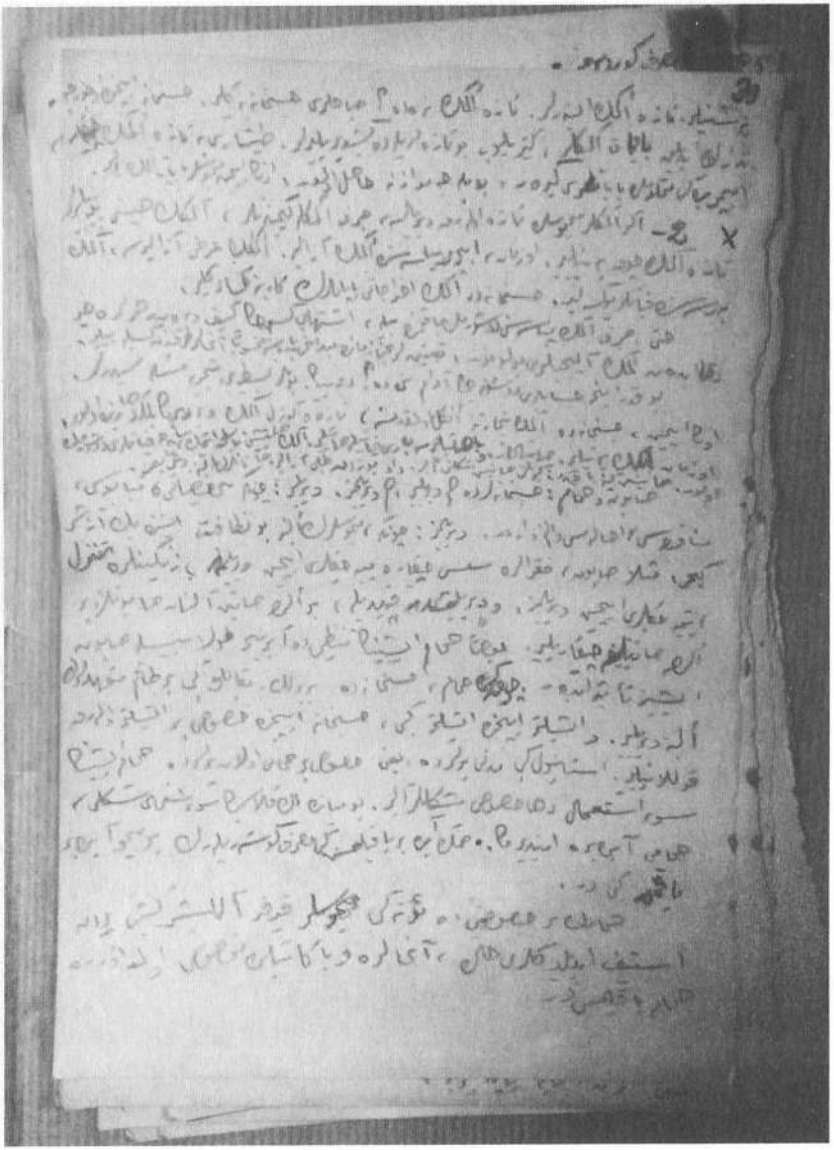

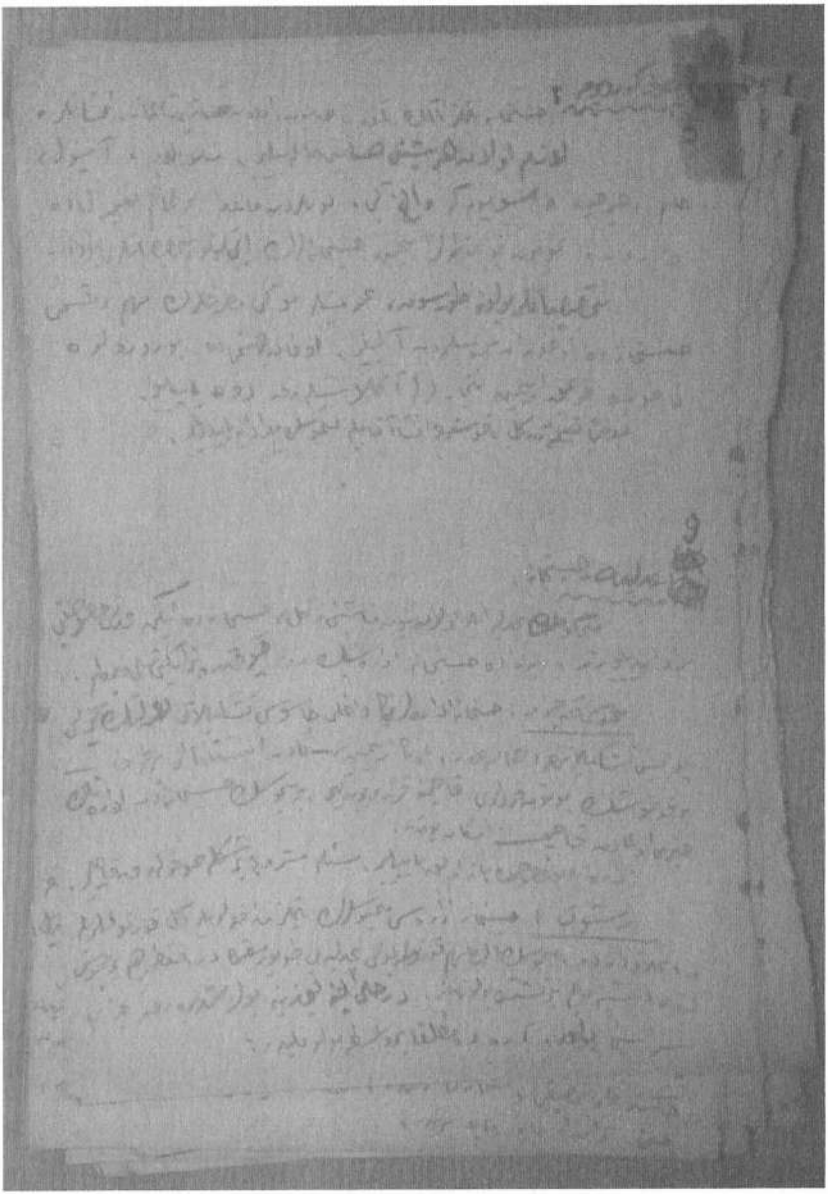

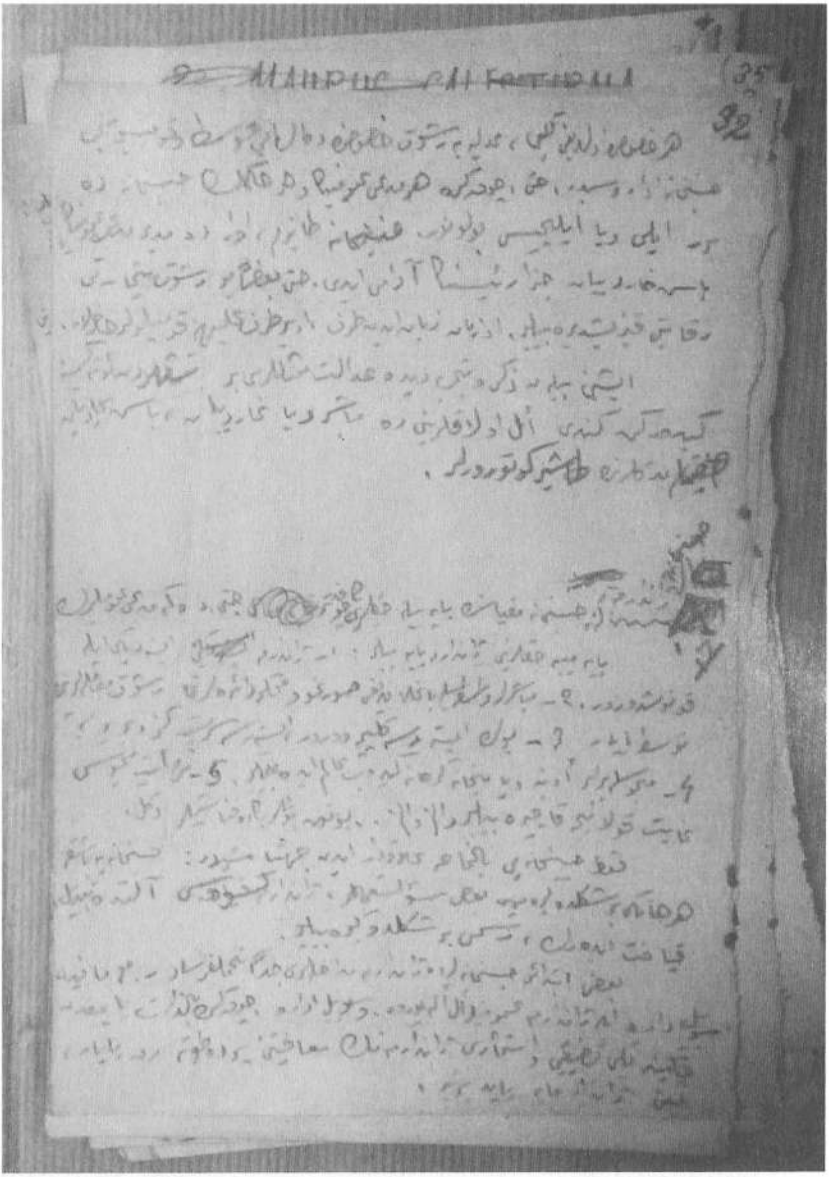

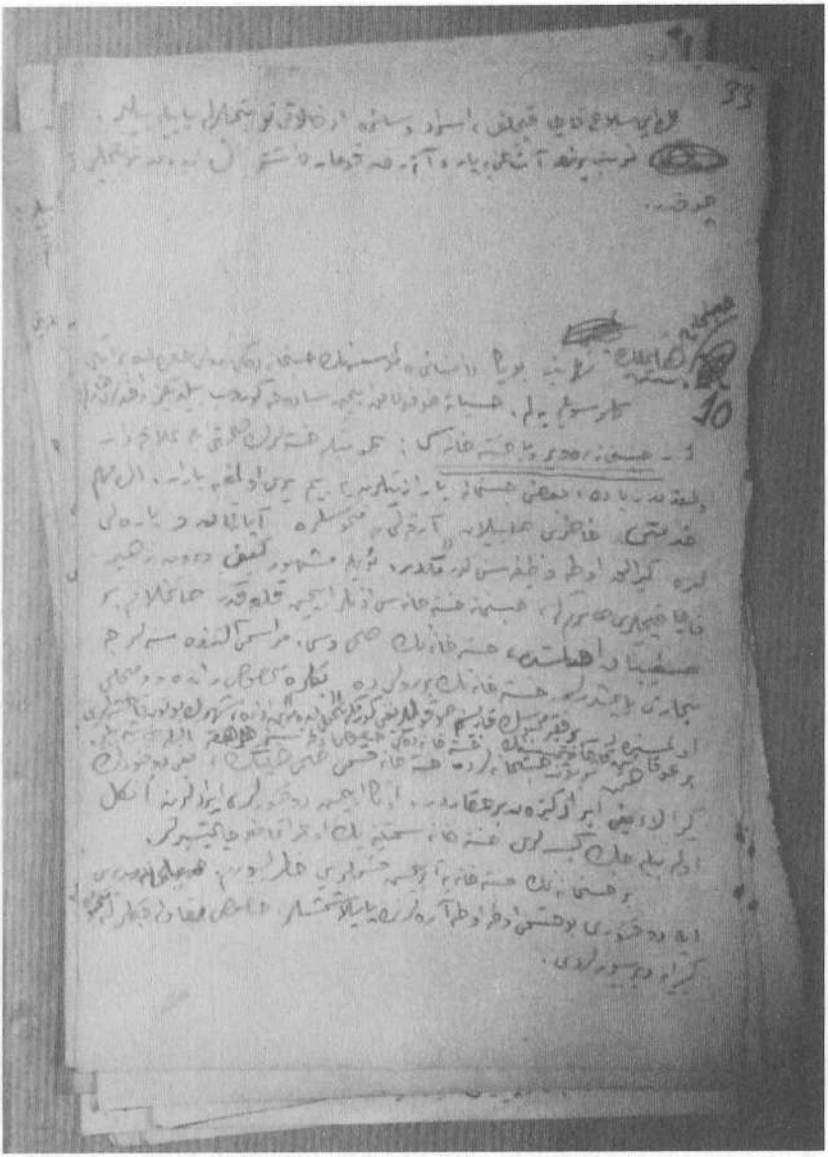

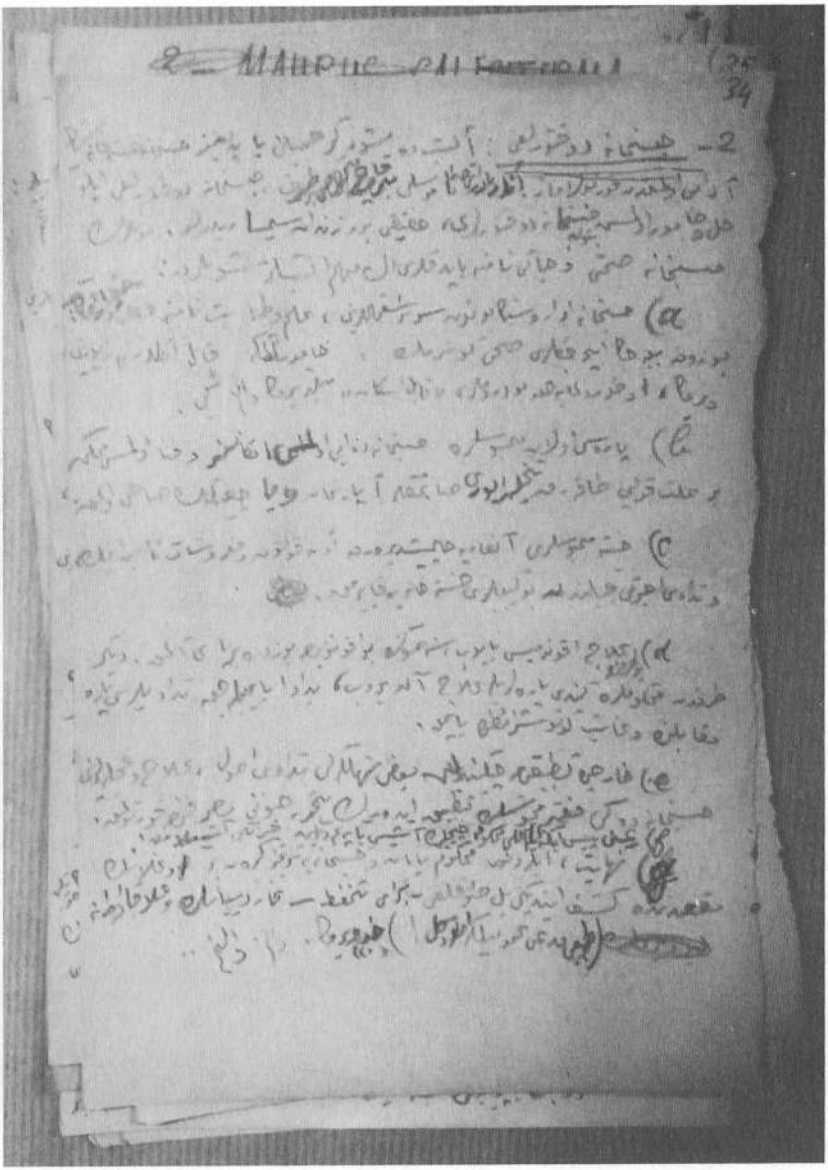

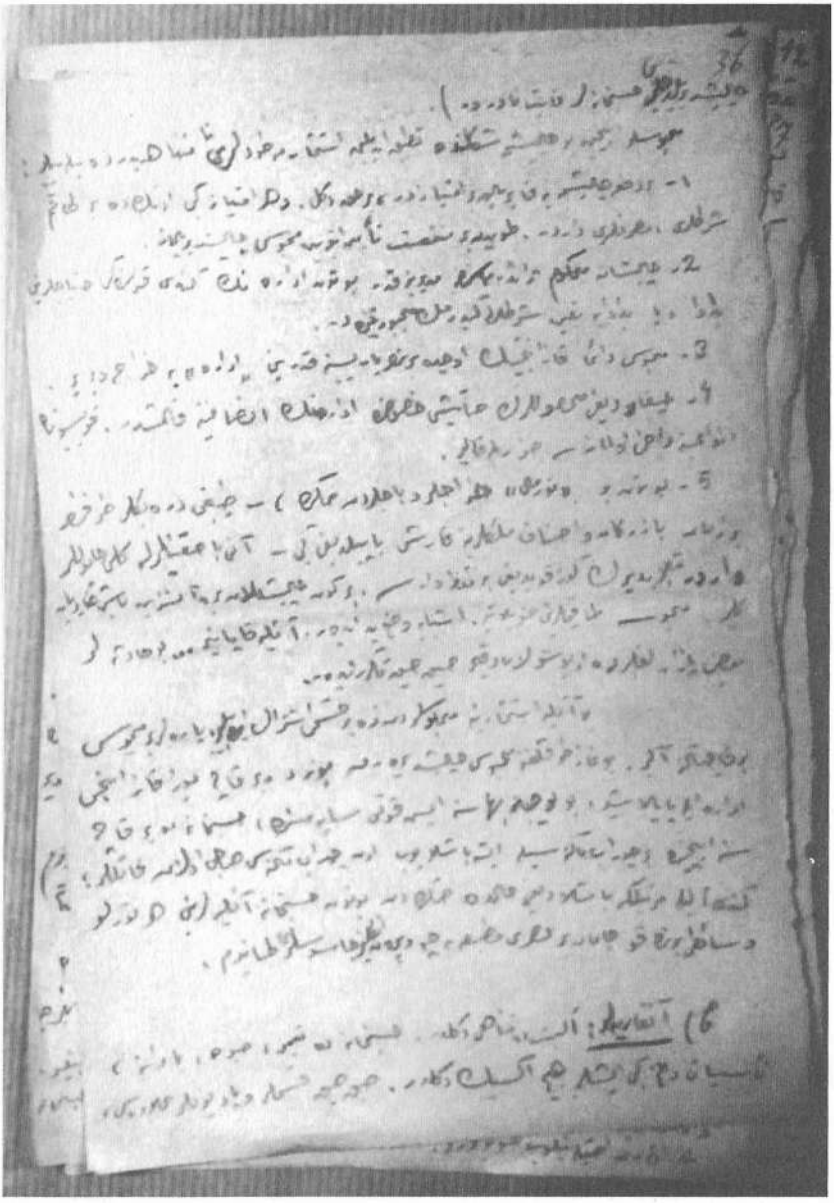

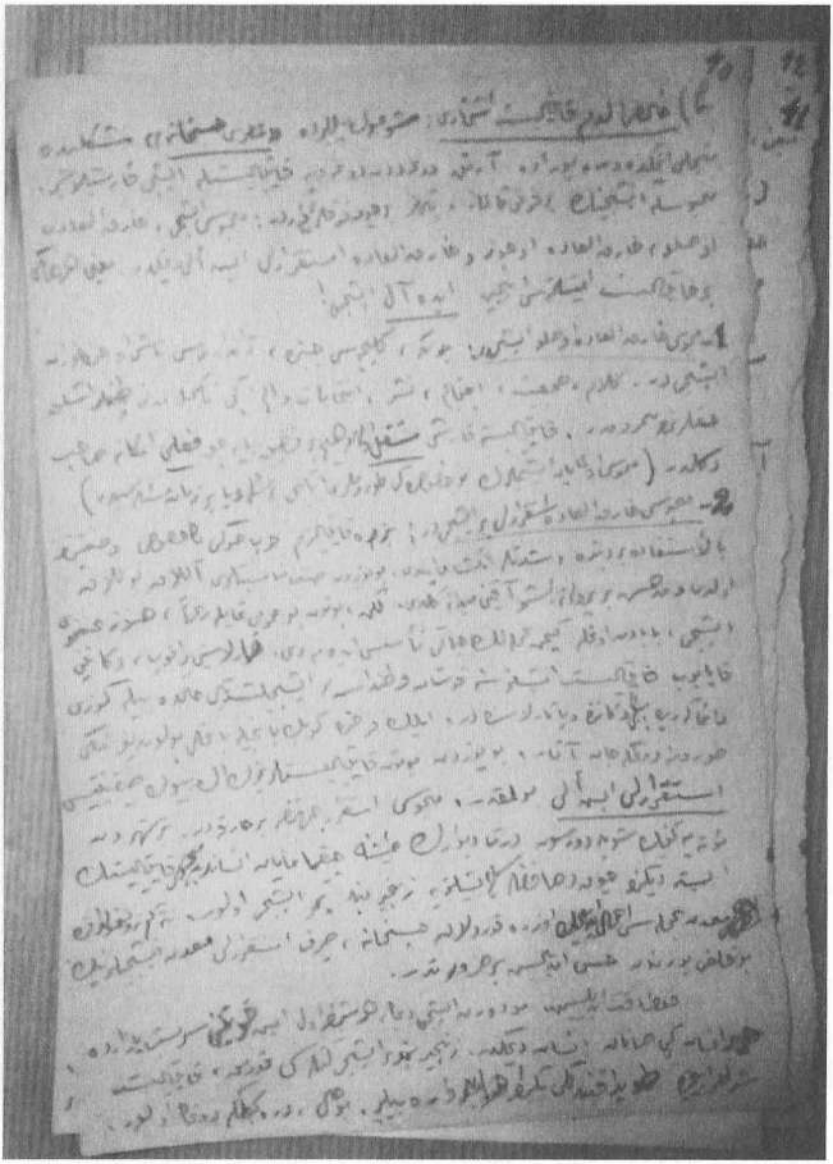

NETICE

Sorun Yayınları

"Lakin, hapishaneyi sırf devlet elinde bir istismar cihazı saymak da hapishanenin rolünü küçültmek olur. Filhakika devlet fikrini elle tutulur bir hale getiren insanlar esas itibariyle silahlı adamlar olduğu gibi, aynı fikri temsil eden şeyler de gene esas itibariyle hapishanelerdir. Ama hapishane istismarına sadece devlet karışır sanmak haddinden fazla yanılmak olur. Bugünkü cemiyette bütün kapitalist müesseseleriyle mutlak surette (yani: şahsî mülkiyet) müstakil olmakla beraber, izafi olarak (yani pazar münasebetlerince) birbirlerine şiddetle bağlıdır. Bütün kapitalist işletmeleri arasında kuvvetli, devamlı, inhilal bulmaz bir karşılıklı tabiiyet vardır. Biri ötekisiz olamaz. Şu halde, esas itibariyle bir nev' kapitalist işletmesi olan hapishane bütün öteki cemiyet işletmelerinden farkı olamaz. Hususi hapishane istismarının bütün öteki teşebbüslere has umumî istismardan farkı olamaz. Dahası var: öteki kapitalist iş yerlerini işletenlerin hapishane işletmesiyle alaka ve münasebeti asla küçük görülemez."

10 TL.
ISBN: 978-975-431-206-5
9 789754 312065

Kapak Resmi: Hikmet Kıvılcımlı / Sultanahmet Cezaevinden Dışarı Bakış